

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedra**

Aušrinės Macijauskaitės,
V kurso, komercinės teisės
studijų šakos studentės

Magistro darbas

Tėvystės nuginčijimas (pagal 2001-2009 m. Lietuvos teismų praktiką)

Vadovas: lekt. Egidijus Laužikas
Recenzentas: prof. habil. dr. Vytautas Nekrošius

Vilnius, 2011

TURINYS

IŽANGA	2
1. ŠIUOLAIKINĖS TĖVYSTĖS SAMPRATOS	5
1.1. Biologinė tėvystės samprata ir šiandieninė jos reikšmė	5
1.2. Socialinė tėvystės samprata	6
1.3. Psichologinė tėvystės samprata	9
1.4. Tėvystės samprata Lietuvos teismų praktikoje	10
1.5. Biologinės ir socialinės tėvystės santykio problema bei tėvystės nuginčijimo instituto paskirtis	17
2. ASMENYS, TURINTYS TEISĘ KREIPTIS DĖL TĖVYSTĖS NUGINČIJIMO	26
3. PROCESO DALYVIAI TĖVYSTĖS NUGINČIJIMO BYLOSE	31
3.1. Teismo vaidmuo tėvystės nuginčijimo bylose	31
3.2. Tėvystės nuginčijimo bylose dalyvaujantys asmenys	33
3.2.1. Šalys ir tretieji asmenys tėvystės nuginčijimo bylose	33
3.2.2. Valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos ir vaiko dalyvavimas tėvystės nuginčijimo bylose	37
4. TĖVYSTĖS NUGINČIJIMO SĄLYGOS IR PAGRINDAI	40
4.1. Tėvystės nuginčijimo sąlygos	40
4.2. Tėvystės nuginčijimo pagrindai	43
4.2.1. Moksliniai įrodymai ir kiti įrodomieji faktai, tampantys tėvystės nuginčijimo pagrindais	43
4.2.2. Tam tikri aspektai, susiję su tėvystės nuginčijimo pagrindais	47
5. IEŠKINIO SENATIES TERMINAS TĖVYSTĖS NUGINČIJIMO BYLOSE	51
5.1. Ieškinio senaties termino prigimtis ir taikymas šios kategorijos bylose	51
5.2. Ieškinio senaties termino trukmė ir skaičiavimas šios kategorijos bylose	53
6. TAM TIKRI PROCESINIAI ASPEKTAI TĖVYSTĖS NUGINČIJIMO BYLOSE	58
6.1. Bylinėjimosi išlaidos tėvystės nuginčijimo bylose	58
6.2. Tėvystės nuginčijimo bylų nagrinėjimas kasacine tvarka	61
IŠVADOS	63
LITERATŪROS SĄRAŠAS	65
SANTRAUKA	73
SUMMARY	74

IŽANGA

Temos aktualumas. Šeima, o kartu ir tėvystė – itin reikšmingi socialiniai institutai, esantys visuomeninėmis vertybėmis bei sudarantys konstitucinius Lietuvos visuomenės ir valstybės santvarkos pagrindus, kurie dėl kintančių gyvenimo realių dažnai priverčiami išgyventi įvairius pokyčius. Šiuolaikinės šeimos trapumas bei santuokos ir šeimos sampratų transformacija, kohabitacija, pasitaikantys dirbtinio apvaisinimo atvejai, modernios reprodukcinės ir kitos technologijos daro didelę įtaką tiek tėvystės sampratos kaitai, tiek dažnėjantiems tėvystės nuginkijimo atvejams. Reaguodama į tokius socialinius veiksnius, atitinkamai kinta teismų praktika, kurioje šiandien pripažįstama, kad biologinė tėvystė nebėra vienintelė tėvystės rūšis, o greta jos vis svarbesnę reikšmę įgauna socialinė ir psichologinė tėvystės sampratos. Dėl to, nagrinėjant tėvystės nuginkijimo bylas, vis dažniau kyla problema, kuriai iš minėtų tėvystės rūšių kolizijos atveju turėtų būti teikiamas prioritetas, kad kartu būtų išlaikomas balansas tarp tėvų (tiek biologinių, tiek socialinių (faktinių)) ir vaikų teisių bei interesų ir nenukrypstama nuo prioritetinės vaiko teisių apsaugos ir gynimo principo taikymo. Be to, neretai kyla klausimas, ar teismų formuojamoje tėvystės nuginkijimo bylų praktikoje, kurioje socialinei tėvystės sampratai vis dažniau suteikiama pirmenybė, nėra nukrypstama nuo tinkamo tėvystės nuginkijimą reglamentuojančių įstatymų normų aiškinimo bei taikymo. O iš kitos pusės gali būti keliamas klausimas, ar šios įstatymų nuostatos, įtvirtinančios biologinės (genetinės) tiesos principo dominavimą, nėra pernelyg statiškos ir neatitinkančios socialinės realybės.

Pažymėtina, kad nuo Lietuvos Respublikos civilinio kodekso įsigaliojimo 2001 m. liepos 1 d., teismų praktika tėvystės nuginkijimo bylose nebuvo išsamiai išanalizuota, aptartas jos nuoseklumas bei pasitaikantys prieštaravimai, šia tema nėra atliktų jokių didesnių mokslinių tyrimų, o teisės doktrinoje apsiribojama tik šio instituto aptarimu, neišryškinant kylančių probleminių klausimų. Visos minėtos aplinkybės lemia magistro darbo temos aktualumą bei originalumą. Be to, svarbu tai, jog šeimos ginčų, ypač ginčų dėl vaikų nagrinėjimas ir išsprendimas reiškia ne vien konkrečių asmenų individualių teisių ir pareigų nustatymą, bet yra susijęs su visuomenės sanklodos pagrindų išsaugojimu ir puoselėjimu. Todėl tėvystės nuginkijimo bylos, neretai iškeliančios šiuolaikinės tėvystės sampratos esmę, ir sprendžiant šias bylas formuojama teismų praktika bei jos analizė dėl visuomeninių santykių specifikos ir didesnės viešojo intereso apsaugos, yra reikšmingos visai visuomenei.

Darbo tikslai. Šio magistro darbo tikslai yra išanalizuoti 2001-2009 m. Lietuvos teismų praktiką, suformuotą nagrinėjant tėvystės nuginčijimo bylas, įvertinti jos nuoseklumą, pagrįstumą bei vienodumą, išnagrinėti Lietuvos teismų praktikoje ir teisinėje literatūroje vyraujančias pozicijas tėvystės sampratų įvairovės ir kaitos aspektais, atskleisti tėvystės nuginčijimo instituto paskirtį bei tėvystės nuginčijimą reglamentuojančių normų turinį, taikymą ir aiškinimą, nustatyti teisės taikymo tendencijas šios kategorijos bylose, taipogi nustatyti ir įvertinti pagrindines problemas, susijusias su šiuo institutu bei pasiūlyti galimus problemų sprendimo variantus.

Darbo objektas. Darbe didžiausias dėmesys teikiamas tėvystės nuginčijimą reglamentuojančių teisės normų taikymo ir aiškinimo analizei Lietuvos teismų praktikoje, todėl pagrinde nagrinėjama 2001-2009 m. susiformavusi teismų praktika šiose bylose. Atkreiptinas dėmesys, jog darbe nėra apsiribojama vien Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, o yra analizuojamos bei vertinamos ir žemesnių instancijų teismų pozicijos (daugiausia apygardų, kaip apeliacinės instancijos teismų, pozicijos). Darbe yra pažymima, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas kasacine tvarka per metus vidutiniškai peržiūri tik po vieną šios kategorijos bylą, tuo tarpu likusių bylų nagrinėjimas užsibaigia žemesnių instancijų teismuose, todėl šio darbo autorės nuomone, analizei svarbūs ir žemesnių instancijų sprendimai (nutartys). Pažymėtina, jog darbe minimos ir kai kurios, nagrinėjamaiais klausimais aktualios, 2010 m. tėvystės nuginčijimo bylose priimtos nutartys (sprendimai). Taipogi atliekama su nagrinėjama tema susijusios Lietuvos ir žymiai gausesnės užsienio teisinės literatūros analizė, kuria ypatingai siekiama išryškinti šiuolaikinėje visuomenėje egzistuojančią tėvystės sampratų įvairovę. Darbe apsiribojama tik kelių proceso teisės institutų (proceso dalyvių, bylinėjimosi išlaidos, bylų nagrinėjimo kasacine tvarka) ištyrimu, kadangi, autorės manymu, šie klausimai labiausiai susiję su tėvystės nuginčijimo instituto analize. Atsižvelgiant į tai, jog motinystės nuginčijimas yra retas dalykas, šiame darbe šis aspektas ir su motinyste susiję klausimai nėra analizuojami.

Tyrimo metodai. Siekiant darbo tikslų įgyvendinimo kompleksiskai naudojami įvairūs tyrimo metodai. Darbe naudojamas analitinis metodas, kuris reikšmingas atliekant su darbo tikslais susietą Lietuvos teismų praktikos ir teisės doktrinos analizę bei atskleidžiant vyraujančias tendencijas. Naudojant lyginamąjį metodą, siekiama atskleisti ir įvertinti Lietuvos ir užsienio teisinėje literatūroje bei teismų praktikoje vyraujančius požiūrius darbui aktualiais klausimais bei tam tikrais atvejais išryškinant skirtumus ar panašumus, esančius skirtingų valstybių įstatyminiame reglamentavime. Taikant teisinių dokumentų analizės ir lingvistinį metodus, išnagrinėjamos tėvystės nuginčijimą reglamentuojančios teisės normos bei šių normų taikymas ir aiškinimas Lietuvos teismų

praktikoje. Loginis ir aiškinamasis metodai svarbūs vertinant teismų pateikiamų išaiškinimų vienodumą, nuoseklumą. Darbe vertinant esamą ir iki naujojo Civilinio kodekso įsigaliojimo buvusį teisinį reglamentavimą remiamasi lyginamuoju ir istoriniu metodais. Dedukcinis metodas leidžia apibendrinti įvairias pozicijas, įvertinti, ar teismų praktika vadovaujasi teisės doktrina, padaryti galutines išvadas.

Svarbiausi šaltiniai. Atsižvelgiant į darbo temą, pažymėtina, jog pagrindinis darbo šaltinis pirmiausia yra Lietuvos teismų priimtose nutartys (sprendimai) tėvystės nuginčijimo bylose. Kaip minėta, analizuojamos Lietuvos Aukščiausiojo teismo ir žemesniųjų instancijų teismų nutartys (sprendimai). Lietuvos teismų praktikos analizė atliekama atsižvelgiant į Europos žmogaus teisių teismo jurisprudenciją bei kai kurių užsienio valstybių teismų praktiką. Siekiant visapusiškai išnagrinėti tėvystės nuginčijimo institutą bei įgyvendinti darbe keliamus tikslus, naudojama ir Lietuvos bei užsienio valstybių specialioji teisinė literatūra, kurios analizė labiausiai padėjo išryškinti egzistuojančią tėvystės sampratų įvairovę, tėvystės nuginčijimo instituto paskirtį. Didžiausią įtaką darbui daro V. Mikelėno, G. Sagačio mokslo darbai. Iš užsienio autorių kaip svarbiausi paminėtini D.A. Freeman, J. Shapiro, J. Herring mokslo darbai. Taip pat darbe yra remiamasi tiek nacionaliniais, tiek tarptautiniais teisės aktais, iš kurių paminėtina Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija¹, Europos Konvencija „Dėl nesantuokinių vaikų teisinio statuso“², Lietuvos Respublikos Konstitucija³, Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas⁴ (toliau – CK), Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas⁵ (toliau – CPK), Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas⁶. Visi darbe naudojami šaltiniai padeda išgilinti į darbe iškeltus tikslus bei išanalizuoti su jais susijusius aspektus tiek teisės doktrinoje, tiek teismų praktikoje ir įvertinti sąsajas tarp jų.

¹ 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. Valstybės žinios, 1995-07-21, Nr. 60-1501.

² 1975 m. Europos Konvencija „Dėl nesantuokinių vaikų teisinio statuso“. Valstybės žinios, 1997-06-27, Nr. 60-1404 .

³ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

⁴ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, patvirtintas 2000 m. liepos 18 d. įstatymu Nr. VIII-1864, (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

⁵ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340.

⁶ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. Valstybės žinios, 1996, Nr. 33-807.

1. Šiuolaikinės tėvystės sampratos

Autoriai Freeman ir Michael D. A. teigia, jog paprastai lengviau nustatyti, kas yra vaiko mama, todėl visada mažiau klausimų kyla dėl motinystės nei dėl tėvystės⁷. Šiame darbe daugiausia analizuojama Lietuvos teismų praktika, susijusi būtent su tėvystės nuginčijimu. Atsižvelgiant į tai, manytina, pirmiausia aktualu apžvelgti šiuolaikinėje visuomenėje egzistuojančias net kelias tėvystės sampratas.

1.1. Biologinė tėvystės samprata ir šiandieninė jos reikšmė

P. Rasimavičiaus teigimu, juridinis tėvų ir vaikų teisinių šeimos santykių atsiradimo pagrindas yra vaiko kilmės iš tėvų patvirtinimas įstatymo nustatyta tvarka. Vaiko kilmė iš konkrečių asmenų tampa juridiniu faktu, sukeliančiu šiems asmenims įstatymais nustatytas teises ir pareigas⁸. Tokia nuostata įtvirtinta ir 2001 m. liepos 1 d. įsigaliojusio Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.137 straipsnio 2 dalyje. Taigi, vadovaujantis šia nuostata, teigtina, kad tėvystė yra pripažįstama remiantis kraujo giminyse ir vaiko tėvais laikomi būtent jo biologiniai tėvai. Tai tradicinė, arba biologinė tėvystės samprata, pagal kurią vaiko tėvas yra asmuo, kurį su vaiku sieja kraujo ryšys⁹.

Tačiau tik biologinis tėvystės suvokimas šiais laikais gali kelti problemų. Nors Lietuvoje, kaip numatyta šiuo metu svarstomame Lietuvos Respublikos dirbtinio apvaisinimo įstatymo projekte¹⁰, surogacija, dirbtinis apvaisinimas naudojant lytinių ląstelių donoro ląsteles, lytinių ląstelių bei embriono donorystė yra draudžiami, vis dėlto šiuolaikinėje visuomenėje yra atvejų, kai dėl modernių reprodukcinų technologijų vaiko tėvas apskritai nežinomas, nes vaiko motina buvo apvaisinta donoro, kurio tapatybė išlaptinta, sperma. Be to, kas aktualiau Lietuvoje, dėl ištuokų, asocialių šeimų skaičiaus didėjimo ir kitų priežasčių vaiką neretai prižiūri, auklėja, t.y. atlieka motinos ir tėvo funkcijas asmuo, kuris nėra biologinis jo tėvas ar motina (pvz. vaiką augina globėjai). Taipogi dažnai dėl psichologinių priežasčių vaikas tėvu gali laikyti asmenį, kuris nėra jo biologinis tėvas (pvz. vaiko motina nutraukia santuoką su vaiko biologiniu tėvu ir sudaro naują santuoką, o vaikas patėvį laiko savo tėvu)¹¹. Atkreiptinas dėmesys, kad lietuvių

⁷ FREEMAN, MICHAEL D. A. *Understanding family law*. London : Sweet & Maxwell, 2007, p. 166

⁸ RASIMAVIČIUS P. *Tarybinė šeimos teisė*. Vilnius, 1981, p. 112

⁹ MIKELĖNAS V. *Šeimos teisė*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 313

¹⁰ 2010-10-12 paskelbtas Lietuvos Respublikos dirbtinio apvaisinimo įstatymo projektas. [Interaktyvus].

[Žiūrėta 2010-11-02] Prieiga per internetą:

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=382967&p_query=dirbtinis%20apvaisinimas&p_tr2=2

¹¹ *Cit.op.* 9, p. 312

kalbos žodyne tėvystė apibrėžiama kaip „buvimas tėvu, tėvo (tėvų) pareigos“¹². Vadovaujantis šia nuostata bei atsižvelgiant į aukščiau minėtas aplinkybes tampa aišku, kad tėvystė gali būti suprantama ne tik kaip biologinė, bet ir kaip socialinė kategorija. Pažymėtina, jog šiuolaikinės šeimos trapumas bei santuokos ir šeimos sampratų transformacija, nesantuokinių seksualinių ryšių ir visuomeninio pritarimo jiems didėjimas, kohabitacija, dažnėjantys dirbtinio apvaisinimo atvejai, kitos modernios reprodukcinės ir genetinę tėvystę nustatančios technologijos ir begalė kitų socialinių veiksnių turi didelę įtaką šiuolaikinei tėvystės sampratai¹³. Kaip teigia autorius J. Shapiro, naujosios technologijos sumenkino, o kai kuriais atvejais net panaikino genetinio ryšio tarp tėvo ir vaiko svarbą. Genetinio ryšio buvimas nebėra pakankamas siekiant nustatyti, kas yra vaiko tėvas, o pradininko statusas nebegarantuoja ir tėvo statuso, todėl atsižvelgiant į kultūrinius ir technologinius pasikeitimus labai svarbu įtvirtinti ir naujas sąvokas¹⁴. Autorius taipogi pabrėžia, kad tėvystės samprata yra istoriškai ir kultūriškai kintantis reiškinys¹⁵. Tam pritaria ir autoriai D. Shawn Matta, C. Knudson – Martin, teigdami, jog tėvystė yra socialiai konstruojama sąvoka, kurios suvokimas kyla per ekonominių ir politinių struktūrų, sudarančių pagrindą šeimoms, vertinimą. Dėl to tėvystė nėra nekintanti kategorija, jos prasmė įvairuoja skirtingame laike, kontekste, namų ūkyje¹⁶. Dėl visų šių minėtų priežasčių tiek užsienio, tiek Lietuvos teisės doktrinoje išskiriama ne tik biologinė, bet ir socialinė bei psichologinė tėvystės sampratos, kurios ir aptariamos toliau šiame darbe.

1.2. Socialinė tėvystės samprata

Anot E. Buss, vienas rimčiausių stiprios tėvystės, t.y. vaiko ir jo tėvų šeimos ryšio, apsaugos argumentų yra tėvystės tikrumas, arba tėvystės identiškumas¹⁷. Kaip minėta, biologinės tėvystės nebegalime laikyti vienintele tėvystės rūšimi, todėl E. Buss pabrėžia, kad tėvystės identiškumas išplaukia ne iš individualių charakteristikų visumos, o iš paties tėvo ir vaiko savitarpio santykio, ypač iš šio santykio centrinės vietos vaiko

¹² Lietuvių kalbos žodynas. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2010-11-02] Prieiga per internetą: <<http://www.lkz.lt/startas.htm>>.

¹³ MEILIUS K., JONAITIS M. Šeimos struktūros ir tėvystės sampratos pokyčiai, turintys įtakos vaiko teisėms ir interesams. *Jurisprudencija*, 2007, Nr. 12(102), p. 7

¹⁴ SHAPIRO J. Changing Ways, New Technologies and the Devaluation of the Genetic Connection to Children. In *Family Law and Family Values*. Editor M. Maclean. Oxford; Portland: Hart Publishing, 2005, p. 86, 90

¹⁵ *Ibid.* p.82

¹⁶ SHAWN MATTA D., KNUDSON-MARTIN C. Father Responsibility: Couple Processes and the Coconstruction of Fatherhood. *Family process*, 2006, Vol. 45, No.1, p.20

¹⁷ BUSS E. Parental Rights. *Virginia Law Review*, 2002, Vol. 88 (3), p. 637

gyvenime¹⁸. Atsižvelgiant į tai, teisinėje literatūroje akcentuojama, jog egzistuoja kelios tėvystės sferos. Vienoje iš jų egzistuoja socialiniai tėvai – kurie elgiasi kaip tėvai realiaime, kasdieniame vaiko gyvenime, o taipogi yra teisiniai tėvai – kuriuos teisė pripažįsta vaiko tėvais. Kaip teigia J. Shapiro, būtų idealu, jei pripažinimas tėvais vienoje sferoje automatiškai garantuotų pripažinimą ir kitoje, tačiau taip nėra¹⁹. Daugelis sociologų teigia, jog tėvystė yra socialinė kategorija, reiškianti, kad taisyklės, nustatančios vaiko tėvą, turi labiau atspindėti bendrąsias visuomenės normas, nei įprastinę tiesą. Yra daugelis tėvystės aspektų: vaiko pradėjimas ir gimdymas, civilinio ir giminytės statuso suteikimas, vaiko aprūpinimas ir auklėjimas, rėmimas ir vedimas į pilnametystę. Skirtingi žmonės gali atlikti šias skirtingas tėvystės funkcijas ir vaidmenis. Todėl, pasak sociologų propaguojamos tėvystės sampratos, vaiko tėvas yra tas asmuo, kuris realiai atlieka tėvo funkcijas, o atsižvelgiant į tai vaiko tėvu gali būti pripažįstamas nebūtinai vaiką pradėjęs asmuo, bet asmuo atliekantis minėtas socialiai vaiko gyvenime reikšmingiausias funkcijas²⁰.

Atkreiptinas dėmesys ir į tai, jog mūsų ir daugelio valstybių įstatymuose yra nustatytos aplinkybės, kurioms esant tėvystė yra preziumuojama (t.y. įtvirtinta ir taikoma tėvystės prezumpcija). Ši prezumpcija, atkeliavusi iš senovės romėnų teisės (kur buvo žinoma, kaip *pater est quem nuptiae demonstrant*), reiškia, kad „kiekvienas vaikas, gimęs santuokoje, yra teisėtas vaiko motinos sutuoktinio vaikas“. CK 3.140 straipsnyje taipogi įtvirtinta taisyklė, pagal kurią vaiko motinos sutuoktinio tėvystės prezumpcija yra grindžiama santuokos sudarymo įregistravimo faktu²¹. Įstatymas nereikalauja pateikti jokių papildomų įrodymų nei iš motinos, nei iš jos sutuoktinio. Vaiko kilmė įrašoma nepriklausomai nuo motinos ar jos vyro valios, nors ir pabrėžtina, kad sutuoktinio tėvystės prezumpcijos taikymas gali priklausyti nuo atitinkamų socialinių santykių tarp vyro ir moters ypatybių (santuokos nutraukimo ar pripažinimo negaliojančia, gyvenimo skyrium pradžios, vyro mirties)²². Nors vieni autoriai teigia, kad tėvystė turi būti nustatyta remiantis grynai mokslu, o ne teisinėmis prezumpcijomis ar išvadomis²³, kiti – kad ir pripažįsta šios prezumpcijos kontraversiškumą, tačiau laiko ją svarbiu pagrindu, tiesiog siekiant vaiko nepalikti be tėvo²⁴. Teigtina, kad šios tėvystės prezumpcijos įtvirtinimas ir

¹⁸ *Ibid.* p. 658

¹⁹ *Cit. op.* 14, p. 82

²⁰ HERRING J. *Falimy law*. Harlow : Longman, 2001, p. 264

²¹ CK 3.140 str. 1 d. „Jei vaiką pagimdė motina, kuri yra susituokusi, nors vaikas pradėtas iki santuokos, kaip vaiko tėvas gimimo įrašė įrašomas vaiko motinos sutuoktinis remiantis santuokos įrašu ar jo pagrindu išduotu santuokos liudijimu“.

²² SAGATYS G. *Vaiko teisė į šeimos ryšius*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006, p. 86

²³ *Cit. op.* 7, p. 167

²⁴ *Cit. op.* 20, p. 268

taikymas turi nemažą reikšmę visuomenėje pripažįstant ir socialinės tėvystės sampratos egzistavimą. Be to, pažymėtina, jog Lietuvos Aukščiausiasis teismas, kaip institucija, formuojanti vienodą bendrosios kompetencijos teismų praktiką, aiškinant ir taikant įstatymus ir kitus teisės aktus²⁵, savo nutartyse remiasi Europos Žmogaus Teisių Teismo suformuota praktika ir pažymi, kad, siekdamas užtikrinti teisinį šeimos teisinių santykių tikrumą ir saugumą, valstybės pagrįstai taiko bendrąją prezumpciją, pagal kurią vedęs vyras yra laikomas sutuoktinės vaikų tėvu, o šios prezumpcijos paneigimas galimas tik esant rimtam pagrindui (pvz., *Nylund v. Finland (dec.)*, no. 27110/95, ECHR 1999-VI)²⁶.

Taigi, atsižvelgiant į tai, jog teisė nuolatos reaguoja į socialinius pasikeitimus, negalime teigti, jog asmens pripažinimas socialiniu tėvu, teisės požiūriu yra visiškai nereikšmingas. Konkrečiu atveju asmens, kaip socialinio tėvo statusas, gali būti labai įtakingas, o pripažįstant, jog tėvystės samprata laikui bėgant kinta, teigtina, kad teisiniai ir socialiniai tėvystės apibrėžimai yra neatsiejamai susiję²⁷. Atkreipiant dėmesį į užsienio valstybių teismų formuojamas nuostatas apie socialinę tėvystę, pažymėtinas būtent Teksaso Aukščiausio Teismo sprendimas byloje *In the Interest of TSS*²⁸, kurioje asmuo, sužinojęs nesąs vaiko pradininkas, bandė nutraukti tėvystės ryšį po dešimties metų buvimo socialiniu tėvu, tačiau Teismas pripažino, jog jis yra vaiko tėvas nepaisant genetinio ryšio nebuvimo. Teismas taipogi pabrėžė, kad DNR testas gali aiškiai nustatyti biologinį ryšį tarp asmens ir vaiko, tačiau akivaizdžiai negali apibrėžti žmogiškojo tėvo ir vaiko tarpusavio ryšio. Pažymėtina, kad Lietuvos teismų praktika, kurioje pastaruoju metu atsispindi iš esmės tokios pačios nuostatos ir socialinė tėvystės samprata įgauna vis svarbesnę reikšmę, bus apžvelgiama kitoje šio darbo dalyje.

Apibendrinant galima teigti, jog socialinės tėvystės egzistavimo ir svarbos pripažinimas turi gana didelę reikšmę tiek visuomenėje, tiek teismų praktikoje, nes, priešingu atveju, dažnai nebūtų užtikrinami prioritetiniai vaiko interesai bei teisės, o taipogi socialinio tėvo ir vaiko ryšys galėtų egzistuoti arba nutrūkti tiesiogiai priklausant nuo biologinio tėvo noro ir pastangų nugincyti susiformavusią socialinę tėvystę ir nustatyti savąją (genetinę) tėvystę.

²⁵ Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 23 str. 2 d. (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 1994, Nr. 46-851.

²⁶ Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. sausio 31 d. nutartis c.b. *J.R. v. R.R.*, Nr. 3K-3-9/2007, kat. 76.5; Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. spalio 31 d. nutartis c.b. *S.K. v. I.F.*, Nr. 3K-3-460/2007, kat. 76.5, 78.2.1 (S)

²⁷ *Cit. op.* 14, p. 82

²⁸ Teksaso Aukščiausio Teismo 2002 m. vasario 14 d. sprendimas byloje 01-1042, *In The Interest of T.S.S., A Child*, 61 SW3d 481 (2002). [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2010-11-07] Prieiga per internetą: <<http://www.supreme.courts.state.tx.us/opinions/Case.asp?FilingID=15964>>

1.3 Psichologinė tėvystės samprata

Teisė taipogi vis dažniau pripažįsta ir psichologinio tėvo sąvoką, kuri jau 1973 metais buvo suformuluota autorių Goldsteino, Froido ir Solnito, atitinkamai teisininko, pediatro ir psichoanalitiko, teigiančių kad: „Sprendžiant, ar asmuo yra vaiko psichologinis tėvas, atsižvelgiama į kasdienį jų bendravimą, jų sąveiką, draugystę, dalijimąsi patirtimi. Šis vaidmuo gali būti įgyvendinamas tiek biologinio tėvo, tiek įtėvio ar tiesiog kito vaiku besirūpinančio asmens, bet niekada nebūna įgyvendinamas neveiklaus, nedalyvaujančio vaiko gyvenime asmens, nepriklausomai nuo to, koks, biologinis ar teisinis, ryšys yra tarp jo ir vaiko“²⁹.

Šie autoriai taipogi pabrėžė, jog vaikų ir suaugusiųjų suvokimas apie tėvystę gali labai skirtis, kadangi kitaip nei suaugusieji, augantys vaikai gana ilgai nesuvokia kraujo ryšio svarbos. Biologinių tėvų patirtis, pastojant, išnešiojant, pagimdant vaiką parengia juos būti nepaprastai artimam ir atsakingam už savo vaiką. Tuo tarpu šie aspektai neturi reikšmės vaikams, kurie nežino aplinkybių, atvedusių į jų egzistenciją. Vaikui svarbi tik kasdienė sąsaja su suaugusiuoju, kuris juo rūpinasi ir kuris dėl tokios stiprios tarpusavio sąveikos vaikui įgauna tėvo pavidalą³⁰. Taigi, kaip rašo ir Lietuvos teisės profesorius V. Mikelėnas, jog šiandieniniai psichologai, ypač vaikų psichologijos specialistai, teigia, kad vaiko psichologijos atžvilgiu yra daug svarbiau tai, ką pats vaikas pripažįsta savo motina ar tėvu, nei biologinė motinystė ar tėvystė. Vaikui yra daug svarbiau emocinis ryšys su asmeniu, kurį jis laiko motina ar tėvu, nei kraujo ryšys. Motina ar tėvas vaikui yra tas asmuo, su kurio vaikas kasdien bendrauja, kuriuo pasitiki ir panašiai.³¹ Akivaizdu, jog konkrečiu atveju siekiant įrodyti egzistuojančią psichologinę tėvystę, vaiko požiūris į susiklosčiusius santykius iškeliamas aukščiau visų kitų ir būtent jam suteikiamas prioritetas.

Ši tėvystės samprata akivaizdžiai glaudžiai susijusi su socialine tėvystės samprata, todėl asmens identifikavimas psichologiniu tėvu, kaip ir identifikavimas socialiniu tėvu, gali suteikti pagrindą pretenzijoms, siekiant įgauti ir teisinę tėvystę³². Atsižvelgiant į visa tai, kas minėta bei siekiant apsaugoti vaiko interesus, kai kurių autorių yra netgi siūloma atsisakyti biologinės motinystės ir tėvystės sampratos ir pakeisti ją psichologine samprata. Kaip pažymi profesorius V. Mikelėnas, tai nėra tik teoriniai samprotavimai, o yra įgyvendinami kai kurių valstybių statutinėje teisėje ir teismų praktikoje. Pavyzdžiui, Australijos, JAV, Kanados ir kitų valstybių teismų praktikoje yra teismų sprendimų,

²⁹ *Cit. op.* 7, p. 163

³⁰ *Ibid.*

³¹ *Cit. op.* 9, p. 312

³² *Cit. op.* 14, p. 82

kuriais pripažįstamos tam tikros tėvų teisės ir pareigos vaiko tėvo ar motinos partneriui, pavyzdžiui, partnerio (-ės) teisė bendrauti su vaiku ir pasibaigus partnerystei³³. Tačiau, šio darbo autorės nuomone, biologinės tėvystės sampratos atsisakymas nėra tikslingas, kadangi dėl prioritetinių vaiko interesų apsaugos kiekvienu konkrečiu atveju turi būti analizuojama susiklosčiusi situacija ir tik tada gali būti suteikiama pirmenybė biologinei arba greta jos egzistuojančioms socialinei ar psichologinei tėvystės sampratom.

Taigi, apibendrinant šiuolaikinėje visuomenėje egzistuojančias tėvystės sampratas, reikia pažymėti, kad gali būti išskiriamos ir tokios tėvystės reikšmės:

- teisinės tėvystės reikšmė, pagal kurią vaiko tėvas yra tas asmuo, kurį teisė pripažįsta tėvu. Tokiais atvejais teisinė tėvystė gali nesutapti su biologine tėvyste. Pavyzdžiui, teisė, vadovaujantis tėvystės prezumpcija, gali pripažinti vaiko tėvu jo motinos sutuoktinį, nors vaikas pradėtas iki jų santuokos, tačiau tikrasis biologinis vaiko tėvas yra kitas asmuo (t.y. ne motinos sutuoktinis) ir dėl atsitiktinių lytinių santykių net nėra žinomas;
- biologinė tėvystės reikšmė, pagal kurią vaiko tėvu laikomas tas asmuo, kuris būtent fiziškai yra jo pradininkas ir kurį su vaiku sieja kraujo ryšys;
- socialinė ar psichologinė tėvystės reikšmė, kai vaiko tėvu laikomas tas asmuo, kuris faktiškai vykdo svarbiausias tėvo funkcijas, ar asmuo, kurį pats vaikas pripažįsta savo tėvu.

1.4. Tėvystės samprata Lietuvos teismų praktikoje

Žymus Lietuvos teisės mokslininkas G. Sagatys teigia, jog žvelgiant istoriškai į vaiko kilmės nustatymo institutą pasaulinėje praktikoje, galima pastebėti teisės „judėjimą“ tokia tvarka³⁴:

1. Stipri tėvystės prezumpcija. Šis laikotarpis pasižymėjo stipriu *pater est quem nuptiae demonstrant* principo dominavimu. Ilgą laiką *pater est* taisyklė buvo nepaneigiamas vaiko kilmės nustatymo pagrindas: vaiko motinos sutuoktinis pripažįstamas vaiko tėvu net tais atvejais, kai būdavo akivaizdu, jog jis objektyviai negalėjo būti biologiniu tėvu.
2. Biologinės (genetinės) tiesos absoliutizavimas. Šis laikotarpis daugelyje valstybių tebesitęsiantis iki šiol, susijęs su naujausiomis medicinos galimybėmis identifikuoti biologinę tėvystę. Skirtingai nei anksčiau, kai medicininiai įrodymai ginčiuose dėl

³³ *Cit. op.* 9

³⁴ *Cit. op.* 22, p. 101

vaiko kilmės neturėjo beveik jokios reikšmės, kraujo ir DNR tyrimai visame pasaulyje tapo ypač įtakingais įrodymais šios kategorijos bylose.

3. Biologinės (genetinės) ir faktinės (socialinės) tikrovės balansas. Šio etapo pradžią nulėmė socialinė pažanga iškart dvejose srityse: medicinos (visų pirma dirbtinio apvaisinimo ir jo keliamų naujų vaiko kilmės nustatymo problemų) ir žmogaus teisių (išaugusios žmogaus teisių tarptautinės reikšmės ir įtakos šeimos teisėje stiprėjimo). Jam būdinga visų suinteresuotų asmenų interesų balanso paieškos, o esant konfliktui, pirmenybė teikiama vaiko interesams. Būtent į šią stadiją ir orientuojasi daugumos modernių valstybių teisinės sistemos.

Reiktų pritarti G. Sagačio nuomonei, jog atlikus elementarią Civilinio kodekso III knygos X skyriaus analizę, nesunku pastebėti, kad įstatymas įtvirtina biologinės (genetinės) tiesos principo dominavimą. Tokia išvada grindžiama mokslinių įrodymo vietos tėvystės nustatymo ir nuginkijimo bylose bei visų tėvystės nuginkijimo procesinių ir materialinių pagrindų analize³⁵. Tačiau atlikus 2001-2009 m. Lietuvos teismų praktikos tėvystės nuginkijimo bylose analizę, galime teigti, jog šiuo metu Lietuvoje, nagrinėjant tėvystės nuginkijimo bylas, orientuojamasi į aukščiau aprašytą biologinės (genetinės) ir faktinės (socialinės) tikrovės balanso etapą. Nors pažymėtina, kad nagrinėjamo laikotarpio pradžioje, apytikriai iki 2005 metų tėvystės nuginkijimo klausimais teismų praktikoje vyravo tvirta nuostata laikytis tėvo ir vaiko kraujo ryšio (t.y. dominavo biologinės (genetinės) tiesos principo taikymas ir biologinė tėvystė samprata). Tai patvirtina ir tokios Lietuvos Aukščiausiojo teismo suformuotos nuostatos, kuriomis vadovaujamosi ne tik tėvystės nuginkijimo, bet ir tėvystės nustatymo bei kitose bylose, susijusiose su vaikų teisėmis: „esant ginčui dėl vaiko kilmės, pirmenybė teikiama biologiniam tėvui“³⁶; „vaiko teisė žinoti savo tėvus pirmiausia reiškia vaiko, ypač nesantuokinio, teisę žinoti savo biologinius tėvus“³⁷; „vaiko interesai – turėti aiškų teisinį statusą šeimoje, įgyvendinti vaiko teisę augti ir gyventi biologinėje šeimoje“³⁸; „tiek tėvystės nustatymui, tiek ir jos nuginkijimui ekspertizės išvada laikytina pagrindiniu įrodymu“³⁹. Manytina, jog minėtu laikotarpiu biologinės (genetinės) tiesos principo dominavimą tiek tėvystės nustatymo, tiek nuginkijimo bylose, lėmė atsiradusios

³⁵ SAGATYS G. Biologinės ir faktinės tėvystės santykio problema ir vaiko teisės. *Jurisprudencija*, 2003, t. 37(29), p. 99

³⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. sausio 22 d. nutartis c.b. *M.R. v. V.R.*, Nr. 3K-3-64/2001, kat. 70.4

³⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. birželio 12 d. nutartis c.b. *G.R. v. A.B.*, Nr. 3K-3-860/2002, kat. 70.4; 72.2

³⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. sausio 29 d. nutartis c.b. *V.Š. v. Z.L., J.L.*, Nr. 3K-3-105/2001, kat. 71.3. 71.4

³⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. rugsėjo 5 d. nutartis c.b. *T.B. v. B.B.*, Nr. 3K-3-748/2001, kat. 70.5

medicinos galimybės aiškiai identifikuoti biologinę tėvystę ir būtent tam tikri teisinio reglamentavimo pakeitimai vaiko kilmės nustatymo institute. Pažymėtina, kad iki įsigaliojant Lietuvos Respublikos civiliniam kodeksui, galiojo Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodeksas⁴⁰. 1999 m. kovo 25 d. įstatymu Nr. VIII – 1106 Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodekso 55 straipsnio 2 dalis buvo pakeista nustatant, jog pagrindas tėvytei nustatyti yra ekspertizės išvada giminystės ryšiu įrodyti, taip pat kiti įrodymai, patvirtinantys tėvystę. Ankstesnė Santuokos ir šeimos kodekso 55 straipsnio 2 dalies redakcija nenumatė teismo pareigos atsižvelgti į ekspertizės dėl tėvystės išvadas. Buvo tik nustatyta, kad teismas turi atsižvelgti į vaiko motinos ir atsakovo bendrą gyvenimą bei bendro ūkio vedimą iki vaiko gimimo, arba į bendrą vaiko auklėjimą ar išlaikymą, arba įrodymus, kurie patikimai patvirtina, kad atsakovas pripažino tėvystę. Taigi, ankstesnės redakcijos Santuokos ir šeimos kodekso 55 straipsnio 2 dalis tėvystės įrodinėjimo procese didelę reikšmę teikė įrodymams apie socialinius, o ne apie biologinius tėvystės faktorius. Tuo tarpu, Lietuvai prisiėmus tarptautinius įsipareigojimus (ratifikavus 1975 metų Europos Konvenciją „Dėl nesantuokinių vaikų teisinio statuso“, kurios 5 straipsnis numato, kad bylose dėl tėvystės nustatymo priimami moksliniai įrodymai, kurie gali padėti nustatyti arba paneigti tėvystę) bei atsižvelgiant į mokslo pažangą, modernias bei aukšto patikimumo tėvystės nustatymo priemones, prioritetas nustatant tėvystę suteiktas būtent moksliniams įrodymams – ekspertizių išvadoms⁴¹. Ir 2001 m. liepos 1 d. įsigaliojusio Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.148 straipsnyje, kuris svarbus ne tik tėvystės nustatymo, bet ir nugincijimo bylose, prioritetas taipogi akivaizdžiai teikiamas moksliniams įrodymams – ekspertizių išvadoms⁴², o kartu ir biologinei tėvystės sampratai. Paminėtina ir tai, jog minėtu laikotarpiu, t.y. 2001-2005 m., teismams atsisakant patenkinti ieškinius dėl tėvystės nugincijimo pagrinde remtasi tokiais motyvais, kaip įrodymų nebuvimas, jog atsakovas negalėtų būti vaiko tėvu⁴³; ieškinio senaties termino pabaiga⁴⁴ ir kt. Tuo tarpu vėliau, t.y. apytikriai nuo 2005 metų, nagrinėtose bylose imti akcentuoti būtent prioritetiniai vaiko

⁴⁰ Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodeksas Valstybės žinios, 1969, Nr. 21-186.

⁴¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. kovo 13 d. nutartis c.b. *G.K. v. V.K.*, Nr. 3K-3-428/2002, kat. 70.2; 70.4; 94.1; 94.5.

⁴² CK 3.148 str. 1 d.: „Pagrindas tėvytei nustatyti yra moksliniai įrodymai (ekspertizių įrodyti giminystės ryšį išvados) ir kitos Civilinio proceso kodekse numatytos įrodymų priemonės. Jei šalys atsisako ekspertizės, pagrindu tėvytei nustatyti gali būti įrodomieji faktai, patikimai patvirtinantys tėvystę: bendras vaiko motinos ir spėjamo vaiko tėvo gyvenimas, bendras vaiko auklėjimas, išlaikymas, taip pat ir kiti įrodymai.“

⁴³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. rugsėjo 23 d. nutartis c.b. *D.K. v. L.K.*, Nr. 3K-3-1028/2002, kat. 70.5.

⁴⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. vasario 19 d. nutartis c.b. *I.K. v. B.K.*, Nr. 3K-3-246/2003, kat. 70.5.

interesai ir bylose pradėjo atsispindėti ne tik biologinės, bet ir socialinės tėvystės svarba ir jos pripažinimas, be to, socialinė tėvystė ėmė vis dažniau nukonkuruoti biologinę. Manytina, jog tam įtakos labiausiai turėjo vis dažnėjantys atvejai, kai dėl santuokos nutraukimo, bendro gyvenimo neįregistravus santuokos ar kitų priežasčių vaikus augina asmenys, nesantys jų biologiniai tėvai, nes būtent šie aspektai beveik absoliučiai dominuoja tėvystės nuginčijimo bylose. Nors Lietuvos Aukščiausiasis teismas jau 2003 m. vasario 19 d. nutartyje⁴⁵ pabrėždamas žemesnių instancijų teismų sprendimų trūkumus, nurodo, kad „tėvystės santykių išaiškinimui yra svarbūs ne tik šalių, bet ir vaiko interesai“ bei 2005 m. rugsėjo 26 d. nutartyje⁴⁶ fragmentiškai konstatuoja, jog „visada būtina įvertinti sprendimą ar bet koki kitą veiksma vaiko interesų požiūriu bei užtikrinti, kad jie nebūtų pažeisti“, tačiau pažymėtina, kad būtent 2007 m. sausio 31 d. nutartyje⁴⁷ Lietuvos Aukščiausiasis teismas, remdamasis Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika (šiuo atveju būtent Europos Žmogaus Teisių Teismo 1999 m. birželio 29 d. byla *Nylund prieš Suomiją (Nylund v. Finland/dec.)*, Nr. 27110/95, ECHR 1999-VI, kurioje Teismas vienareikšmiškai atmetė atsakovo argumentą, kad ne visada biologinio tėvo ir vaiko ryšio apsauga yra reikšmingesnė už būtinybę ginti socialinį šeimos institutą) teigiančia, jog visiškai pateisinama, kai nacionaliniai teismai, sprenddami klausimą dėl biologinio fakto nustatymo, laiko vaiko ir šeimos, kurioje jis gyvena, interesus prioritetiniais, konstatavo, kad tėvystės nuginčijimas yra susijęs su labai svarbiomis vaiko ir tėvo tarpusavio asmeninėmis ir turtinėmis teisėmis ir pareigomis, taip pat apima ir įstatymo nereglamentuojamus asmeninio pobūdžio psichologinius, socialinius vaiko ir tėvo santykius, ir pažymėjo, kad šio klausimo sprendimas negali būti redukuojamas iki biologinės tikrovės konstatavimo, t. y. egzistuoja ar ne kraujo ryšys tarp tėvo ir vaiko. Lietuvos Aukščiausiasis teismas minėtoje byloje sutiko su žemesniųjų instancijų teismų pozicijomis, jog net ir esant biologinio ryšio nebuvimą patvirtinančiai išvadai, tačiau atsižvelgiant į vaiko amžių ir įvertinus per dvylika metų susiformavusius vaiko ir tėvo santykius, tėvystės nuginčijimas negalimas, kadangi bylose dėl tėvystės nuginčijimo būtina vadovautis tiek tarptautinėje, tiek nacionalinėje teisėje įtvirtintu prioritetinės vaiko teisių apsaugos ir gynimo principu (Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 3 straipsnio 1 dalis, CK 3.3 straipsnis, Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 4 straipsnio 1 punktas), pagal kuri imantis bet kokių veiksmų, susijusių su vaiku, jo teisėmis ir interesais, svarbiausia yra tai, kad kiekvienas atliekamas veiksmas ar priimamas

⁴⁵ *Ibidem.*

⁴⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. rugsėjo 26 d. nutartis c.b. *E.A. v. G.K.*, Nr. 3K-3-421/2005, kat. 76.5(S).

⁴⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. sausio 31 d. nutartis c.b. *J.R. v. R.R.*, Nr. 3K-3-9/2007, kat. 76.5.

sprendimas atitiktų vaiko interesus, taigi kiekvienu konkrečiu atveju sprendžiant dėl tėvystės nuginčijimo turi būti randama teisinga pusiausvyra tarp asmens, siekiančio nuginčyti tėvystę, šeimos bei visuomenės interesų, tačiau visada būtina vadovautis vaiko interesais. Teismas taipogi akcentavo tai, jog asmenys, siekiantys nuginčyti tėvystę, iškelia klausimus dėl vaikų teisių ir interesų augti sveikoje, harmoningoje aplinkoje, jų teisės į šeimos ryšius bei viešojo intereso, kuriuo siekiama užtikrinti teisinį aiškumą ir apibrėžtumą šeimos teisiniuose santykiuose, apsaugą, todėl įgyvendindami savo teises šie asmenys turi būti itin atsakingi ir rūpestingi. Taigi, šioje byloje akivaizdžiai atitrūkta nuo tvirto biologinės tėvystės sampratos laikymosi, pabrėžta socialinės tėvystės svarba bei tai, jog suaugusieji paprastai negali paminti vaikų teisių ir interesų vardan savųjų. Pažymėtina, jog šiomis, Lietuvos Aukščiausiojo teismo akcentuotomis nuostatomis ir suformuota praktika gana nuosekliai vadovaujamosi vėlesnėse tėvystės nuginčijimo bylose.

Atkeiptinas dėmesys, jog 2001 m. liepos 1 d. įsigaliojusiam Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse, nustatančiame šiam darbui aktualias, su tėvystės nuginčijimu susijusias taisykles, nėra įtvirtinta konkreti tėvystės sąvoka. Pažymėtina, jog ji nebuvo įtvirtinta ir iki tol galiojusiam Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodekse. Atlikus 2001-2009 m. Lietuvos teismų praktikos analizę tėvystės nuginčijimo bylose, pastebėtina, jog tiek žemesniųjų instancijų teismai, tiek pats Lietuvos Aukščiausiasis teismas iki 2007 metų savo sprendimuose bei nutartyse taipogi nebuvo linkę nurodyti, kokia konkrečia tėvystės sąvoka yra vadovaujamosi. Būtent aukščiau minėtoje 2007 m. sausio 31 d. nutartyje Lietuvos Aukščiausiasis teismas išryškino konkrečią tėvystės sąvoką ir nurodė, jog „tėvystė – tai yra ne tik biologinis, bet ir teisinis tėvo ryšys su vaiku, kuris reiškia socialinį ir teisinį vaiko ir tėvo ryšio pripažinimą, todėl nagrinėjant klausimą dėl tėvystės nuginčijimo kiekvienu atveju svarbu nustatyti, kokie yra vaiko ir tėvo santykiai“. Vėlesnėse teismų nutartyse vadovaujamosi analogiškomis aukščiau minėtajai tėvystės sąvokomis: „tėvystė yra teisinis tėvo ryšys su vaiku, kuris reiškia socialinį ir teisinį vaiko ir tėvo ryšio pripažinimą“⁴⁸; „tėvystė - tai ne vien biologinis vaiko ir tėvo ryšys ir nėra tik biologinės tiesos konstatavimas“⁴⁹, - kurios akivaizdžiai patvirtina socialinės tėvystės sampratos egzistavimą greta biologinės.

Verta pažymėti, kad italų autorius ir psichoanalitikas Z. Luigi savo veikale „Tėvas: istorinė, psichologinė ir kultūrinė perspektyva“ teigia, jog vaikai supranta, kad jų

⁴⁸ Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. balandžio 16 d. nutartis c.b. K.K. v. J.K., Nr. 2A-392-436/2008.

⁴⁹ Panevėžio apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. rugsėjo 22 d. nutartis c.b. G.Š. v. J.Š., Nr. 2A-424-212/2009.

tėvai iš tiesų yra tėvai todėl, kad toks buvo pasirinkimas: jis pasirinko būti tėvu ir pasirinko, kad jie yra jo vaikai, todėl tėvystė visuomet yra kultūrinis faktas, o vien tik biologinio tėvo vaikams dažnai nepakanka⁵⁰. Šis autorius taipogi laikosi pozicijos, kad atsisakymas buvimo tėvu pareigų – yra vienas klastingiausių visų laikų nusikaltimų, o tėvo nebuvimas turi pasekmių visam gyvenimui, netgi būsimai kartai⁵¹. Galime teigti, jog Lietuvos teismų praktikoje, laikantis aukščiau minėtoje Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2007 m. sausio 31 d. nutartyje įtvirtintų nuostatų, pripažįstančių socialinės tėvystės svarbą, bei tarsi pritariant autoriaus Z. Luigi teiginiams, vis dažniau atsisakoma leisti nuginčyti tėvystę, kai to siekia kelerius ar net dešimtį metų socialiniu tėvu buvęs asmuo, arba, egzistuojant socialiniam tėvui, jo tėvystę nuginčyti siekia kitas asmuo, turintis teisę pareikšti atitinkamą ieškinį. Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2007 m. sausio 31 d. nutartyje⁵² nustatyta, jog nuginčyti tėvystę siekė vyras, dvylika metų buvęs vaiko socialiniu tėvu. Žemesniųjų instancijų teismai, nors ir esant medicininės ekspertizės duomenims, patvirtinantiems biologinio ryšio nebuvimą tarp vaiko ir asmens, įrašyto jo tėvu, ieškovo ieškinį atmetė. Lietuvos Aukščiausiasis teismas pritardamas pirmosios ir apeliacinės instancijos sprendimui bei nutarčiai, pabrėžė, kad nagrinėjamoje byloje esminis ir svarbiausias vaiko interesas yra išsaugoti ilgametį ryšį su tėvu, savo šeimos santykių stabilumą ir tęstinumą, vaiko teisinio statuso aiškumą, todėl įvertinus per dvylika metų susiformavusius vaiko ir tėvo santykius, vaiko amžių, pasyvų ieškovo elgesį, konstatuota, kad tėvystės nuginčijimas neatitiktų vaiko interesų.

Taigi, kaip matyti, Lietuvos Aukščiausiasis teismas teikdamas pirmenybę socialinei tėvystei, siekia visapusiško prioritutinės vaiko teisių bei interesų apsaugos ir gynimo principo įgyvendinimo. Tai nuosekliai atsispindi ir vėlesnėse teismų nutartyse. Pavyzdžiui, 2008 m. spalio 7 d. nutartimi Šiaulių apygardos teismas paliko nepakeistą Šiaulių rajono apylinkės teismo sprendimą, kuriuo ieškinys dėl tėvystės nuginčijimo vadovaujantis vaiko teisių prioritetu atmetas, kadangi pirmos instancijos teismas pagrįstai konstatavo esant susiklosčius tėvo ir dukters santykius bei ieškovo pasyvumą kreipiantis į teismą dėl tėvystės nuginčijimo tik po 10 metų nuo mergaitės gimimo, tuo tarpu kai mergaitė nuo gimimo nežinojo kito tėvo, kaip tik ieškova.⁵³ O Panevėžio apygardos teismas 2009 m. rugsėjo 22 d. nutartimi⁵⁴ pripažino pirmos instancijos teismą pagrįstai atmetus ieškovo ieškinį dėl tėvystės nuginčijimo, netgi konstatavus, jog

⁵⁰ LUIGI Z. *Tėvas: istorinė, psichologinė ir kultūrinė perspektyva*. Vilnius: Ciklonas, 2008, p. 312

⁵¹ *Ibid.*, p. 310

⁵² *Cit. op.* 47

⁵³ Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. spalio 7 d. nutartis c.b. A.R. v. N.N., Nr. 2A-349-44/2008.

⁵⁴ *Cit. op.* 49

nepraleistas ieškinio senaties terminas ginčyti tėvystę ir esant medicinos genetikos centro pažymai, patvirtinančiai biologinio giminystės ryšio nebuvimą. Šioje byloje taipogi konstatuota, kad užsimezgas glaudžiam tarpusavio ryšiui, per 11 metų susiklosčius ieškovo ir vaiko tėviškiems santykiams, bei atsižvelgiant į grėsmę vaikui likti be tėvo, tėvystės nuginkijimas neatitiktų vaiko interesų. Kaip visiškai prieštaringas formuojamai teismų praktikai, paminėtinas tik Klaipėdos apygardos teismo 2010 m. birželio 23 d. sprendimas⁵⁵. Šioje byloje pirmos instancijos teismas, nustatęs egzistuojant ilgametę socialinę tėvystę, perspektyvos dėl biologinio tėvo nustatymo nebuvimą bei išklausęs vaiko nuomonę – socialiniu tėvu esančio asmens ieškinį dėl tėvystės nuginkijimo atmetė. Tuo tarpu apeliacinės instancijos teismas, tenkindamas ieškinį nusprendė, jog „byloje esantys rašytiniai įrodymai vienareikšmiškai patvirtina, kad ieškovas nėra atsakovės sūnaus tėvas, todėl jokie tarp ieškovo ir atsakovės sūnaus susiklostę bendravimo santykiai, spėjamos neigiamos pasekmės vaikui ir pan. byloje nagrinėjamu atveju yra teisiškai nereikšmingi. Teismas negali vaiko teisių apsauga paneigti ieškovo teises ir pateisinti tėvystės nuginkijimą reglamentuojančių įstatymo nuostatų netaikymą“. Teigtina, jog tokia apeliacinės instancijos teismo pozicija, vienareikšmiškai teikianti prioritetą biologinei tėvystės sampratai ir paneigianti socialinės tėvystės svarbą, neužtikrinanti prioritutinės vaiko teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principo taikymo, neatitinka iki šiol formuotos teismų praktikos.

Taigi, nors sprendžiant tėvystės nuginkijimo ir kitus su tėvyste susijusius klausimus, biologinei tėvystei turėtų būti teikiama pirmenybė, tačiau šiuolaikinėje visuomenėje ji akivaizdžiai nebėra vienintelė ir prioritutinė tėvystės rūšis, nes greta jos, kaip matome, jau ir Lietuvos teismų praktikoje vis svarbesnę reikšmę, vardan vaiko interesų apsaugos, įgauna socialinė tėvystės samprata, neretai nukonkuruojanti biologinę tėvystę. Siekiant patvirtinti šį teiginį, paminėtina Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. liepos 2 d. nutartis⁵⁶, kuri labai aiškiai apibendrina iki šiol susiklosčiusią bei šiame darbe analizuojamą teismų praktiką tėvystės nuginkijimo bylose būtent tėvystės sampratos aspektu ir kurioje teismas konstatuoja, kad: „skiriantis asmens, pripažinto vaiko tėvu, ir paties vaiko požiūriams į jų santykius, būtina įvertinti tai, kad dėl psichologinių priežasčių vaikas tėvu ar motina gali laikyti asmenį, kuris nėra jo biologinis tėvas ar motina, o tokiu atveju vaikui svarbesnis emocinis ryšys su asmeniu, kurį jis laiko motina

⁵⁵ Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. birželio 23 d. sprendimas c.b. *A.S. v. R.S.*, Nr. 2A-409-265/2010.

⁵⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. liepos 2 d. nutartis c.b. *E. T. v. A. A. – T.*, Nr. 3K-3-304/2010, kat. 76.5; 77.7; 114.11 (S)

ar tėvu, nei kraujo ryšys. Taigi vaiko darnios ir harmoningos raidos požiūriu svarbiau tai, ką pats vaikas pripažįsta savo motina ar tėvu, nei biologinė motinystė ar tėvystė. Dėl to siekiant apsaugoti vaiko interesus, prioritetas teiktinas vaiko nuomonei bei pozicijai santykių su tam tikru asmeniu atžvilgiu, o ne kraujo ryšiui su tuo asmeniu. Požiūris į tėvystę ne tik kaip į biologinį ryšį leidžia užtikrinti šeimos santykių teisinio reglamentavimo lankstumą ir atsižvelgti į gyvenimo realijas. Tai leidžia geriau apsaugoti vaiko interesus, nes tėvo (motinos) teisės ir pareigos gali būti nustatytos ir asmeniui, kurio su vaiku kraujo giminystė nesieja. Taigi šiuolaikinė šeimos teisė pripažįsta, kad biologinis vaiko ir tėvo ryšys nebėra vienintelis tėvystės pagrindas“. Matome, jog šioje nutartyje teismas netgi labiau akcentuoja ir virš biologinės tėvystės iškelia psichologinę tėvystę, nors pastebėtina, kad iki šiol teismų praktikoje psichologinė ir socialinė tėvystės sampratos buvo tarsi apjungiamos į vieną ir būdavo tiesiog labiau pabrėžiama socialinė tėvystės samprata bei jos svarba.

Apibendrinant išdėstyta dar tenka pažymėti, jog realiai šiandieninė tėvystės sampratos transformacija, nors ir didindama sąvokų neapibrėžtumą, tiek kultūrai, tiek teisei suteikia naują formą, o iš teismų, nuolat besikeičiant socialinės aplinkos sąlygoms, taikant teisės normas reikalauja ypatingo kūrybiškumo bei lankstumo. Galime teigti, jog Lietuvos Respublikos teismai, atsižvelgdami į gyvenimo realijas ir pripažindami ne tik biologinės, bet ir kitų tėvystės sampratų egzistavimą, būtent stengiasi taip elgtis.

1.5. Biologinės ir socialinės tėvystės santykio problema bei tėvystės nuginčijimo instituto paskirtis

Kaip minėta ankstesnėje šio darbo dalyje, socialinė tėvystės samprata tiek visuomenės gyvenime, tiek teismų praktikoje tampa vis reikšmingesnė bei dažnai konkuruoja su biologine tėvyste. Todėl akivaizdu, kad keičiantis gyvenimo realijoms dažnai atsiranda biologinės ir faktinės (socialinės) tėvystės santykio problema, netgi iškelianti klausimą, ar įrašas vaiko gimimo liudijime turi atspindėti biologinę, ar socialinę tikrovę. Ši problema, ypač nuo minėtos 2007 metais suformuotos Lietuvos Aukščiausiojo teismo praktikos, vis dažniau iškeliamą tėvystės nuginčijimo bylose, o šios kategorijos bylų analizė rodo, kad pagrindinis „instrumentas“, sprendžiant biologinės ir faktinės (socialinės) tėvystės santykio problemą, yra būtent prioritetingas vaiko teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principo taikymas. Tai patvirtinta ir anksčiau šiame darbe tam tikra dalimi aptarta Lietuvos teismų praktika, kurioje vis dažniau atsisakoma leisti nuginčyti tėvystę tam tikrą laikotarpį socialiniu tėvu buvusiam asmeniui, ir kurioje vadovaujantis

Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika pabrėžiama, jog visiškai pateisinama, kai nacionaliniai teismai, spręsdami klausimą dėl biologinio fakto nustatymo, laiko vaiko ir šeimos, kurioje jis gyvena, interesus prioritetiniais, todėl tėvystės nuginkėjimo klausimo sprendimas negali būti redukuojamas iki biologinės tikrovės konstatavimo, t. y. egzistuoja ar ne kraujo ryšys tarp tėvo ir vaiko, ir todėl šiose bylose būtina vadovautis tiek tarptautinėje, tiek nacionalinėje teisėje įtvirtintu prioritetinės vaiko teisių apsaugos ir gynimo principu, o iškilus biologinės ir faktinės tėvystės santykio problemai, turėtų būti atsižvelgiama į visus pirmiau nurodytus kriterijus ir priimamas vaiko interesus labiau atitinkantis sprendimas⁵⁷. Be to, kadangi Lietuvos teismų praktikos analizė rodo, jog dažniausiai tėvystė ginčijama, kai įrašas apie vaiko tėvą atliktas remiantis tėvystės prezumpcija, teismai, spręsdami biologinės ir faktinės (socialinės) tėvystės santykio problemą bei siekdami geriausių vaiko interesų principo įgyvendinimo užtikrinimo, taipogi remiasi Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika ir akcentuoja, kad siekdamas užtikrinti teisinį šeimos teisinių santykių tikrumą ir saugumą, valstybės pagrindai taiko bendrąją prezumpciją, pagal kurią vedęs vyras yra laikomas sutuoktinės vaikų tėvu, o šios prezumpcijos paneigimas galimas tik esant rimtam pagrindui⁵⁸. Analizuojamos problemos sprendimui didelę reikšmę turi ir teismų pozicija, pagal kurią kiekvienu konkrečiu atveju sprendžiant dėl tėvystės nuginkėjimo turi būti randama teisinga pusiausvyra tarp asmens, siekiančio nuginkėti tėvystę, šeimos bei visuomenės interesų, tačiau visada būtina vadovautis vaiko interesais⁵⁹.

Pažymėtina, jog šio darbo autorė palaiko mokslininko G. Sagačio teiginius, kad *de facto* ir *de iure* tėvystės santykio problema negali būti analizuojama vienpusiškai, t. y. tik iš vaiko teisių pozicijų. Nors vaiko interesai, sprendžiant visus su juo susijusius klausimus, laikytini pirmaeiliais, jie negali visais atvejais nustelbti kitų suinteresuotų šalių, visų pirma tėvų (tiek biologinių, tiek faktinių) teisių bei teisėtų interesų⁶⁰. Akivaizdžiai būtina įvertinti tai, kad įrašas vaiko gimimo liudijime gali turėti įvairių teisinių pasekmių, susijusių ne tik su prievole išlaikyti nepilnamečius vaikus, bet ir galimai su paveldėjimo teise bei kitais teisiniais aspektais. Todėl manytina, jog nors ir nedažnai, tačiau pagrindai teismų pažymima, kad tokio pobūdžio bylose būtina vadovautis prioritetinės vaiko teisių apsaugos ir gynimo principais, tačiau tai negali būti suprantama

⁵⁷ *Cit. op.* 26; Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. rugsėjo 12 d. nutartis c.b. L.Š. v. S.Š., Nr. 2A-281-267/2008; Panevėžio apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. sausio 22 d. nutartis c.b. A.M. v. K.M., Nr. 2A-13-280/2009.

⁵⁸ *Cit. op.* 26; Panevėžio apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. spalio 29 d. nutartis c.b. I.Ž. v. G.Ž., Nr. 2A-439-102/2009.

⁵⁹ Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. rugsėjo 12 d. nutartis c.b. L.Š. v. S.Š. Nr. 2A-281-267/2008.

⁶⁰ *Cit. op.* 22, p. 122

kaip visiškas ieškovo teisių paneigimas, ypač tais atvejais, kai nėra susiklosčiusių glaudžių socialinių ryšių tarp tėvo ir vaiko⁶¹. Taigi, sprendžiant biologinės ir socialinės (faktinės) tėvystės santykio problemą, būtina rūpestingai įvertinti visas su tėvyste susijusias aplinkybes ir šalių pozicijas, vaiko interesus, nes tais atvejais, kai įrašas yra tiesiog formalus, o artimi tėviški santykiai realiai neegzistuoja, tai kai kuriems asmenims gali kelti rimtų nepageidaujamų teisinių padarinių. Todėl vėlgi laikytini visiškai pagrįstais jau minėti E. Buss teiginiai, kad tėvystės identiškumas išplaukia ne iš individualių charakteristikų visumos, o iš paties tėvo ir vaiko savitarpio santykio, ypač iš šio santykio centrinės vietos vaiko gyvenime⁶². Atsižvelgiant į tai, reikia pripažinti, kad teismų praktika šiuo aspektu formuojama teisinga linkme, kadangi teismai atkreipia dėmesį ir pabrėžia tai, jog, nagrinėjant klausimą dėl tėvystės nuginčijimo kiekvienu atveju svarbu nustatyti, kokie yra vaiko ir tėvo santykiai bei įvertinti ne tik vaiko santykį su tėvu, bet ir tėvo santykį su vaiku, jo požiūrį į jį⁶³; sprendžiant apie tėvo santykį su vaiku turi būti atsižvelgiama į daugybę objektyvių faktorių, taip pat ir tėvo ketinimus (pavyzdžiui, ar tėvas dalyvauja auklėjant vaiką, ar teikia išlaikymą, kaip pasikeitė jo santykiai su vaiku po skyrybų su vaiko motina, ar galima teigti, kad jis save laiko ir pripažįsta vaiko tėvu, ar tretiesiems asmenimis prisistato kaip vaiko tėvas ir pan.)⁶⁴. Be to, kalbant apie vaiko interesų įvertinimą bei prioritetinės vaiko teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principo įgyvendinimą, svarbu paminėti ir tokias Lietuvos Aukščiausios teismo, sprendžiant ginčus dėl vaikų, suformuotas nuostatas, kuriomis privalu vadovautis ir sprendžiant biologinės bei faktinės (socialinės) tėvystės santykio problemą: „nustatydamas vaiko interesų turinį, teismas negali remtis vienu kuriuo vaiko interesų turinio elementu, o turi atsižvelgti į jų visumą. Spręsdamas ginčus dėl vaikų, teismas turi ieškoti balanso tarp vaikų ir tėvų interesų, tačiau visais atvejais turi vadovautis pagrindiniu įstatymuose įtvirtintu principu, jog vaiko teisės negali būti įgyvendinamos prieš jo interesus“⁶⁵; „nustatant vaiko interesų turinį, reikia atsižvelgti į objektyvius kriterijus, nes tėvai vaiko interesus supranta skirtingai, priklausomai nuo jų pačių požiūrių, išsilavinimo, moralinių ar kitų savybių. Todėl teismas *ex officio* (savo iniciatyva) kiekvienoje byloje turi nustatyti konkretaus vaiko interesus. Teismas turi vadovautis objektyviais kriterijais, nulemiančiais

⁶¹ Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. gruodžio 29 d. nutartis c.b. *S.G. v. S.G.*, Nr. 2A-1177-370/2010.

⁶² *Cit.op.* 17

⁶³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. spalio 31 d. nutartis c.b. *S.K. v. I.F.*, Nr. 3K-3-460/2007, kat. 76.5, 78.2.1 (S)

⁶⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. sausio 31 d. nutartis c.b. *J.R. v. R.R.*, Nr. 3K-3-9/2007, kat. 76.5.; Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. balandžio 16 d. nutartis c.b. *K.K. v. J.K.*, Nr. 2A-392-436/2008.

⁶⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. sausio 14 d. nutartis c.b. *A. M. v. R. M.*, Nr. 3K-3-58/2002, kat. 71.4.

vaiko, kaip išsilavinusios, sveikos, aukštų moralinių savybių, tvirtos asmenybės, vystymąsi. Vaiko išreikšta nuomonė ir norai taip pat turi būti įvertinami jo interesų atžvilgiu⁶⁶. Vis dėlto atlikta analizė atskleidžia, jog tėvystės nuginkijimo bylose tam tikrą teismų praktikos nenuoseklumą lemia tai, kad nors kiekvienu atveju ir siekiama prioritetinės vaikų teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principo įgyvendinimo, tačiau, ieškant pusiausvyros tarp vaiko ir tėvų interesų, ne visada vadovaujamas aukščiau minėtomis Lietuvos Aukščiausiojo teismo suformuotomis nuostatomis ir ne visada išklausomas vaikas, sugebantis išreikšti savo pažiūras, taigi neįvertinama ir jo nuomonė, o tai lemia ir procesinių teisės normų pažeidimą⁶⁷.

Reikia pažymėti, kad teismų formuojamoje praktikoje dėl tėvystės nuginkijimo, sprendžiant biologinės ir socialinės (faktinės) tėvystės santykio problemą, galima išskirti šias dvi kryptis:

- viena, kai vadovaujantis vaiko interesais, siekiama išsaugoti susiklosčiusį ilgametį tėvo ir vaiko ryšį, vaiko teisinio statuso aiškumą ir šeimos santykių stabilumą bei išreiškiamas siekis vaiko nepalikti be tėvo.

Šiuo atveju teismų praktikoje pabrėžiama, kad: „Bylą nagrinėjantys teismai privalo įvertinti, jog, priėmus teismo sprendimą, keičiasi asmenų, prieš kuriuos jis yra priimamas, objektyvi tikrovė. Teismas, priimdamas sprendimą, turi įvertinti būsimą jo poveikį vaiko interesams⁶⁸; „Įvertinus per dvylika metų susiformavusius vaiko ir tėvo santykius, vaiko amžių, konstatuotina, kad tėvystės nuginkijimas neatitiktų vaiko interesų. Jei būtų sprendžiama dėl tėvystės nuginkijimo, vaikui kiltų grėsmė likti be tėvo ir netekti iš ieškovo gaunamo išlaikymo, nes biologinio tėvo nustatymas yra visai neaiškus. Konstatavus, jog vaiko teisės žinoti savo tėvus įgyvendinimas nėra galimas, esminis ir svarbiausias vaiko interesas yra išsaugoti ilgametį ryšį su tėvu, savo šeimos santykių stabilumą ir tęstinumą, vaiko teisinio statuso aiškumą⁶⁹; „Tėvo buvimas ir ryšys su juo tiek dvasinis, socialinis, tiek ir teisinis yra svarbus ir reikalingas. Tokius ryšius teismas pripažįsta labiausiai atitinkančiais nepilnamečio interesus, kurie yra prioritetiniai⁷⁰. Vadovaujantis šiomis nuostatomis teismai, pagal konkrečias aplinkybes, suteikia prioritetą susiformavusiam socialinio tėvo ir vaiko ryšiui - taigi socialinei tėvystei .

⁶⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. vasario 12 d. nutartis, c.b. *J. V.-Mažylienė v. F. A. S.*, Nr. 3K-3-223/2003, kat. 71.4.

⁶⁷ Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. kovo 5 d. nutartis c.b. *J.I. v. A.I, A.M., G.P.*, Nr. 2A-124-186/2009.

⁶⁸ *Cit.op.* 63

⁶⁹ *Cit. op.* 47.; Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. balandžio 16 d. nutartis c.b. *K.K. v. J.K.*, Nr. 2A-392-436/2008; Panevėžio apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. rugsėjo 22 d. nutartis c.b. *G.Š. v. J.Š.*, Nr. 2A-424-212/2009.

⁷⁰ Panevėžio apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. sausio 22 d. nutartis c.b. *A.M. v. K.M.*, Nr. 2A-13-280/2009.

- Ir kita kryptis, kai vadovaujantis vaiko interesais, aukščiau iškeliamas CK 3.161 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta vaiko teisė žinoti savo tėvus.

Šiuo atveju pastebima, jog prioritetinės vaiko teisių ir interesų apsaugos principo laikymasis tam tikrais atvejais kaip tik sudaro pagrindą, leidžiantį nugincyti tėvystę, taigi pirmenybė tokiais atvejais suteikiama biologinei tėvystės sampratai. Pavyzdžiui, Šiaulių apygardos teismo 2009 m. rugsėjo 17 d. nutartyje nustačius, jog nors dėl tėvystės nugynimo kreiptasi tik praėjus dvylikai metų po savanoriško tėvystės pripažinimo, tačiau konstatavus, jog tarp vaiko ir jo tėvu įrašyto asmens nėra ne tik biologinio ryšio, tačiau nėra susiformavę arba yra dingę emociniai ir socialiniai ryšiai, teismo nuspręsta, kad vaiko teisė turėti formalų tėvą vargiai atitiktų jo interesus. Apeliacinės instancijos teismas taipogi patvirtino, jog vaiko motinos siekis išsaugoti neteisingą įrašą apie tėvą nepilnamečio dokumentuose, pažeidžia nepilnamečio vaiko teisę žinoti savo tėvus. Be to, teismo konstatuota, jog šiuo atveju tėvystės nugynimas atitinka taip pat teisingumo, protingumo ir sąžiningumo (CK 1.5 str.) bei geros moralės principus (CK 1.2 str. 2 d.)⁷¹. Taipogi ir kitose bylose nustačius, jog vaiko tėvu įrašytas asmuo ne tik kad nėra biologinis vaiko tėvas, bet ir nebendrauja su vaiku, vaikui esant, pavyzdžiui, trijų metų amžiaus nėra susiklostę tėviški santykiai, teismas konstatuoja, kad tokiu atveju esminis ir svarbiausias vaiko interesas yra pažinti savo tėvus⁷².

Pažymėtina, kad apžvelgiant abi šias minėtas kryptis, gali atrodyti, jog teismų praktikoje yra tam tikrų prieštaravimų. Pavyzdžiui, vienoje iš svarbiausių ir daug esminių akcentų išryškinusioje byloje, kurioje priimta Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2007 m. sausio 31 d. nutartis⁷³, teisėjų kolegija pripažino kaip nepagrįstą kasatoriaus (siekiančio nugincyti savo tėvystę) argumentą, kad žemesniųjų instancijų teismų išvada, grindžiama vaiko interesais, prieštarauja CK 3.161 straipsnio 2 dalyje įtvirtintai vaiko teisei žinoti savo tėvus. Teisėjų kolegija atkreipė dėmesį ir į tai, kad ieškovas vaiko interesus ir teisę pažinti savo biologinį tėvą iškelia tik siekdamas pagrįsti savo skundą ir nugincyti tėvystę, o tai negali būti pripažįstama tinkamu vaiko teisių ir interesų atstovavimu. Šių Lietuvos Aukščiausiojo teismo nuostatų laikomasi, pavyzdžiui, ir Kauno apygardos teismo 2009 m. gegužės 11 d. nutartyje konstatuojant, kad, esant neaiškiam biologinio tėvo nustatymui, po vienuolikos metų tėvystės panaikinimas pakenktų vaiko, kuris pažinojo

⁷¹ Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. rugsėjo 17 d. nutartis c.b. *A.M. v. J.J.*, Nr. 2A-305-267/2009.

⁷² Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. birželio 10 d. nutartis c.b. *J.J v. R.B.*, Nr. 2A-373-159/2009.

⁷³ *Cit.op.* 47

ieškova kaip vienintelį savo tėvą, interesams⁷⁴. Tuo tarpu Šiaulių apygardos teismo 2008 m. kovo 7 d.⁷⁵ bei 2009 m. rugsėjo 17 d.⁷⁶ nutartyse konstatuojama: „aplinkybė, jog atsakovė (*vaiko motina*) nenurodo vaiko biologinio tėvo, negali būti pagrindas nenuginčyti asmens, nesančio vaiko tėvu, tėvystę, nes priešingu atveju nebūtų užtikrinta CK 3.161 str. 2 d. ir Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos 7 str. 1 d. įtvirtinta vaiko teisė žinoti savo tėvus“. Tačiau pažymėtina, jog pastarosiose nutartyse teismai tai konstatuoja tik atsižvelgdami į tai, kad atitinkamai vaiko motina konkrečiai žino, kas yra tikrasis vaiko tėvas, ar tai numato ir kad yra perspektyva nustatyti biologinį vaiko tėvą. Be to, Panevėžio apygardos teismas 2009 m. rugsėjo 22 d. nutartyje⁷⁷ yra pasakęs, jog: „biologinio tėvo nustatymas, kaip matyti iš atsakovės paaiškinimų, nėra aiškus. Nors pagal nustatytas faktines aplinkybes vaiko teisės žinoti savo tėvus principas, atmetant ieškinį nėra įgyvendinamas, tačiau šioje byloje esminis ir svarbiausias vaiko interesas yra išsaugoti ryšį su tėvu, vaiko teisinio statuso aiškumą“. Apibendrinant minėtas nutartis, galime teigti, jog nesuderinamumo tarp minėtų kryptų nėra, kadangi teismai laikosi pozicijos, jog socialinė tėvystė gali būti nuginčijama ir akcentuojama vaiko teisė žinoti savo tėvus tais atvejais, kai biologinio tėvo nustatymas yra aiškus ir galimas, o esami tėviški santykiai nėra itin glaudūs bei reikšmingi. Tai patvirtinta ir Lietuvos Aukščiausiasis teismas, konstatuodamas, kad esant neaiškiai perspektyvai nustatyti biologinį tėvą, o ieškovui kaip tėvui bendravus su vaiku ilgą laiką, biologinė tėvystė praranda aktualumą, nes svarbesni tampa paties vaiko prisirišimas, jausmai⁷⁸. Be to, svarbu pažymėti, jog Lietuvos teisės doktrinoje yra teigiama, kad vaiko teisės žinoti savo tėvus, negalima tapatinti su teise žinoti savo biologinius tėvus, nes priešingu atveju tai gali nulemti ne tik paties vaiko, bet ir kitų asmenų teisių pažeidimus, o atsižvelgiant į tai kyla būtinybė identifikuoti atvejus, kai biologinės tiesos paieškos neatitinka vaiko interesų⁷⁹. Kaip ir matyti iš CK 3.161 str. 2 d. įtvirtinto reglamentavimo, gali būti ribojama vaiko teisė žinoti savo tėvus, jeigu žinojimas pakenktų vaiko interesams. Tėvystės nuginčijimo bylose ieškant balanso tarp tėvų ir vaiko teisių bei interesų, šiuo klausimu pasisakoma gan retai, tačiau yra nutarčių, kuriose pritariama aukščiau minėtoms doktrinos nuostatoms. Pavyzdžiui, Vilniaus apygardos teismas 2009 m. kovo 5 d.

⁷⁴ Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. gegužės 11 d. nutartis c.b. *R.B. v. V.J.*, Nr. 2A-469-264/2009.

⁷⁵ Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. kovo 7 d. nutartis c.b. *M.Š. v. V.S (Š.)*, Nr. 2A-11-45/2008.

⁷⁶ *Cit.op.* 71

⁷⁷ *Cit.op.* 49

⁷⁸ *Cit.op.* 56

⁷⁹ *Cit.op.* 22, p. 115

nutartyje⁸⁰ akcentavo, jog pirmos instancijos teismas klaidingai nusprendė, kad vaiko teisė žinoti savo tėvus gali būti įgyvendinama tik nustatant tikrąjį tėvą. Pažymėtina, kad užsienio valstybių teisės doktrinoje taipogi yra nuomonių, teigiančių, kad nukrypimas nuo genetinio ryšio ir esamo tėviško ryšio apsauga, laikomas teigiamu pokyčiu⁸¹. Be to, ginčijant šios Vaiko teisių konvencijoje įtvirtintos teisės žinoti savo tėvus absoliutumą, galime remtis Europos Žmogaus teisių teismo praktika, kurioje Teismas nors ir yra pripažinęs, kad negali būti slepiama, kas yra biologinis vaiko tėvas (motina)⁸², tačiau yra ir suformavęs precedentų, kai atsisakoma atskleisti biologinius tėvus, kadangi ginamas privataus ir šeimyninio gyvenimo neliečiamumas⁸³. Taigi, Europos Žmogaus teisių teismo yra pripažinta, jog galimi atvejai, kai biologinės tiesos paieškos gali pakenkti vaiko interesams.

Galime teigti, jog minėtomis dvejomis kryptimis formuojama Lietuvos teismų praktika atitinka nuostatas dėl tėvystės nuginčijimo instituto paskirties. Teismai, būtent sprenddami biologinės ir socialinės tėvystės santykio problemą, akcentuoja, kad: „tėvystės nuginčijimo instituto paskirtis nėra tik biologinės tiesos konstatavimas, todėl, sprendžiant dėl tėvystės nuginčijimo, taip pat turi būti siekiama užtikrinti, kad vaikas neliktų be tėvo, t. y. tėvystės nuginčijimas turėtų būti taikomas, siekiant nustatyti tikrąją vaiko kilmę. Iškilus biologinės ir faktinės tėvystės santykio problemai, turėtų būti priimamas vaiko interesus labiau atitinkantis sprendimas“⁸⁴. Taigi, nors ir pabrėžiama, jog pirmiausia šio instituto dėka turėtų būti siekiama nustatyti tikrąją vaiko kilmę, tačiau, pripažinus socialinės tėvystės svarbą, teismų papildomai akcentuojama: „tėvystės nuginčijimas yra susijęs su labai svarbiomis vaiko ir tėvo tarpusavio asmeninėmis ir turtinėmis teisėmis ir pareigomis, taip pat apima įstatymo nereglamentuojamus asmeninio pobūdžio psichologinius, socialinius vaiko ir tėvo santykius, todėl šio klausimo sprendimas negali būti redukuojamas iki biologinės tikrovės konstatavimo, t. y. egzistuoja ar ne kraujo ryšys tarp tėvo ir vaiko“⁸⁵. Taigi, teismai, akivaizdžiai vadovaudamiesi šiuolaikine tėvystės sąvoka, pagal kurią - tėvystė nėra vien biologinis vaiko ir tėvo ryšys, bei atsižvelgdami į

⁸⁰ *Cit.op.* 67

⁸¹ BAKER K. The history and future of paternity law and parental status. In *Cornell Journal of Law and Public Policy*, 2004, Vol. 14. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2010-12-12]. Prieiga per internetą: <<http://www.ssrn.com/>>.

⁸² Europos Žmogaus Teisių Teismo 2006-07-13 d. sprendimas byloje *Jäggi v. Switzerland*, pareiškimo Nr. 58757/00.

⁸³ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2003-02-13 d. sprendimas byloje *Odièvre v. France*, pareiškimo Nr. 42326/98.

⁸⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. sausio 31d. nutartis c.b. *J.R. v. R.R.*, Nr. 3K-3-9/2007, kat. 76.5; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. spalio 31 d. nutartis c.b. *S.K. v. I.F.*, Nr. 3K-3-460/2007, kat. 76.5, 78.2.1 (S); Panevėžio apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. rugsėjo 22 d. nutartis c.b. *G.Š. v. J.Š.*, Nr. 2A-424-212/2009; Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. gruodžio 23 d. nutartis c.b. *G.Ž. v. L.Ž.*, Nr. 2A-766-372/2009.

⁸⁵ *Cit. op.* 47

reikalavimą, kad kiekvienas atliekamas veiksmas ar priimamas sprendimas atitiktų vaiko interesus, vieningai pabrėžia, jog tėvystės nuginčijimo instituto paskirtis yra ne tik siekis nustatyti tikrąją vaiko kilmę, bet ir siekis nepalikti vaiką be tėvo. Tai patvirtina ir Lietuvos Aukščiausiasis teismas vienoje iš naujausių savo nutarčių šios kategorijos bylose, pažymėdamas, kad „tėvystės nuginčijimas turėtų būti taikomas, siekiant nustatyti tikrąją vaiko kilmę. Šis aiškinimas nereiškia, kad vaiko kilmės nustatymas laikytinas prioritetiniu vaiko interesu, tačiau nurodo, jog būtina nuginčyti tėvystę tuo atveju, kai siekiama nustatyti kito asmens tėvystę“⁸⁶. Todėl apibendrinant galime teigti, jog šiandien tėvystės nuginčijimo instituto paskirtis nėra tiesmukiškas medicininių ekspertizių išvadų pavertimas teisinėmis išvadomis. Pažymėtina, jog Lietuvos teisės doktrinoje šio instituto paskirtis nėra aptariama, tuo tarpu užsienio valstybių autoriai taipogi teigia, kad tėvystės nuginčijimo instituto paskirtis nėra tikslas vaiką palikti be tėvo, tai tik tarpinis žingsnis įteisinant naują tėvystę, siekiant užtikrinti tėvo ir paties vaiko interesus⁸⁷.

Atkreiptinas dėmesys į tai, jog, sociologų teigimu, Lietuvoje viena iš labiausiai pažeidžiamų vaikų teisių – teisė augti šeimoje⁸⁸. Atsižvelgiant į tai, reiktų laikyti tinkamai nustatytą tėvystės nuginčijimo instituto paskirtį ir formuojamą teismų praktiką, kai socialinė tėvystė vaiko atžvilgiu, net ir esant biologinio ryšio nebuvimą patvirtinančioms ekspertizių išvadoms ar kitiems įrodymams, tam tikrais atvejais nenuginčijama, kadangi laikoma, jog šiais atvejais vaiko interesai nusveria suaugusiųjų interesus ir siekiama nepalikti vaikų visiškai be tėvo, kai biologinio tėvo nustatymas yra objektyviai negalimas. Be to, reikia pažymėti, jog Lietuvos Aukščiausiasis teismas, aiškindamas tėvystės nuginčijimo instituto paskirtį, yra pabrėžęs, kad „ginčijant tėvystę kartu turėtų būti keliamas reikalavimas nustatyti kito asmens tėvystę“⁸⁹. Šios pozicijos laikomasi ir Lietuvos teisinėje literatūroje, teigiant, kad taip būtų išvengiama „tėvystės vaakumo“⁹⁰, kai nuginčijus tėvystę vaikas tiesiog lieka be tėvo, bei užsienio valstybių teisės literatūroje, pabrėžiant, jog tokiose bylose svarbu, kad vaikas neliktų be tėvo, t.y. svarbu, kad kartu būtų pareiškiamas reikalavimas dėl tėvystės nustatymo⁹¹. Pažymėtina, kad kai kurių valstybių įstatymuose yra įtvirtintos konkrečios nuostatos, draudžiančios nuginčyti

⁸⁶ *Cit. op.* 56

⁸⁷ ROCA, E- MIRALLES, I., edits. *Family Law. Processes, Practices and Presures*. Dewar-Parker, 2003, p. 136

⁸⁸ ČESNUITYTĖ, Vida; OKUNEVIČIŪTĖ-NEVERSAUSKIENĖ, Laima. Vaikų, netekusių tėvų globos arba galinčių ją prarasti, teisių įgyvendinimo problemos Lietuvoje. *Socialinis darbas*, 2009, Nr. 8(2), p. 41

⁸⁹ *Cit. op.* 56

⁹⁰ *Cit. op.* 22, p. 114

⁹¹ MEULDERS-KLEIN, M.-TH. The status of the Father in European Legislation. *American Journal of Comparative Law*, 1996, Vol. 44, p. 497

tėvystę kartu nepareiškiant ieškinio dėl vaiko statuso ir tėvystės nustatymo⁹². Kitur tiesiog nustatoma, kad visi asmenys, su kuriais susijęs dėl tėvystės priimamas teismo sprendimas, turi būti įtraukti į bylą.⁹³ Nors Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse tokios teisės normos tiesiogiai nėra įtvirtintos, tačiau 2001-2009 m. Lietuvos teismų praktikos tėvystės nuginkijimo bylose analizė rodo, jog yra nemažai atvejų, kai besikreipiantieji į teismą vienu metu prašo nuginkyti vaiko tėvystę vieno asmens atžvilgiu ir nustatyti kito asmens tėvystę⁹⁴. Be to, yra ir atvejų, kai teismas viršija pareikštus reikalavimus ir, vadovaudamasis CPK 376 str. 3 d. įtvirtintomis nuostatomis, patenkina daugiau reikalavimų, negu buvo pareikšta, taigi vienoje byloje nuginkija vieno asmens tėvystę ir vaiko atžvilgiu nustato kito asmens tėvystę (pavyzdžiui, Šiaulių apygardos teismo 2008m. spalio 7 d. sprendimu⁹⁵ teismas nuginkijo vieno asmens tėvystę ir, atsižvelgdamas į tai, kad kitas asmuo laiko save vaiko biologiniu tėvu, kartu gyvena, rūpinasi vaiku, jį auklėja, išlaiko ir prižiūri, laikė, kad šie įrodomieji faktai sudaro pagrindą pripažinti jį vaiko tėvu, ir nustatė šios asmens tėvystę). Atsižvelgiant į visa tai, kas minėta, o ypačingai į tėvystės nuginkijimo instituto paskirtį – siekį nepalikti vaiko be tėvo, be to ir į tai, jog įstatyme nustatytas gana platus asmenų, galinčių inicijuoti tėvystės nuginkijimo bylas, ratas (tai rašoma sekančioje šio darbo dalyje) teigtina, kad būtų tikslinga įtraukti į CPK 396 straipsnį, reglamentuojantį ieškinio dėl tėvystės nuginkijimo turinį, papildomą dalį, kurioje būtų įtvirtinta, kad: „*Ieškinio reikalavimas nuginkyti tėvystę turi būti keliamas kartu su reikalavimu nustatyti kito asmens tėvystę*“. Manytina, jog tai būtų ir galimybė užkirsti kelią atvejams, kai asmenys tiesiog siekia išvengti prisiimtų įsipareigojimų ir tam tikra prasme piktnaudžiauja savo teise, o be to, tai būtų galimybė suvienodinti teismų praktiką bei užtikrinti proceso koncentracijos ir ekonomiškumo principų įgyvendinimą, ypačingai tais atvejais, kai ieškinį dėl tėvystės nuginkijimo pareiškia asmuo, vaiko gimimo įrašė neįrašytas kaip vaiko motina ar tėvas, bet laikantis save vaiko motina ar tėvu.

Apibendrinant tai kas išdėstyta, reikia pažymėti, jog nepaisant tam tikrų trūkumų, teismai, sprenddami biologinės (genetinės) ir faktinės (socialinės) tėvystės santykio

⁹² Kanados Kvebeko provincijos civilinio kodekso 532 str. Civil code of Quebec. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2010-12-02] Prieiga per internetą: <<http://www.canlii.org/en/qc/laws/stat/sq-1991-c-64/latest/sq-1991-c-64.html>>

⁹³ Prancūzijos civilinio kodekso 311-10 str. Civil code of France. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2010-12-02] Prieiga per internetą: <http://www.legifrance.gouv.fr/html/codes_traduits/code_civil_somA.htm>

⁹⁴ Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. gruodžio 21 d. nutartis c.b. *I.B. v. R.R.*, Nr. 3K-7-607/2004, kat. 70.4; 94.2; 94.3; Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. birželio 10 d. nutartis c.b. *J.J. v. R.B., R.K.*, Nr. 2A-373-159/2009; Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. liepos 14 d. nutartis c.b. *O.A. v. M.P., A.A.*, Nr. 2A-693-467/2009.

⁹⁵ Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. spalio 7 d. sprendimas c.b. *A.Č. v. V.Č., A.N.*, Nr. 2A-344-368/2008.

problema, iš esmės tinkamai laikosi dabartinių įstatymų reikalavimų ir beatodairiškai neteikia prioriteto biologinei ar vis svarbesnei tampančiai - socialinei tėvystei, o atsižvelgdami į tėvystės nuginkijimo instituto paskirtį, vertina konkrečios bylos aplinkybes ir sprendimą priima taikydami prioritetinges vaiko teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principą.

2. Asmenys, turintys teisę kreiptis dėl tėvystės nuginkijimo

CPK 5 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad kiekvieno asmens teisė kreiptis į teismą nėra absoliuti, ji įgyvendinama laikantis tam tikrų taisyklių. Vadovaujantis minėtu straipsniu, asmuo savo galimybę pasinaudoti teismine gynyba turi realizuoti ne bet kokių būdu, o tam tikra įstatymų nustatyta tvarka. Tėvystės nuginkijimo bylose svarbu tai, jog įstatymas, vardan vaiko interesų apsaugos nustato, kokie konkretūs asmenys gali pateikti teismui ieškinį dėl tėvystės nuginkijimo, t.y. inicijuoti tokias bylas. CK 3.151 straipsnis įtvirtinta, kad pareikšti ieškinį dėl tėvystės (motinystės) nuginkijimo gali asmuo, vaiko gimimo akto įrašė įrašytas kaip vaiko motina ar tėvas, asmuo, vaiko gimimo įrašė neįrašytas kaip motina ar tėvas, bet laikantis save vaiko motina ar tėvu, nepilnamečio vyro, vaiko gimimo įrašė įrašyto kaip tėvas, tėvai ar globėjai (rūpintojai), vaikas, sulaukęs pilnametystės, ar nepilnametis, įgijęs visišką veiksnumą. Jei vaiko motina ar tėvas yra neveiksnūs arba ribotai veiksnūs, pareikšti ieškinį gali jo globėjai ar rūpintojai. Pareikšti ieškinį dėl tėvystės nuginkijimo vyrui, kuris yra miręs, gali jo įpėdiniai, jeigu asmuo, įrašytas kaip vaiko tėvas, mirė nepasibaigus įstatymo nustatytam ieškinio senaties terminui, per kurį gali būti nugincyta tėvystė. Paminėtini tokie svarbūs aspektai, jog nepilnamečio vyro, vaiko gimimo įrašė įrašyto kaip tėvas, tėvai ar globėjai (rūpintojai) negali pareikšti ieškinio, jei nepilnametis sudarė santuoką ar buvo emancipuotas, kadangi tuomet nepilnametis asmuo savo teises gina pats (CK 2.5 str., 2.9 str., 3.247 str.). Kalbant apie globėjo ar rūpintojo teisę kreiptis į teismą dėl tėvystės nuginkijimo atstovaujant pilnamečio, tačiau neveiksnaus ar ribotai veiksniaus asmens interesus, svarbu pažymėti tai, jog globėjai ar rūpintojai gali pareikšti reikalavimus dėl tėvystės nuginkijimo tik kai jų globotiniai ar rūpintiniai vaiko gimimo įrašė nurodyti kaip tėvai, tačiau negali jų pareikšti, kai šie nėra įrašyti kaip tėvai, bet tokiais save laiko. Pažymėtina, kad vaikas sulaukęs pilnametystės ar nepilnametis, įgijęs visišką veiksnumą, turi teisę ginčyti įrašą tiek apie motiną, tiek apie tėvą ar apie abu iškart.⁹⁶ Taigi pabrėžtina, kad asmenys, nenurodyti

⁹⁶ MIKELĖNAS, V., et.al. In *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. III knyga. Šeimos teisė*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 291

įstatyme, neturi teisės pareikšti atitinkamo ieškinio teisme, o tokiam asmeniui pateikus ieškinį - teismas turi atsisakyti jį priimti kaip nenagrinėtiną teisme (CPK 137 str. 2d. 1 p.). Be to, svarbu tai, jog teismas savo iniciatyva (nesant pareikšto ieškinio ar priešieškinio dėl tėvystės nuginčijimo) negali spręsti klausimo dėl tėvystės nuginčijimo⁹⁷.

Pažymėtina, jog asmenų, turinčių teisę ginčyti vaiko gimimo įrašę nurodytus tėvų duomenis, ratas skiriasi nuo anksčiau galiojusiame Santuokos ir šeimos kodekse nustatytojo asmenų rato. Santuokos ir šeimos kodekso 59 straipsnyje buvo įtvirtinta, jog tik asmuo, įrašytas kaip vaiko tėvas arba motina, turi teisę ginčyti įrašą⁹⁸. Atkreiptinas dėmesys, jog Europos Tarybos šeimos teisės ekspertų parengtos Baltosios knygos „Dėl principų, susijusių su tėvystės nustatymu ir tėvystės teisinėmis pasekmėmis“ 11 principo 3 dalyje nurodoma, jog teisė nuginčyti tėvystę turėtų būti suteikta tėvui ir vaikui arba jo atstovui, pabrėžiant, kad vaikai yra teisių turėtojai ir gali įgyvendinti jas patys arba per atstovus, taigi jiems turi būti leidžiama dalyvauti su jais susijusioje byloje. Minėtame principo taipogi nurodoma, kad ši teisė valstybės pasirinkimu taipogi gali būti suteikta vaiko motinai ir kitiems asmenims, pagrindžiantiems specifinius interesus, ypač asmeniui, laikančiam save vaiko tėvu⁹⁹. Paminėtina, jog asmenų, turinčių teisę ginčyti tėvystę, sąrašo plėtimui daugelyje Europos valstybių įtakos turėjo Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas, priimtas *Kroon and Others v. The Netherlands*¹⁰⁰ byloje, kurioje biologiniai vaiko tėvai įrodė, kad Olandijos teisės aktai, nenumatantys galimybės nuginčyti tėvystės įrašo, padaryto vaiko motinos ir jos buvusio sutuoktinio santuokos pagrindu, užkerta kelią tikrajam vaiko tėvui pripažinti tėvystę. Nors asmenų, galinčių inicijuoti tėvystės nuginčijimo procesus, sąrašas gali būti ribojamas, teigtina, jog daugelyje Europos valstybių jis yra ganėtinai išplėstas. Pavyzdžiui pastebėtina, jog kaimyninės Latvijos Respublikos civiliniame kodekse nustatytasis asmenų ratas iš esmės sutampa su nustatytuoju Lietuvoje¹⁰¹, o Prancūzijos civiliniame kodekse tiesiogiai numatyta galimybė pareikšti ieškinį dėl tėvystės nuginčijimo ne tik konkrečius interesus įrodančiam asmeniui, bet ir prokurorui¹⁰². Nors reikia pažymėti, kad Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.151 straipsnyje prokuroras ir nėra tiesiogiai įvardintas,

⁹⁷ Panevėžio apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. sausio 7 d. nutartis c. b. *Kėdainių rajono savivaldybės administracijos Vaiko teisių apsaugos skyrius v. K.K.*, Nr. 2A-91-102/2010.

⁹⁸ *Cit. op.* 40, 59 str.

⁹⁹ „The White paper“ – On Principles Concerning the Establishment and Legal Consequences of Parentage. CJ-FA (2006) 4 e. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2010-12-07] Prieiga per internetą: <http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/family/CJ-FA_2006_4e%20Revised%20White%20Paper.pdf>

¹⁰⁰ Europos Žmogaus Teisių Teismo 1994-10-27 d. sprendimas byloje *Kroon and Others v. The Netherlands*, pareiškimo Nr. 18535/91.

¹⁰¹ Latvijos Respublikos civilinis kodeksas, 156 str. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-01-21]. Prieiga per internetą: <http://www.tiesas.lv/files/ties_darb_reg_norm_akti/civillikums.pdf>

¹⁰² *Cit. op.* 93, 339 str.

tačiau gindamas viešąjį interesą CPK 49 straipsnio pagrindu prokuroras, o taipogi vaiko teisių apsaugos institucija gali pareikšti ieškinį dėl tėvystės nugincijimo. Taigi, teigtina, jog galiojantis Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas įtvirtina teisę pareikšti ieškinį dėl tėvystės nugincijimo gana plačiam asmenų ratui, įskaitant ir asmeniui, vaiko gimimo įrašė neįrašytam kaip tėvas, bet laikančiam save vaiko tėvu. Pažymėtina, jog CK trečiosios knygos komentaro autoriai pastarąją nuostatą aiškina, jog tai asmuo, kuris vaiko gimimo įrašė neįrašytas kaip tėvas, bet laiko save biologiniu vaiko tėvu¹⁰³. Tuo tarpu autorius G. Sagatys, teigia, jog vadovaujantis CK 3.151 straipsnio nuostatomis, tampa akivaizdu, kad atveriamas kelias bet kuriam vyriškos lyties asmeniui ginčyti vaiko gimimo liudijime esančius duomenis apie tėvą visomis galimomis įrodinėjimo priemonėmis, įskaitant ir mokslinius įrodymus¹⁰⁴. Rodosi, jog pripažįstant biologinę tėvystę ne kaip vienintelę tėvystės sampratą ir socialinei tėvystei įgaunant vis didesnę reikšmę, be to, remiantis Europos Žmogaus teisių teismo praktikoje aiškinama šeimos gyvenimo samprata (kuri turi būti suprantama plačiai, t. y. apsaugos objektu laikomi ne tik *de jure*, bet ir *de facto* šeimos ryšiai)¹⁰⁵ bei vadovaudamiesi G. Sagačio pozicija turėtume pripažinti, kad ir socialinis (faktinis) tėvas, neįrašytas vaiko gimimo liudijime, bet iš esmės laikantis save vaiko tėvu ir įrodantis susiformavusius tėviškus savo ir vaiko santykius, turėtų turėti teisę pareikšti ieškinį dėl vaiko tėvu įrašyto asmens tėvystės nugincijimo, siekdamas įtvirtinti savo tėvystę vaiko atžvilgiu t.y. įgauti ir teisinę tėvystę. Šią darbo autorės nuomonę dar labiau sustiprina tai, jog ir Lietuvos Respublikos teismai, kaip minėta, ne kartą yra konstatavę, kad tėvystės nugincijimo klausimo sprendimas negali būti redukuojamas iki biologinės tikrovės konstatavimo, t. y. egzistuoja ar ne kraujo ryšys tarp tėvo ir vaiko. Žinoma, suteikiant tokią teisę socialiniu tėvu esančiam asmeniui, atitinkamai kiltų poreikis reikšmingu tėvystės nugincijimo ir nustatymo pagrindu laikyti ne tik biologinius, bet ir socialinius tėvystės faktorius, kaip tai atitinkamu metu tėvystės įrodinėjimo procese buvo įtvirtinęs Santuokos ir šeimos kodeksas. Vis dėlto pastebėtina, kad tokių siekių socialiniais tėvais esantys asmenys nėra išreiškę, teismų praktikos šiuo aspektu Lietuvoje kol kas nėra. Tuo tarpu kitose valstybėse pastebimas vyrų, nesančių biologiniais vaiko tėvais aktyvumo augimas, kadangi jie vis dažniau patys išreiškia siekius būti teisiškai pripažintais savo auginamų vaikų tėvais¹⁰⁶. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso

¹⁰³ *Cit. op.* 96

¹⁰⁴ *Cit. op.* 35

¹⁰⁵ SAGATYS, G. Vaiko teisė į šeimos ryšius Europos Žmogaus teisių teismo jurisprudencijoje. *Jurisprudencija*, 2002, Nr. 33(25), p.92

¹⁰⁶ ABER, L.J., BROOKS-GUNN, J., MAYRNARD, R. A. Effects of welfare reform on teenage parents and their children. In *The future of children* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010-12-12]. Prieiga per internetą: <http://www.princeton.edu/futureofchildren/publications/docs/05_02_05.pdf>

trečiosios knygos komentare, manytina, vadovaujantis tuomet buvusia teismų praktika bei prioritetine laikant biologinę tėvystės sampratą, pabrėžiama, kad asmenų, turinčių reikalavimo teisę ginčyti motinystę ar tėvystę, ratas gerokai išplėstas, siekiant nustatyti tikruosius giminystės santykius ir įgyvendinti vaiko teisę žinoti savo tėvus¹⁰⁷. Tad teigtina, jog Lietuvos teismų praktikoje ir teisės doktrinoje nagrinėjamu klausimu vis dėlto laikomasis nuostatos, kad ieškinį dėl tėvystės nuginkijimo gali pareikšti tik asmuo, laikantis save biologiniu vaiko tėvu, tačiau manytina, jog ateityje gali kilti poreikis patikslinti šį aiškinimą suteikiant minėtą teisę ir socialiniu vaiko tėvu esančiam, tačiau neirašytam vaiko gimimo įrašė, asmeniui.

Pažymėtina, jog teisė reikšti ieškinį dėl tėvystės nuginkijimo gali būti laikoma kaip asmeniui suteikta galimybė ginti savo teises ir teisėtus interesus, pasinaudojimas kuria išskirtinai priklauso nuo to asmens valios. Tėvystės nuginkijimo bylų analizė taipogi leidžia teigti, jog praktikoje ši teisė laikytina savarankiška, todėl reikalavimo teisę turintis asmuo gali pareikšti ieškinį dėl tėvystės nuginkijimo tiek savarankiškai, tiek kartu su kitais reikalavimais, pavyzdžiui kartu su prašymu nutraukti santuoką ar nustatyti tėvystę. Tai patvirtina toliau pateikiami praktiniai pavyzdžiai. Vienoje iš bylų pirmos instancijos teismas atsisakė priimti ieškinį dėl tėvystės nuginkijimo bei nurodė, kad ieškovas neturi teisės pareikšti tokio ieškinio, kadangi šis klausimas nebuvo keliamas santuokos nutraukimo byloje, nurodė ieškovui galimybę kreiptis su prašymu dėl proceso atnaujinimo civilinėje byloje dėl santuokos nutraukimo ir joje spręsti tėvystės nuginkijimo klausimą. Tuo tarpu apeliacinės instancijos teismas, manytina pagrįstai, šioje byloje konstatavo pirmosios instancijos teismą pažeidus procesines teisės normas, reglamentuojančias ieškinio dėl tėvystės priėmimo klausimą bei pabrėžė, kad įstatyme „nėra imperatyviai nurodyta, jog santuokos nutraukimo byloje taip pat turi būti sprendžiamas ir klausimas dėl tėvystės nuginkijimo. Ieškinys dėl tėvystės nuginkijimo gali būti pareikštas savarankiškai“¹⁰⁸. Tuo tarpu kitoje byloje pirmos instancijos teismui padarius išvadą, kad reikalavimas dėl tėvystės nuginkijimo, ieškovei prašant, negali būti nagrinėjamas kartu santuokos nutraukimo byloje, nes tikslinga pirma išspręsti tėvystės klausimą, o po to – santuokos nutraukimą, apeliacinės instancijos teismas konstatavo, jog „teismas negali nurodyti koku būdu ieškovė turėtų ginti savo teises, ieškovės prašymas tėvystės nuginkijimo klausimą nagrinėti santuokos nutraukimo byloje spręstinas pirmosios instancijos teisme, atsižvelgiant į prioritetinį vaikų teisių ir interesų apsaugos ir

¹⁰⁷ *Cit. op.* 96, p. 290

¹⁰⁸ Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. vasario 20 d. nutartis c.b. *V.K. v. D.K.*, Nr. 2S-190-302/2009.

gynimo principą bei į ekonomiškumo, koncentracijos, kooperacijos principus¹⁰⁹. Teismų taipogi yra nustatyta, jog „įstatymų leidėjas nedraudžia ginčyti nepilnamečio vaiko tėvystės santuokos nutraukimo byloje, kurioje sprendžiamas nepilnamečio vaiko išlaikymo klausimas“¹¹⁰.

Pastebimas tam tikras nenuoseklumas teismų praktikoje ir tuo aspektu, jog vienais atvejais teismų konstatuojama nesant galimybės vienoje byloje nagrinėti ieškinio reikalavimus dėl tėvystės nuginkėjimo bei tėvystės nustatymo¹¹¹, tuo tarpu galime rasti ne mažai atvejų, kai toje pačioje byloje patenkinami abu šie reikalavimai¹¹² ir, minėta, yra atvejų, kai teismas patenkina daugiau reikalavimų, negu buvo pareikšta ieškinyje, bei nuginkėjus vieno asmens tėvystę toje pačioje byloje, esant pakankamai įrodymų, vaiko atžvilgiu nustatoma kito asmens tėvystė¹¹³. Manytina, jog teisinį reglamentavimą bei proceso ekonomiškumo, koncentracijos, kooperacijos, o ypač prioritinės vaiko teisių apsaugos ir gynimo principą labiausiai atitinka būtent antroji pozicija, pagal kurią toje pačioje byloje gali būti patenkinamas tiek tėvystės nuginkėjimo, tiek tėvystės nustatymo reikalavimas. Pažymėtina, jog vėliausiose šios kategorijos bylose pastebima tendencija laikytis būtent pastarosios pozicijos (pavyzdžiui, pirmosios instancijos teismui priėmus dalinį sprendimą tik dėl tėvystės nuginkėjimo, apeliacinės instancijos teismas pabrėžė, jog priimti tokį sprendimą dėl vieno iš ieškinio reikalavimų (tėvystės nuginkėjimo) negalima, nes tokiu būdu pažeidžiamas prioritinės vaiko teisių apsaugos ir gynimo principas, be to, jei būtų sprendžiama dėl tėvystės nuginkėjimo atskirai nuo tėvystės nustatymo, vaikui kiltų grėsmė likti be tėvo. Taigi, apeliacinės instancijos teismo pabrėžta, kad ieškinio reikalavimai dėl tėvystės nuginkėjimo ir dėl tėvystės nustatymo turi būti nagrinėjami kartu)¹¹⁴. Be to, pažymėtina, jog šiame darbe, vardan stipresnės vaiko teisių ir interesų apsaugos bei siekio suvienodinti teismų praktiką, jau minėtas pasiūlymas - įtraukti į atitinkamą CPK straipsnį papildomą dalį, įtvirtinančią būtinybę kartu su reikalavimu dėl tėvystės nuginkėjimo iškelti ir reikalavimą dėl tėvystės nustatymo.

Kaip bus rašoma trečiojoje šioje darbo dalyje, svarbu skirti tėvystės nuginkėjimą nuo neteisingų vaiko gimimo įrašo duomenų ištaisymo. Šiuo atveju svarbu tai paminėti, kadangi ieškinį dėl tėvystės nuginkėjimo gali pareikšti tik konkrečiai įstatyme apibrėžtas

¹⁰⁹ Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. liepos 13 d. nutartis c.b. *J.B. v. S.B.*, Nr. 2S-787-275/2009.

¹¹⁰ Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. gegužės 20 d. nutartis c.b. *R.P. v. R.P.*, Nr. 2S-344-567/2008.

¹¹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. birželio 11 d. nutartis c.b. *I.B. vs. E.B.*, Nr. 3K-3-696/2003, kat. 70.4.

¹¹² *Cit. op.* 94

¹¹³ *Cit. op.* 95

¹¹⁴ Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. liepos 15 d. nutartis c.b. *M.B. v. R.B.*, Nr. 2A-866-467/2010.

asmenų ratas, tuo tarpu ieškinine teise reikalauti ištaisyti įrašą vaiko gimimo liudijime turi teisę visi suinteresuoti asmenys¹¹⁵.

Taigi, aptarus tai, kokie asmenys gali pareikšti ieškinį dėl tėvystės nugincijimo, toliau bus kalbama apie proceso dalyvius šios kategorijos bylose.

3. Proceso dalyviai tėvystės nugincijimo bylose

Civilinis procesas yra sistemiška teismo ir byloje dalyvaujančių asmenų procesinė veikla, kuriai vadovauja teisėjas¹¹⁶. Civilinis procesas apima procesinius veiksmus nuo ieškinio padavimo teismui momento iki teismo sprendimo priėmimo ir įvykdymo. Teismo proceso tikslas yra nustatyti materialiąją tiesą byloje, bet tik su sąlyga, jeigu proceso dalyviai tinkamai bendradarbiauja su teismu ir nepiktnaudžiauja savo procesinėmis teisėmis¹¹⁷. Pažymėtina, jog civilinio proceso dalyviai skirstomi į tris grupes – teismą, byloje dalyvaujančius asmenis ir kitus proceso dalyvius. Teismas ir kiti proceso dalyviai (liudytojai, ekspertai, vertėjai) neturi teisinio suinteresuotumo bylos baigtimi, bet padeda išspręsti šalių ginčą, o byloje dalyvaujantys asmenys yra suinteresuoti bylos baigtimi. Suinteresuotumas bylos baigtimi gali būti materialinis, kuris pasireiškia tiesiogine būsimo teismo sprendimo įtaka asmens materialinėms teisėms ir pareigoms, bei procesinis teisinis suinteresuotumas bylos baigtimi, reiškiantis asmens pastangas, kad teismas priimtų sprendimą, atitinkantį jo interesus ir procesinę padėtį byloje¹¹⁸.

Pažymėtina, jog nagrinėjant tėvystės nugincijimo bylas, svarbu aptarti tam tikrus aspektus, susijusius su šio proceso dalyviais, t.y.: teismo vaidmenį šiose bylose; kas yra šiose bylose dalyvaujantys asmenys; vaiko bei valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos dalyvavimo svarbą šiose bylose.

3.1. Teismo vaidmuo tėvystės nugincijimo bylose

Kalbant apie teismą, kaip apie civilinio proceso dalyvį tėvystės nugincijimo bylose, pabrėžtina, jog Civilinio proceso kodekse įtvirtintos teisės normos, nustato aktyvų

¹¹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. balandžio 25 d. nutartis c.b. *M.R. v. B.S.*, Nr. 3K-3-406/2001, kat. 85.1; 94.3; 107.1; 110.

¹¹⁶ MIKELĖNIENĖ, D., MIKELĖNAS, V. *Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai*. Vilnius: Justitia, 1999, p. 54.

¹¹⁷ NEKROŠIUS, V. Kai kurie civilinio proceso teisės klausimai Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo doktrinoje. *Teisė*, 2007, Nr. 63, p. 80.

¹¹⁸ MIKELĖNAS, V. *Civilinis procesas. I dalis. Antrasis, pataisytas ir papildytas leidimas*. Vilnius: Justitia, 1997, p. 122.

teismo vaidmenį šeimos bylose (CPK 376 straipsnis). Šeimos narių teisių ir teisėtų interesų gynimas yra viešojo intereso gynimas. Šeimyninių santykių specifika ir nulemia pareigą teismui siekti, kad šeimos bylos būtų išspręstos taikiai, kompromisų, nepažeidžiančių įstatymų bei šeimos narių teisių, būdu. Tai patvirtina ir Lietuvos Aukščiausiasis teismas, pabrėždamas, jog šeimos bylose teismas privalo būti aktyvus, kad užtikrintų viešojo intereso apsaugą, pirmiausia – nepilnamečių vaikų ir labiausiai socialiai pažeidžiamų šeimos narių interesus¹¹⁹.

Tad remiantis CPK 376 straipsnio ir CK trečiosios knygos nuostatomis, teigtina, kad aktyvus teismo vaidmuo tėvystės nuginčijimo bylose, reiškiasi tuo, jog teismas:

1) turi teisę savo iniciatyva rinkti įrodymus, kuriais šalys nesiremia, jeigu, jo nuomone, tai būtina siekiant teisingai išspręsti bylą. Pavyzdžiui, CPK 90 straipsnio 1 dalis nustato, kad šalis pateikusi prašymą atlikti ekspertizę, turi iš anksto sumokėti teismo nustatyto dydžio užstatą ekspertizės išlaidoms padengti ir tuo atveju, kai užstatas neįmokamas, esant reikalingumui (pvz., dėl ieškovės sunkios turtinės padėties) teismas gali skirti medicininę ekspertizę tėvystei nustatyti ir jos atlikimo išlaidas apmokėti iš teismo specialiosios sąskaitos, o po to šias išlaidas išieškoti iš šalies, kurios nenaudai priimtas sprendimas¹²⁰. Be to, CPK 397 straipsnyje įtvirtinta, jog teismas, rengdamasis bylą nagrinėti teisme, savo iniciatyva išreikalauja iš civilinės metrikacijos įstaigos pareiškimus ir kitą medžiagą, pagal kurią asmuo buvo įrašytas vaiko tėvu. Svarbu pažymėti, jog rinkdamas įrodymus savo iniciatyva, teismas visada veikia kažkurios iš proceso šalių naudai, tačiau įrodymų, turinčių reikšmės priimti teisingą sprendimą byloje, rinkimas negali būti vertinamas kaip teismo nešališkumas. Teigtina, jog turėdamas diskreciją rinkti įrodymus, teismas kreipia procesą tinkama linkme, padeda atskleisti ginčo esmę, užkerta kelią šalių piktnaudžiavimui savo teisėmis, užtikrina teismo proceso koncentruotumą, gina silpnesniosios šalies teises ir interesus, taip pat užtikrina viešojo intereso apsaugą.

2) Privalo imtis priemonių šalims sutaikyti, taip pat siekti, kad būtų apsaugotos vaikų teisės ir interesai. Ši teismo pareiga tėvystės nuginčijimo bylose labiausiai pasireiškia teismui, besivadovaujančiam prioritetingos vaikų teisių ir interesų apsaugos bei gynimo principu, siekiant nepalikti vaiko be tėvo, išsaugoti ilgamečius tėviškus santykius, užtikrinti vaiko teisinio statuso aiškumą. Kaip minėta, teismas *ex officio* kiekvienoje byloje turi nustatyti konkretaus vaiko interesus ir atsižvelgti į jo nuomonę bei atitinkamai

¹¹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. balandžio 7 d. nutartis c.b. *S.L v. I.L.*, Nr. 3K-3-207, kat. 75.4.3; 75.8; Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. gegužės 15 d. nutartis c.b. *E.G. v. R.G.*, Nr. 3K-3-243, kat. 75.8 (S)

¹²⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. kovo 18 d. konsultacija Nr. A3-101.

tai įvertinti priimant sprendimą byloje. Kilus abejonėms dėl vaiko norų ir interesų bei suaugusiųjų įtakos jiems – teismas gali paskirti vaiko atžvilgiu psichologinę ekspertizę (CPK 212 str.).

3) Turi teisę, atsižvelgdamas į ieškinio pagrindą sudarančias ir teismo posėdyje paaiškėjusias bylos aplinkybes, viršyti pareikštus reikalavimus, t. y. gali patenkinti daugiau reikalavimų, negu jų buvo pareikšta, taip pat priimti sprendimą dėl reikalavimų, kurie nebuvo pareikšti, bet yra tiesiogiai susiję su ieškinio dalyku ir pagrindu. Tėvystės nuginčijimo bylose šis aspektas, nors ir nedažnai, tačiau pasireiškia, pavyzdžiui, vienoje byloje nuginčijus vieno asmens tėvystę ir vaiko atžvilgiu, konstatavus pakankamus įrodomuosius faktus, nustatant kito asmens tėvystę.

Taigi, apibendrinant teigtina, jog teismo aktyvumas tėvystės nuginčijimo bylose labiausiai pasireiškia būtent renkant įrodymus ir siekiant kuo labiau užtikrinti viešojo intereso apsaugą bei vaiko teises ir interesus, t.y. įgyvendinant tiek tarptautinėje, tiek nacionalinėje teisėje įtvirtintą prioritetinės vaiko teisių apsaugos ir gynimo principą. Galime teigti, jog tam tikra prasme aktyvų teismo vaidmenį tėvystės nuginčijimo bylose patvirtina ir tai, jog teismai atsižvelgia į visuomenės gyvenimo realijas ir siekia tinkamai prie jų pritaikyti galiojančias teisės normas, o drauge greta biologinės tėvystės pripažįsta ir kitų tėvystės sampratų egzistavimą.

3.2. Tėvystės nuginčijimo bylose dalyvaujantys asmenys

Dalyvaujančiais byloje asmenimis yra bylos šalys, tretieji asmenys bei jų atstovai (CPK 37 str. 2 d.). Bylos šalys ir tretieji asmenys, pareiškiantys savarankiškus reikalavimus, turi ir materialinį, ir procesinį suinteresuotumą bylos baigtimi, o tretieji asmenys be savarankiškų reikalavimų ir atstovai turi tik procesinį suinteresuotumą. Kaip minėta, kitais proceso dalyviais yra laikomi liudytojai, ekspertai, vertėjai, kurie neturi teisinio suinteresuotumo bylos baigtimi, bet padeda išspręsti šalių ginčą.

Toliau tėvystės nuginčijimo bylose dalyvaujantys asmenys tam tikrais aspektais bus aptariami atskirai.

3.2.1. Šalys ir tretieji asmenys tėvystės nuginčijimo bylose

Civilinis procesas ginčo teisenos tvarka grindžiamas dvišališkumu, kuriam būdinga tai, kad kiekviename procese egzistuoja dvi šalys – ieškovas ir atsakovas. Būtent

dviejų šalių egzistavimas procese sudaro tinkamas sąlygas jam vykti, įgyvendinti rungimosi principą¹²¹. Kaip minėta, įstatyme yra apibrėžta konkreti asmenų grupė, turinti teisę pareikšti ieškinį dėl tėvystės (motinystės) nuginčijimo. Atitinkamai kiekvienas iš tų asmenų, pareiškęs tokį ieškinį, tampa ieškovu tėvystės nuginčijimo byloje. Kalbant apie ieškovus, pažymėtina, jog beveik visose šiame darbe analizuojamose tėvystės nuginčijimo bylose, ieškovais buvo vaiko motina arba vyras, vaiko gimimo įrašė, tėvystės prezumpcijos ar tėvystės pripažinimo pagrindu, įrašytas kaip vaiko tėvas. Pastebėtina, jog sunku rasti atvejų, kai dėl tėvystės nuginčijimo kreiptųsi biologiniu vaiko tėvu save laikantis asmuo, siekdamas įrodyti, jog vaiko gimimo įrašas atspindi tik socialinę tėvystę. Tai tik patvirtina, jog nūdienoje dažnai bėgama nuo tiesos ir savo įsipareigojimų, vaiko auginimą laikant tiesiog socialine našta, o socialinė (faktinė) tėvystė neretai tampa svarbesnė nei kraujo ryšys ir biologinė tėvystė.

Taipogi pažymėtina, jog visose nagrinėtose bylose ieškinius pareiškė tinkami ieškovai. Nors ir pasitaiko atvejų, kai pirmosios instancijos teismai neteisingai išsprendžia ieškinio priėmimo klausimą, laikydami asmenį netinkamu ieškovu tėvystės nuginčijimo byloje, tačiau apeliacinės instancijos teismai, perduodami iš naujo nagrinėti ieškinio priėmimo klausimą, juos nukreipia tinkama linkme taikyti civilinio proceso normas¹²². Be to pastebėtina, kad nagrinėjamose bylose visi ieškovai turėjo civilinį procesinį veiksnumą, todėl jie galėjo asmeniškai įgyvendinti savo procesines teises ir vykdyti procesines pareigas. Taigi, nagrinėtose bylose ieškinio dėl tėvystės nuginčijimo nėra pareiškę nepilnamečio vyro, vaiko gimimo įrašė įrašyto kaip tėvas, tėvai ar globėjai (rūpintojai) ar kito neveiksnaus (ribotai veiksnus) asmens globėjai ar rūpintojai. Pastebėtina, kad ieškinio, tarp nagrinėjamų bylų, nėra pareiškęs ir vaikas, sulaukęs pilnametystės, ar nepilnametis, įgijęs visišką veiksnumą, ginčydamas įrašą apie vieną iš tėvų ar apie abu iš karto. Ir yra tik vienetai bylų, kai įpėdiniai tampa ieškovais, pareikšdami ieškinį dėl tėvystės nuginčijimo vyrui, kuris yra miręs (vienas iš pavyzdžių - ieškinį dėl savo mirusio sūnaus tėvystės nuginčijimo pareiškė jo motina, nurodydama, jog būdama pagal įstatymą sūnaus antrosios eilės įpėdinė, įgytą teisę priimti mirusio sūnaus palikimą, jei būtų nuginčyta jos sūnaus tėvystė tariamosios anūkės gimimo akto įrašė¹²³).

¹²¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. spalio 14 d. nutartis c. b. *Forthmill Limited v. UAB „Pakrijas“*, Nr. 3K-3-367/2008, kat. 123.8; 95.5.

¹²² Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. vasario 20 d. nutartis c.b. *V.K. v. D.K.*, Nr. 2S-190-302/2009; Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. liepos 13 d. nutartis c.b. *J.B. v. S.B.*, Nr. 2S-787-275/2009.

¹²³ *Cit. op.* 59

Įstatymas numato, jog ieškinį dėl tėvystės nuginkijimo galima pareikšti ginčijant įrašą tiek apie save, tiek apie kitą iš tėvų¹²⁴. Atsižvelgiant į tai teigtina, jog atsakovu tėvystės nuginkijimo bylose dažniausia tampa vaiko motina arba asmuo, vaiko gimimo įrašė įrašytas vaiko tėvu (kitais atvejais – socialinis (faktinis) vaiko tėvas). Pastarasis atvejis būna, kai ieškove byloje yra vaiko motina. Tuo tarpu vaiko motina traukiama atsakove tėvystės nuginkijimo byloje, kai ieškinį pareiškia pats asmuo, vaiko gimimo įrašė įrašytas vaiko tėvu. Taigi, sunkumų nustatant atsakovą byloje dažniausiai nekyla. Tačiau pabrėžtina, kad traukiant asmenį atsakovu, svarbu išsiaiškinti, ar jis turi CPK 38 straipsnyje nurodytą civilinį procesinį veiksnumą. Būtina atstovauti tokio veiksnumo neturinčius asmenis, kadangi pats atstovaujamas negali visa apimtimi įgyvendinti savo teisių ir pareigų. Tad jei asmuo yra nepilnametis ar pilnametis, kurio veiksnumas apribotas, toks asmuo traukiamas atsakovu ar kitu byloje dalyvaujančiu asmeniu, tačiau procesinius veiksmus jo vardu atlieka atstovas pagal įstatymą (CPK 38 str., 54 str.). Paminėtina, jog nagrinėtose 2001-2009 m. tėvystės nuginkijimo bylose neabejotinai yra taikomas atstovavimo institutas, tačiau dažniausiai byloje dalyvaujančius asmenis atstovauja sutartinis atstovas, kai vadovaujantis CPK 56 str., 57 str., 59 str. asmuo, sutarties pagrindu paveda jį atstovauti teisme kitam asmeniui. Tuo tarpu įstatyminis atstovas nė vienoje nagrinėtoje byloje nedalyvavo. Kalbant apie atstovavimą svarbu pažymėti, jog atstovai pagal įstatymą ir pavedimą nėra šalys ginčo materialiniame teisiniame santykiyje. Jie įgyvendina paties atstovaujamojo materialines subjektines teises ir neįgyja daugiau teisių priešingai ginčo šaliai nei turi pats atstovaujamas¹²⁵. Byloje dalyvaujančių asmenų procesinę padėtį svarbu nustatyti dėl tinkamo tam tikrų civilinio proceso teisės normų taikymo. Pavyzdžiui, vadovaujantis CPK 395 straipsniu, ieškinys dėl tėvystės nuginkijimo turi būti teikiamas atsakovo gyvenamosios vietos apylinkės teismui.

Kadangi tėvystės nuginkijimo bylose neretai dalyvauja ne tik ieškovas, prašantis nuginkyti atsakovo tėvystę vaiko atžvilgiu, bet ir tikroju vaiko tėvu laikomas asmuo, kurio tėvystę prašoma nustatyti, pasitaiko atvejų, kai kyla neaiškumų nustatant, kokie asmenys yra laikomi šalimis byloje. Bylos šalys dažniausiai yra atitinkamų materialinių teisinių santykių, iš kurių kilo ginčas, dalyviai. Atsižvelgdamas į tai, Lietuvos Aukščiausias teismas yra pažymėjęs, jog byloje dėl tėvystės nuginkijimo šalimis yra tėvas ir motina, įrašyti vaiko gimimo įrašė, o tuo tarpu byloje kartu prašant nustatyti tėvystę,

¹²⁴ *Cit. op.* 105

¹²⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. gruodžio 20 d. Teismų praktikos, taikant ieškinio senatį reglamentuojančias įstatymų normas, apibendrinimo apžvalga Nr. A2-39, kat. 18; Teismų praktika 18.

tariamam tėvui laikomas asmuo yra ginčo dalyvis¹²⁶. Taigi, asmuo, kurio tėvystę prašoma nugincyti, šio reikalavimo kontekste laikomas atsakovu, tuo tarpu, asmuo, kurio tėvystę prašoma nustatyti šio reikalavimo kontekste dažniausiai laikomas trečiuoju asmeniu.

Pastebėtina, kad tėvystės nugincyjimo byloje gana dažnai taikomas trečiųjų asmenų institutas. Tretieji asmenys civiliniame procese yra byloje dalyvaujantys asmenys, turintys teisinį suinteresuotumą bylos baigtimi ir įstatymo įtvirtintą galimybę įgyvendinti šį interesą įstojant į prasidėjusį teisminį ginčą¹²⁷. Tretieji asmenys gali turėti savarankiškų reikalavimų (CPK 46 str.) ir jų neturėti (CPK 47 str.). Tretieji asmenys, pareiškiantys savarankiškus reikalavimus turi ginčo šalims priešpastatomą materialinę teisę į ginčo dalyką, todėl ją gali ginti naudodamiesi visomis šalių procesinėmis teisėmis, o tretieji asmenys be savarankiškų reikalavimų yra susiję materialiniais teisiniais santykiais su viena iš šalių ir dalyvauja byloje vienos iš šalių pusėje tam, kad išvengtų ateityje galimo savo teisinės padėties pablogėjimo¹²⁸. Paminėtina 2009 m. birželio 30 d. Kauno apygardos teismo nutartis¹²⁹, kurioje spęstas klausimas, susijęs su tuo, kad ieškovas – kreipęsis į teismą dėl savo tėvystės nugincyjimo, prašė biologiniu vaiko tėvu laikomą asmenį byloje patraukti trečiuoju asmeniu, nepareiškiančiu savarankiškų reikalavimų. Pirmosios instancijos teismas atsisakė tai atlikti, nurodydamas, jog nepateikta įrodymų apie tai, kad prašomas į bylą įtraukti asmuo yra biologinis vaiko tėvas, taigi nėra ir aplinkybių, lemiančių jo poreikį tiesiogiai dalyvauti byloje ir ginti savo interesus. Kauno apygardos teismas patvirtindamas tai dar pažymėjo, jog nėra pagrindo šio asmens įtraukti į bylą trečiuoju asmeniu, nepareiškiančiu savarankiškų reikalavimų, kadangi byloje nėra sprendžiamas tėvystės nustatymo klausimas. Be to, apeliacinės instancijos teismas pabrėžė tai, kad jeigu ieškovo nurodytas asmuo ir yra biologinis vaiko tėvas, tai jo dalyvavimas šioje byloje galėtų būti tik trečiuoju asmeniu, pareiškiančiu savarankiškus reikalavimus (CPK 46 str.). Kritikuotina pastaroji teismo nuostata. Praktikoje yra atvejų, kai tokie asmenys laikomi byloje trečiaisiais asmenimis be savarankiškų reikalavimų¹³⁰. Tad atsižvelgiant į tai teigtina, jog priklausomai nuo konkrečių aplinkybių ir asmens interesų, jis dalyvauja byloje vienos iš šalių pusėje kaip trečiasis asmuo be savarankiškų reikalavimų (ir veikia būtent tos šalies interesais – CPK 47 str. 4 d.) arba, turėdamas priešpastatomą materialinę teisę į ginčo dalyką, tampa

¹²⁶ *Cit. op.* 63

¹²⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. spalio 6 d. nutartis c.b. *O.L. v. E.L., S.L., Vilniaus miesto savivaldybė*, Nr. 3K-3-391/2009, kat. 21.4.2.6, 30.6, 95.6.2, 121.19.2.

¹²⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. gegužės 11 d. nutartis c.b. *UAB „Klevo lapas“ v. AB „Mažeikių nafta“*, Nr. 3K-3-209/2009, kat. 95.6.2.

¹²⁹ Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. birželio 30 d. nutartis c.b. *E.T. v. A. A.-T.*, Nr. 2S-1135-254/2009.

¹³⁰ *Cit. op.* 72

trečiuoju asmeniu, pareiškiančiu byloje savarankiškus reikalavimus. Be to, ir pats apeliacinės instancijos teismas minėtoje nutartyje taipogi pažymėjo, bet pats ne visiškai laikėsi nuostatos, kad kiekvienu konkrečiu atveju įtraukimas į bylą trečiaisiais asmenimis turi būti sprendžiamas priklausomai nuo konkrečių bylos aplinkybių.

3.2.2. Valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos ir vaiko dalyvavimas tėvystės nuginčijimo bylose

Siekiant užtikrinti visapusišką bylos aplinkybių išaiškinimą ir tuo pačiu maksimalią vaikų teisių apsaugą, įstatymų leidėjas nustatė specialias tokio pobūdžio bylų nagrinėjimo taisykles. Įstatymais įtvirtinta, jog tėvystės nuginčijimo bylose privalo dalyvauti valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija (CK 3.153 str., CPK 398 str.). Ši institucija teismo įtraukiama dalyvauti procese arba įstoja į procesą savo iniciatyva, kad pateiktų išvadą byloje, siekiant įvykdyti jai pavestas funkcijas, ginant vaikų ir tuo pačiu viešuosius interesus (CPK 49 str. 2 d., 50 str. 2 d.). Pažymėtina, jog valstybės ir savivaldybių institucijos, dalyvaujančios byloje išvadai duoti, yra dalyvaujantys byloje asmenys, atstovaujantys ir ginantys viešąjį interesą, kuriems būdingas tik procesinis teisinis suinteresuotumas bylos baigtimi¹³¹. Tam tikrais atvejais šios institucijos byloje tampa trečiaisiais asmenimis, nepareiškiančiais savarankiškų reikalavimų ir tik tais atvejais, kai valstybės ir savivaldybių institucijos savo iniciatyva pareiškia ieškinį viešajam interesui apginti, turi visas ieškovo procesines teises ir pareigas (CPK 50 str. 1 d.). Lietuvos Aukščiausias teismas yra ne kartą pabrėžęs, kad „kilus tėvų ginčui nepilnamečio interesus turi saugoti ir ginti valstybė (Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 4 straipsnis, Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 59 straipsnio 2 dalis, 60 straipsnio 1 dalis). Vaiko teisių apsaugos institucija dalyvaujama byloje neturi įstatyme nustatytos pareigos įrodyti ar paneigti faktus, kuriais grindžia savo reikalavimus bylos šalys. Institucijos uždavinys yra saugoti ir ginti vaiko interesus šiam likus be vieno ar abiejų tėvų nuginčijus tėvystę (motinystę), imtis priemonių, kad būtų apsaugotos vaiko teisės augti ir tobulėti deramomis sąlygomis“¹³². Tiek savo, tiek teismo iniciatyva įstojusi į bylą, valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija, ištyrusi šeimos aplinkos sąlygas, turi pateikti teismui išvadą dėl ginčo. Tarnybos išvada, pateikta neviršijant įgaliotų asmenų kompetencijos bei laikantis atitinkamiems procesiniams dokumentams keliamų formos reikalavimų, laikoma

¹³¹ *Cit. op.* 120

¹³² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. rugsėjo 26 d. nutartis c.b. *E.A. v. G.K.*, Nr. 3K-3-421/2005, kat. 76.5(S); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. gruodžio 21 d. nutartis c.b. *I.B. v. R.R.*, Nr. 3K-7-607/2004, kat. 70.4; 94.2; 94.3.

oficialiuoju rašytiniu įrodymu ir turi didesnę įrodomąją galią (CPK 197 str. 2 d.). Tačiau remiantis įrodymų vertinimo taisyklėmis, ji teismui neturi iš anksto nustatytos galios (CPK 185 str. 2 d.). Analizuojant tėvystės nuginčijimo bylas, pastebėtina, jog vaiko teisių apsaugos institucijos išvada dažnai turi nemažą reikšmę teismui vertinant tarp vaiko ir socialinio (faktinio) tėvo susiklosčiusius tėviškus santykius ir tarpusavio ryšį, paties vaiko požiūrį į asmenį, įrašytą jo tėvu¹³³, taipogi tai, ar tėvystės nuginčijimas nepažeis vaiko interesų, ar priimamas sprendimas atitiks vaiko interesus¹³⁴.

Taigi teigtina, jog atitinkamos miestų ar rajonų savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybos, ruošdamos ir pateikdamos išvadas tėvystės nuginčijimo bylose, vykdo svarbų uždavinį - padeda įgyvendinti ir vaiko teisę reikšti savo nuomonę bei būti išklaustyta, o drauge – teismui išsiaiškinti prioritetinius šalių interesus tam, kad nebūtų kažkurios iš jų teisių paneigimo. Pažymėtina, jog įstatymas nustato teismo pareigą įtraukti dalyvauti byloje viena iš šalių ar kitais dalyvaujančiais asmenimis nepilnamečius nuo keturiolikos iki aštuoniolikos metų (CPK 38 str. 2 d.), o asmenys, nesulaukę keturiolikos metų procese savarankiškai dalyvauti apskritai negali (CPK 38 str. 4 d.). Tėvystės nuginčijimo bylose mažamečiai vaikai netampa nei atsakovu, nei trečiuoju asmeniu, o ir jų įtraukimas dalyvaujančiais byloje asmenimis, akivaizdu, būtų problematiškas sprendžiant, kurios šalies pusėje vaikas turėtų dalyvauti. Vis dėlto, vaikas yra neatsiejamai susijęs su tėvystės nuginčijimo byloje sprendžiamu ginču, todėl, siekiant prioritetinės vaiko teisių apsaugos ir gynimo principo įgyvendinimo, šiose bylose svarbu garantuoti tinkamą įstatymų normų, nustatančių nepilnamečio vaiko dalyvavimo užtikrinant jo teises bei vaiko teisę reikšti savo nuomonę, taikymą. Įstatymas nustato galimybę vaikui, nepriklausomai nuo jo amžiaus, teisme išdėstyti savo nuomonę (CK 3.177 str.). Įstatyme taipogi nustatyta, kad kai sprendžiamas bet kuris su vaiku susijęs klausimas, vaikas, sugebantis suformuluoti savo pažiūras, turi būti išklaustytas tiesiogiai, o jei tai neįmanoma, – per atstovą. Priimant sprendimą turi būti atsižvelgta į vaiko nuomonę, jei tai neprieštarauja paties vaiko interesams (CK 3.164 str. 1 d., CPK 380 str. 1 d., Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos 12). Lietuvos Aukščiausiasis teismas yra pabrėžęs, jog vaiko nuomonė yra svarbi nustatant vaiko teisių įgyvendinimą, bet ji teismui nėra privaloma, nes vaiko nuomonė gali prieštarauti jo interesams¹³⁵. Vaiko nuomonė gali būti išreikšta žodžiu, raštu arba kitais vaiko pasirinktais būdais. Vaiko pažiūros ir norai išklausomi per atstovą tais atvejais, kai vaiko išklausymas teismo

¹³³ *Cit. op.* 74

¹³⁴ *Cit. op.* 49

¹³⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. sausio 29 d. nutartis c.b. V. Š v. Z.L., J.L., Nr. 3K-3-105/2001, kat. 71.3, 71.4

posėdyje prieštarautų vaiko interesams dėl vaiko jautrumo, sveikatos būklės ir pan. Pažymėtina, jog vaiko pažiūros ir norai dažniausiai išsiaiškinami pavedant tai padaryti valstybinei vaiko teisių apsaugos institucijai, taipogi tai gali būti pavedama atlikti vaiko pedagogams, auklėtojams, ir kt. Teismas vaiko pažiūras gali aiškintis pasirengimo bylos nagrinėjimui stadijoje, pasikviečiant tėvus ir vaiką pokalbiui¹³⁶. Be to, teismas, aiškindamasis, ar vaikas pakankamai brandus, kad suformuluotų ir išreikštų savo norus ir pažiūras, atsižvelgia į vaiko amžių bei išreikštą jo motyvaciją, ir tik teismui suabejojus vaiko gebėjimu suformuluoti ir išreikšti savo norus ir pažiūras, jis gali į teismo posėdį pakviesti ekspertą psichologą ar skirti psichologinę ekspertizę¹³⁷.

Lietuvos Aukščiausiasis teismas yra konstatavęs, jog vaiko išklausymo tikslas – išsiaiškinti susijusius su vaiku klausimus, jo pažiūras, ir norus. Šie reikšmingi faktai padeda nustatyti vaiko interesus ir patį maksimaliausių tų interesų apsaugos būdą bylos nagrinėjimo momentu¹³⁸. Pirmojoje darbo dalyje, kalbant apie biologinės ir socialinės tėvystės santykio problemą, taipogi buvo pabrėžtos Lietuvos Aukščiausios teismo suformuotos nuostatos, svarbios nustatant vaiko interesų visumą ir jų turinį, atsižvelgiant į vaiko norus. Vienoje iš jų pažymėta, jog teismas *ex officio* kiekvienoje byloje turi nustatyti konkretaus vaiko interesus. Teismas turi vadovautis objektyviais kriterijais, nulemiančiais vaiko, kaip išsilavinusios, sveikos, aukštų moralinių savybių, tvirtos asmenybės, vystymąsi. Vaiko išreikšta nuomonė ir norai taip pat turi būti įvertinami jo interesų atžvilgiu¹³⁹.

Vis dėlto pažymėta, jog teismai ne visada laikosi išdėstytų Lietuvos Aukščiausios teismo nuostatų ir išaiškinimų, todėl tėvystės nugincijimo bylų praktikoje yra atvejų, kai procesinių teisės normų pažeidimą lemia būtent tai, kad esminiam bylos aplinkybių išaiškinimui ne visada išklausomas savo pažiūras gebantis suformuoti vaikas, o vaiko teisių apsaugos institucija neatlieka išsamaus tyrimo¹⁴⁰, todėl teismas negali byloje priimti teisingo sprendimo, užtikrinančio vaiko interesus. O iš išdėstyto matyti, jog tiek vaiko pažiūrų ir norų įvertinimas, tiek valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos indėlis, pateikiant išvadą tėvystės nugincijimo bylose, turi ganėtinai didelę reikšmę, todėl teismų turėtų būti siekiama išvengti tokių procesinių teisės normų, susijusių su vaiko

¹³⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. birželio 3 d. nutartis c. b. S. P. v. D. A., Nr. 3K-3-1006/2002, kat. 71.4

¹³⁷ *Cit.op.* 65

¹³⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. lapkričio 4 d. nutartis civilinėje byloje R. N. v. B. N., Nr. 3K-3-1296/2002, kat. 71.4

¹³⁹ *Cit.op.* 66

¹⁴⁰ *Cit.op.* 67

teisėmis ir interesais, pažeidimo bei tam tikrais atvejais valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija turėtų būti skatinama aktyviau vykdyti jai pavestas funkcijas.

Aptarus asmenis, galinčius inicijuoti tėvystės nuginčijimo bylas bei tam tikrus aspektus, susijusius su proceso dalyviais šiose bylose, toliau bus kalbama apie sąlygas, kurių laikantis, ir pagrindus, kuriems esant galimas tėvystės nuginčijimas.

4. Tėvystės nuginčijimo sąlygos ir pagrindai

4.1. Tėvystės nuginčijimo sąlygos

Nors šiuolaikinėje visuomenėje egzistuoja ir socialinė bei psichologinė tėvystės sampratos, tradiciškai, vadovaujantis CK 3.137 straipsnio 2 dalimi, tėvystė yra pripažįstama remiantis kraujo giminyste. Atsižvelgdami į tai galime teigti, jog tėvystės nuginčijimas reiškia būtent vaiko ir asmens, kuris įrašytas jo tėvu, kraujo ryšio fakto paneigimą, o kartu ir teisinio ryšio tarp vaiko ir tėvo nutraukimą. Svarbu tai, jog siekiant šio fakto bei ryšio paneigimo, būtina laikytis konkrečių įstatymo nustatytų sąlygų.

Asmenų civilinę būklę arba teisinį statusą lemia teisės normose nustatyti juridiniai faktai, t.y. veiksmai ar įvykiai, kurie sukuria, pakeičia ar panaikina tam tikras teises ar pareigas. Svarbiausi iš tų faktų - gimimas, tėvystės pripažinimas ir nustatymas bei kiti yra registruojami kaip civilinės būklės aktai. Žinios apie tuos aktus užfiksuojamos civilinės būklės aktų įrašais. Pažymėtina, kad CK 3.289 straipsnyje įtvirtinta civilinės būklės aktų įrašų tikrumo prezumpcija, kuria vadovaujantis vaiko gimimo įrašė nurodyti tėvo ar motinos duomenys laikomi tikrais, kol jie nėra nuginčyti įstatymo nustatyta tvarka. Minėtame straipsnyje nurodyta, jog civilinės būklės aktų įrašai gali būti nuginčyti tik teismo tvarka. Tai taipogi yra viena iš tėvystės nuginčijimo sąlygų, kadangi analogiška teisės norma įtvirtinta ir CK 3.149 straipsnio 1 dalyje nustatant, kad duomenis gimimo įrašė apie vaiko motiną ar tėvą leidžiama ginčyti tik teismo tvarka. Todėl tokiais atvejais reikia vadovautis CPK 394-399 straipsniais, pagal kuriuos tėvystės nuginčijimo bylos nagrinėjamos ginčo teiseną, t.y. konkrečiai įstatyme numatyti asmenys gali paduoti teismui įstatymų nustatytus reikalavimus atitinkantį ieškinį dėl tėvystės nuginčijimo, kad galima būtų išbraukti neteisingus duomenis apie vaiko tėvą jo gimimo įrašė.

Svarbu pažymėti, jog būtina skirti tėvystės nuginčijimą nuo neteisingų vaiko gimimo įrašo duomenų ištaisymo¹⁴¹. Kaip minėta tėvystę nuginčyti galima tik teismo tvarka, tuo tarpu CK 3.313 straipsnyje nustatyta, kad civilinės būklės aktų įrašus, jei dėl to yra pakankamas pagrindas ir nėra suinteresuotų asmenų ginčo, ištaiso civilinės

¹⁴¹ *Cit. op.* 96, p. 287

metrikacijos įstaigos, vadovaujantis Teisingumo ministro 2006 m. gegužės 19 d. įsakymu Nr. 1R-160 patvirtintomis Civilinės metrikacijos taisyklėmis¹⁴². Taisyklių 109.5. punkte nustatyta, kad civilinės būklės aktų įrašai papildomi, pakeičiami, ištaisomi, jeigu padaryta klaida, registruojant civilinės būklės aktus, ir tik tuo atveju, jeigu tarp suinteresuotų asmenų kyla ginčas, įrašų papildymo, pakeitimo ir ištaisymo klausimai sprendžiami teismo tvarka (Taisyklių 103 p.) arba teismui gali būti skundžiamas civilinės metrikacijos įstaigos atsisakymas atkurti, pakeisti, papildyti, ištaisyti ar anuliuoti civilinės būklės akto įrašą (Taisyklių 23 p.; CPK 514 str. 2 d.). Atsižvelgiant į tai, svarbu pažymėti, kad nors ir galima ypatingosios teisenos tvarka kreiptis į pareiškėjo gyvenamosios vietos apylinkės teismą dėl civilinės būklės aktų pakeitimo, papildymo, ištaisymo ar anuliavimo (LR CPK 514 str. 1 d.), tai nereiškia galimybės supaprastinta tvarka anuliuoti įrašus apie tėvą, nenuginčijus pačios tėvystės¹⁴³. Taigi, negalime painioti tėvo ar motinos neteisingų duomenų nurodymo vaiko gimimo įrašė su klaidomis, kurios gali atsirasti tiesiog registruojant vaiko gimimą. Tai patvirtina ir Lietuvos Aukščiausiojo teismo formuojama praktika. Pavyzdžiui, vienoje iš bylų vaiko giminaite esanti pareiškėja teismo buvo pripažinta turinti teisę reikalauti pašalinti civilinės metrikacijos pareigūnų gimimo akto įrašė padarytą klaidą, kadangi nurodant atsakovo tėvo vardą dėl apsirikimo buvo nurodytas kito asmens vardas, kai tuo tarpu atsakovas teigė, kad įrašas tėvu gali būti nugincytas tik nugincyjus tėvystę ieškininės teisenos tvarka. Lietuvos Aukščiausiasis teismas savo sprendimą pagrindė pabrėždamas tai, jog „ieškinio dalyką sudarė ne reikalavimas paneigti atsakovo kilmę iš tam tikro asmens ir pripažinti jo kilmę iš kito asmens, t.y. ne tėvystės nugincyjimas ir nustatymas, bet reikalavimas dėl neteisingumo civilinės būklės akto įrašė nustatymo – klaidos atsakovo gimimo akto įrašė ištaisymo“¹⁴⁴. Taipogi Lietuvos Aukščiausiasis teismas yra pripažinęs, kad Civilinės metrikacijos taisyklių nustatyta tvarka gali būti ištaisoma klaida ir išbraukiami duomenys iš vaiko gimimo įrašo, pavyzdžiui tokiu atveju, kai duomenys vaiko gimimo įrašė įtraukti pažeidžiant CK 3.140 straipsnio 3 dalį, o būtent vaikui gimus vienišai motinai, kai nuo jos santuokos pabaigos yra praėję trys šimtai dienų bei nesant tėvystės pripažinimo ar tėvystės nustatymo teisminiu keliu, kaip vaiko tėvas yra nurodytas buvęs sutuoktinis. Teismas tokiu atveju yra konstatavęs, jog „vaiko kilmė iš tėvo nebuvo tinkamai nustatyta,

¹⁴² Civilinės metrikacijos taisyklės, patvirtintos Teisingumo ministro 2006 m. gegužės 19 d. įsakymu Nr. 1R-160. Valstybės žinios, 2006, Nr. 65-2415 (pakeistos Teisingumo ministro 2008 m. liepos 22 d. įsakymu Nr. 1R-294. Valstybės žinios, 2008-08-02, Nr. 88-3541; 2009 m. rugpjūčio 17 d. įsakymu Nr. 1R-267. Valstybės žinios, 2009-08-22, Nr. 100-4190).

¹⁴³ Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. gegužės 17 d. nutartis c.b. *I.U., D.P., K.U.*, Nr. 2S-561-611/2010.

¹⁴⁴ *Cit.op.* 115

įrašai apie tėvą yra neteisingi, todėl nėra pagrindo nugincyti tėvystę, o būtina atlikti neteisingų duomenų ištaisymą vaiko gimimo akto įrašė¹⁴⁵.

Iš aptartos praktikos galime daryti išvadą, jog tėvystės nugincyjimas teismo tvarka turi vykti tada, kai ginčijami duomenys vaiko gimimo įrašė, laikantis įstatymo nustatytų reikalavimų, privalėjo būti įrašyti. Pavyzdžiui, kai vaikas gimsta ne santuokoje ir nepraėjus trimis šimtams dienų po santuokos nutraukimo, vadovaujantis 3.140 straipsnio 2 dalimi, vaiko tėvu turi būti įrašytas buvęs vaiko motinos sutuoktinis. Taigi, šiuo atveju buvęs sutuoktinis, žinodamas ir galėdamas įrodyti nesantis vaiko tėvu, tėvystę ginčyti privalo teismo tvarka. Arba, jei yra kitas asmuo, pripažįstantis save vaiko tėvu ir siekiantis jo atžvilgiu nustatyti savo tėvystę, jis pirmiausia teismo tvarka turi nugincyti įtvirtintą buvusio motinos sutuoktinio tėvystę. Akivaizdžiai matyti, kad tokiais atvejais ne siekiama ištaisyti gimimo akto įrašė tiesiog padarytas klaidas, įrašant duomenis apie vaiko tėvus, o būtent nugincyti įrašą apie tėvą, kuris atliktas laikantis įstatyminio reglamentavimo.

Kita svarbi tėvystės nugincyjimo sąlyga numato, jog tėvystė gali būti nugincyta ne visada. Būtent CK 3.149 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, kad duomenų vaiko gimimo įrašė apie vaiko motiną ar tėvą, įrašytų remiantis įsiteisėjusiu ir galutiniu teismo sprendimu, nugincyti negalima. Šiuo atveju galima tik siekti panaikinti teismo sprendimą dėl tėvystės nustatymo instancine tvarka ir išbraukti duomenis vaiko gimimo įrašė remiantis aukštesnės instancijos teismo sprendimu (nutartimi), kuriuo panaikintas sprendimas, nustatantis tėvystę, net nebekeliant bylos dėl tėvystės nugincyjimo¹⁴⁶. Taipogi, pažymėtina, jog dėl teismo sprendimo, kuriuo nustatyta tėvystė, esant įstatymo numatytiems pagrindams, gali būti siekiama pasinaudoti proceso atnaujinimo institutu (CPK 366 str.). Akivaizdu, jog tokiais atvejais bylinėjimasis pirmiausia susijęs su tėvystės nustatymu ir su šiuo klausimu susijusiu teisiniu reglamentavimu.

Atkreiptinas dėmesys, jog Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodekse, reglamentavusiame šeimos teisinius santykius iki Lietuvos Respublikos civilinio kodekso įsigaliojimo, nebuvo įtvirtintos konkrečios tėvystės nugincyjimo sąlygos. Tuo tarpu dabartiniame Civiliniame kodekse nustatytos aukščiau minėtos tėvystės nugincyjimo sąlygos nustato aiškia tvarka, kuria būtina vadovautis siekiant pripažinti, jog vaiko gimimo įrašė nurodyti tėvų ar vieno iš jų duomenys yra neteisingi, kad juos būtų galima išbraukti bei paneigti kraujo ryšio faktą tarp vaiko ir asmens, įrašyto jo tėvu. Galime teigti, jog tai išryškina įstatymų leidėjo siekį akcentuoti skirtumą tarp tėvystės

¹⁴⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. kovo 31 d. nutartis c.b. Č.K. vs. V.K., Nr. 3K-3-241/2004, kat. 70.4

¹⁴⁶ *Cit.op.* 96, p. 288

nuginčijimo ir klaidingų vaiko gimimo įrašo duomenų ištaisymo bei pabrėžti teismo sprendimo, kuriuo nustatyta tėvystė, teisinę galią.

4.2. Tėvystės nuginčijimo pagrindai

4.2.1. Moksliniai įrodymai ir kiti įrodomieji faktai, tampantys tėvystės nuginčijimo pagrindais

Minėta, įstatyme yra įtvirtinta civilinės būklės aktų įrašų tikrumo prezumpcija, kuria vadovaujantis vaiko gimimo įrašė nurodyti tėvo ar motinos duomenys laikomi tikrais, kol jie nėra nuginčyti įstatymo nustatyta tvarka. Įstatymas nustato ne tik sąlygas, bet ir konkrečius pagrindus, kuriems esant galima pripažinti, kad asmuo, nurodytas vaiko gimimo įrašė, nėra vaiko tėvas. Taigi, asmeniui, ginčijančiam duomenis apie tėvą, tenka įrodinėjimo našta, kadangi civiliniame procese galiojantis rungimosi principas (CPK 12 straipsnis) lemia tai, kad įrodinėjimo pareiga ir pagrindinis vaidmuo įrodinėjant tenka įrodinėjamų aplinkybių nustatymu suinteresuotoms šalims (CPK 178 straipsnis)¹⁴⁷. Tuo tarpu teismas, vertindamas įrodymus, turi vadovautis ne tik įrodinėjimo taisyklėmis, bet ir logikos dėsniais, bei pagal vidinį įsitikinimą padaryti nešališkas išvadas¹⁴⁸. Vadovaujantis CPK 177 straipsnio 2 bei 3 dalimis, įrodymų turinį sudarantys faktiniai duomenys nustatomi tokiomis priemonėmis: šalių ir trečiųjų asmenų paaiškinimais, liudytojų parodymais, rašytiniais įrodymais, daiktiniais įrodymais, ekspertų išvadomis, vaizdo, garso įrašais. Teisės doktrinoje pabrėžiama, jog įrodinėjimo institutas yra vienas svarbiausių civilinio proceso teisės šakoje: įrodinėjimas vyksta visą laiką bylos nagrinėjimo teisme metu: nuo bylos iškėlimo (ieškinyje nurodomi faktai, kuriais ieškovas grindžia savo reikalavimus) iki teismo sprendimo priėmimo (teismas sprendime pateikia visų įrodymų vertinimą)¹⁴⁹. Taigi, taikant įrodinėjimo institutą teismas gali nustatyti faktines bylos aplinkybes bei priimti teisingą sprendimą byloje.

Pažymėtina, jog tėvystės nuginčijimo bylose įrodinėjimui svarbus CK 3.150 straipsnis, kuris įtvirtina skirtingus tėvystės nuginčijimo pagrindus tais atvejais, kai vaiko kilmė nustatyta remiantis teisine prezumpcija ir kai ji nustatyta pareiškimo dėl tėvystės pripažinimo pagrindu. Pirmuoju atveju - kai vaikas gimė susituokusiems tėvams arba

¹⁴⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. gruodžio 21 d. nutartis c.b. *A. K. v. VĮ Registrų centro Klaipėdos filialas*, Nr. 3K-3-552/2010, kat. 114.11; 128.2 (S)

¹⁴⁸ Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. vasario 9 d. nutartis c.b. *E.T. v. A.A.T.*, Nr. 2A-220-413/2010.

¹⁴⁹ KOSAITĖ-ČYPIENĖ, E. Įrodinėjimo Švedijos civiliniame procese bendrieji šaltiniai, bruožai ir principai. *Jurisprudencija*, 2008, t.7 (109), p. 77

nepraėjus daugiau kaip trims šimtams dienų po santuokos pabaigos, tėvystę galima nuginčyti tik įrodžius, kad asmuo negali būti vaiko tėvas. Tokią aplinkybę paprastai galima įrodyti paskyrus teismo ekspertizę dėl giminystės ryšių patvirtinimo ar paneigimo, kadangi Lietuvos Aukščiausios teismo yra konstatuota, jog tiek tėvystės nustatymui, tiek ir jos nuginčijimui ekspertizės išvada laikytina pagrindiniu įrodymu¹⁵⁰. Taigi, šiose bylose svarbiais įrodymais tampa ekspertizių išvados, paremtos grupinių kraujo faktorių tyrimu, o dažniausiai – genominių ekspertizių (DNR tyrimų) išvados, leidžiančios gauti labai patikimus rezultatus ir tiksliai identifikuoti biologinio ryšio patvirtinimo tikimybę¹⁵¹. Tačiau tam tikrais atvejais giminystės ryšio tarp tėvo ir vaiko buvimas ar jo nebuvimas gali būti akivaizdus, kai pavyzdžiui, ieškovas pateikia įrodymų, jog atliko laisvės atėmimo bausmę ir negalėjo turėti lytinių santykių su vaiko motina arba pateikia medikų išvadą, jog jis yra nevaisingas dėl vaikystėje patirtos traumos¹⁵². Atsižvelgiant į tai teismų praktikoje yra laikomasi nuostatos, jog tam tikrais atvejais teismo ekspertizės galima neskirti, kadangi įrodymai, kad asmuo negali būti vaiko tėvas, gali būti ne tik moksliniai (ekspertizių išvados, paneigiančios giminystės ryšį), bet ir kitos įtikinamos faktinės aplinkybės, ir tik esant abejonių dėl įrodymų patikimumo, šiais atvejais turėtų būti remiamasi giminystės ryšių patvirtinimo ar paneigimo ekspertizės išvada¹⁵³. Pavyzdžiui, vienoje iš bylų apeliacinės instancijos teismo buvo pripažinta, jog nėra pagrindo skirti ekspertizę dėl giminystės ryšio paneigimo, kadangi atsakovė ieškinį dėl tėvystės nuginčijimo pripažino bei patvirtino, kad pastojo būdama išvykusi į užsienį, o vaiko pradėjimo metu nepalaikė artimų ryšių su ieškovu¹⁵⁴. Taigi, tėvystės nuginčijimo bylose teismai pagal analogiją vadovaujasi ir CK 3.148 straipsniu, įtvirtinančiu mokslinius įrodymus (ekspertizių įrodyti giminystės ryšį išvadas) ir kitas Civilinio proceso kodekse numatytas įrodymų priemones, kaip tėvystės nustatymo pagrindus. Pažymėtina, kad įrodomaisiais faktais, turinčiais reikšmės tėvystei patvirtinti arba paneigti, teismų praktikoje, vadovaujantis CK 3.148 straipsnio 1 dalies nuostatomis, laikomos tokios aplinkybės kaip - artimi šalių santykiai iki santuokos sudarymo ir po to, tėvystės pripažinimas, bendras vaiko auklėjimas ir išlaikymas¹⁵⁵, duomenys, jog motina vaiko

¹⁵⁰ *Cit.op.* 39

¹⁵¹ CHVATOVIČ, G., GARMUS, A. Biologinio giminystės ryšio nustatymas. *Teisės problemos*, 2002, Nr.3, p. 39.

¹⁵² *Cit.op.* 9, p. 326.

¹⁵³ *Cit.op.* 47; Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. rugsėjo 12 d. nutartis c.b. L.Š. v. S.Š. Nr. 2A-281-267/2008.

¹⁵⁴ *Cit.op.* 75

¹⁵⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. rugsėjo 26 d. nutartis c.b. E.A. vs. G.K., Nr. 3K-3-421/2005, kat. 76.5(S); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. rugsėjo 23 d. nutartis c.b. D.K. v. L.K., Nr. 3K-3-1028/2002, kat. 70.5

pradėjimo metu palaikė artimus ryšius su kitu asmeniu¹⁵⁶. Lietuvos Aukščiausiojo teismo yra išaiškinta, jog vaiko auklėjimas, kaip įrodomasis faktas, patvirtinantis tėvystę, reiškiasi tuo, kad vaiko tėvas rūpinasi vaiku kaip savu, su juo bendrauja, priima sprendimus dėl vaikai rūpimų dalykų ir kt.¹⁵⁷ Teigtina, jog šis įrodomasis faktas pastaruoju metu teismų praktikoje įgavo ganėtinai svarbią reikšmę, ypatingai pabrėžiant socialinės tėvystės svarbą bei esmę.

Tuo tarpu antruoju atveju – kai tėvystė nustatyta pareiškimu dėl tėvystės pripažinimo, jos nuginčijimas galimas tik įrodžius, kad asmuo įrašytas vaiko tėvu nėra biologinis tėvas. Lietuvos Aukščiausiojo teismo yra konstatuota, kad tokiais atvejais yra būtina skirti teismo ekspertizę¹⁵⁸. Teigtina, kad tokį teisinį reglamentavimą bei teismų praktiką pateisina tai, jog teismai, tvirtindami tėvystės pripažinimo pareiškimą nesant ginčo, netiria ir nenustatinėja, ar asmuo, pripažįstantis save vaiko tėvu, iš tikrųjų yra biologinis jo tėvas¹⁵⁹. Be to, toks tėvystės, pripažintos savanorišku pareiškimu, nuginčijimo pagrindas atitinka ir Europos konvencijos dėl nesantuokinių vaikų teisinio statuso 4 straipsnio nuostatą, pagal kurią tėvystės pripažinimas gali būti ginčijamas tiek, kiek tai numato šalies vidaus įstatymai, arba kai asmuo nėra biologinis vaiko tėvas¹⁶⁰. Vis dėlto analizuojant šios kategorijos bylas matyti, jog teismai ne visada vadovaujasi minėtomis Aukščiausiojo teismo suformuotomis nuostatomis dėl ekspertizės skyrimo tokiais atvejais, ir nagrinėdami bylą dėl tėvystės, pripažintos savanorišku pareiškimu, nuginčijimo, vadovaujasi tik kitomis įrodinėjimo priemonėmis, neskirdami teismo medicinos ekspertizės¹⁶¹. Tačiau reikia pažymėti, jog vadovaujantis byloje nustatytais kitais įrodomaisiais faktais, tam tikrais atvejais teismui tampa akivaizdu, kad ekspertizės dėl giminystės ryšių nustatymo skyrimas yra netikslingas, pavyzdžiui, kai asmuo, pripažinęs tėvystę, sutinka su ieškiniu dėl jo tėvystės nuginčijimo, o kitas asmuo, laiko save biologiniu to vaiko tėvu, vaiką išlaiko, jį auklėja ir jo atžvilgiu prašo nustatyti savo tėvystę¹⁶². Todėl tokiais atvejais, kai sistemiškai vadovaujamas protingumo, teisingumo

¹⁵⁶ Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. rugsėjo 12 d. nutartis c.b. *L.Š. v. S.Š.* Nr. 2A-281-267/2008.

¹⁵⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. gruodžio 21 d. nutartis c.b. *I.B. vs. R.R.*, Nr. 3K-7-607/2004, kat. 70.4; 94.2; 94.3

¹⁵⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. rugsėjo 5 d. nutartis c.b. *T.B. v. B.B.*, Nr. 3K-3-748/2001, kat. 70.5; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. rugsėjo 23 d. nutartis c.b. *D.K. v. L.K.*, Nr. 3K-3-1028/2002, kat. 70.5; Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. birželio 20 d. nutartis c.b. *H.K.S. v. L.S.*, Nr. 3K-3-348/2005, kat. 76.5(S).

¹⁵⁹ *Cit. op.* 96, p. 289

¹⁶⁰ *Cit. op.* 2

¹⁶¹ Pavyzdžiui, šiose bylose: Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. gruodžio 23 d. nutartis c.b. *G.Ž. v. L.Ž.*, Nr. 2A-766-372/2009; Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. spalio 7 d. nutartis c.b. *A.R. v. N.N.*, Nr. 2A-349-44/2008.

¹⁶² Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. rugsėjo 3 d. nutartis c.b. *J.S. v. S.S., V.B.*, Nr. 2S-1135-524/2009.

ir ypatingai proceso ekonomiškumo principais, ir ekspertizė nėra skiriama, negalime pripažinti teismo pažeidžiant įstatymų įtvirtintas teisės normas bei nesilaikant suformuotos teismų praktikos.

Atlikus tėvystės nuginčijimo bylų praktikos analizę matyti, jog teismai net ir esant moksliniams įrodymams, paneigiantiems tėvystę, greta jų yra linkę išsamiai įvertinti ir kitus įrodomuosius faktus, todėl neretai aukštesniųjų instancijų teismai perduoda bylą iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismams, įpareigodami juos tinkamai nustatyti visas faktines aplinkybes ir įvertinti visus įrodomuosius faktus¹⁶³. Tokia praktika tam tikra prasme atitinka ir Lietuvos Aukščiausiasis išaiškinimą, kad moksliniai įrodymai sprendžiant klausimą dėl tėvystės nuginčijimo turi būti primami ir vertinami kaip patikimiausi, tačiau įstatyme nenurodyta, kad pagrindu tėvystei nuginčyti galimi tik moksliniai įrodymai (ekspertizių išvados)¹⁶⁴.

Apibendrinant išdėstyta galime teigti, jog teisės normos, įtvirtinančios tėvystės nuginčijimo pagrindus, nors ir ne visada nuosekliai vadovaujantis suformuota praktika, tačiau iš esmės taikomos teisingai. Taipogi reikia pažymėti, jog atlikta teismų praktikos analizė leidžia teigti, kad pastaraisiais metais tiek visuomenėje, tiek teismų praktikoje didelę svarbą įgavus socialinei tėvystei, mokslinių įrodymų, kurie nors ir laikomi patikimiausiais, reikšmė šiose bylose sumažėjo. Teigtina, jog teismai pagrįstai nesivadovauja vien ekspertizių išvadomis, o vis išsamiau yra vertinami ir socialiniai tėvystės faktoriai, t.y. susiklostę tėviški santykiai bei asmens, įrašyto vaiko tėvu, ir vaiko tarpusavio ryšys, požiūris vienas į kitą bei kitos aplinkybės – taigi, darytina išvada, jog šiose bylose padidėjo kitų įrodomųjų faktų dėl tėvystės reikšmė. Tik pažymint tai, kad su įrodymų patikimumu yra tiesiogiai susijusi įrodinėjimo priemonių įrodomoji vertė¹⁶⁵ bei šiuo aspektu atsižvelgiant į formuojamą teismų praktiką tėvystės nuginčijimo bylose, teigtina, kad laikantis įstatymų nustatytos tvarkos atlikti moksliniai tyrimai *prima facie* įrodymais, kaip turinčiais didesnę įrodomąją galią, gali būti laikomi tik pagal jų patikimumo laipsnį, ir dažniausiai tada, kai abejojama dėl kitų byloje esančių įrodymų.

¹⁶³ Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. birželio 20 d. nutartis c.b. *H.K.S. v. L.S.*, Nr. 3K-3-348/2005, kat. 76.5(S); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. spalio 31 d. nutartis c.b. *S.K. v. I.F.*, Nr. 3K-3-460/2007, kat. 76.5, 78.2.1 (S).

¹⁶⁴ *Cit. op.* 44

¹⁶⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. gruodžio 30 d. Lietuvos Respublikos teismų praktikos, taikant Civilinio proceso kodekso normas, reglamentuojančias įrodinėjimą, apžvalga Nr. 51, kat. 94; Teismų praktika 22.

4.2.2. Tam tikri aspektai, susiję su tėvystės nugincijimo pagrindais

Pastebėtina, jog tėvystės nugincijimo bylose neretai įrodinėjimo procesas apsunkinamas, kadangi viena iš ginčo šalių dažnai atsisako atlikti ekspertizę giminystės ryšiui įrodyti ar paneigti. Todėl tokiais atvejais tampa ypatingai svarbi kitų, nei moksliniai įrodymai, įrodomųjų faktų dėl tėvystės reikšmė. Lietuvos Aukščiausiojo teismo yra konstatuota, kad byloje dalyvaujantys asmenys patys sprendžia duoti tyrimus ar ne tokio pobūdžio ekspertizei, ši ekspertizė nėra priverstinio pobūdžio, todėl negali pažeisti asmens orumo ir privatumo¹⁶⁶. Tačiau reikia pažymėti, jog tokiais atvejais ieškovui negali būti automatiškai užkertamas kelias įrodinėjimui ir savo teisių bei interesų gynimui. Pažymėtina, kad CK 3.148 straipsnio 2 dalis įtvirtina, jog atsakovui atsisakius ekspertizės, teismas, atsižvelgdamas į bylos aplinkybes, gali tokį atsakovo atsisakymą įvertinti kaip tėvystės įrodymą, o pagal Lietuvos Aukščiausiojo teismo išaiškinimą, šį įrodymų vertinimą pagal analogiją galima taikyti ir tėvystės nugincijimo bylose¹⁶⁷, tačiau toks atsisakymas atlikti ekspertizę turi būti vertinamas bendrame įrodymų kontekste¹⁶⁸. Analizuojant 2001-2009 m. tėvystės nugincijimo bylų praktiką pastebėtina, jog šio laikotarpio pradžioje Lietuvos Aukščiausiasis teismas laikėsi pozicijos atsisakymą atlikti ekspertizę dėl giminystės ryšių nustatymo laikyti tėvystės paneigimo įrodymu¹⁶⁹. Tačiau teigtina, kad nuo 2005 m. išryškėjo tendencija tokio atsisakymo dažniausiai nevertinti kaip įrodymo, leidžiančio nugincyti tėvystę. Tai teismų konstatuojama būtent vadovaujantis byloje surinktais kitais įrodomaisiais faktais, pavyzdžiui, jog šalys iki santuokos sudarymo palaikė artimus santykius, kurių metu pradėtas vaikas, o po santuokos sudarymo santykiai taipogi buvo artimi, šalys bendrai auklėjo ir išlaikė vaiką¹⁷⁰; duomenų nebuvimas, jog atsakovė vaiko pradėjimo metu būtų palaikiusi artimus ryšius su kitu asmeniu¹⁷¹. O tuo tarpu atsisakymo atlikti ekspertizę motyvai vertinami kaip pagrįsti moralinių vertybių laikymusi, siekiu netraumuoti vaiko bei ginti jo interesus¹⁷². Vis dėlto pastebėtina, jog tokiais atvejais vertinant įrodomuosius faktus, esant konkrečioms aplinkybėms, teismų praktika nėra visiškai nuosekli ir vienoda.

¹⁶⁶ *Cit.op.* 111

¹⁶⁷ *Cit.op.* 39

¹⁶⁸ *Cit.op.* 44

¹⁶⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. rugsėjo 5 d. nutartis c.b. *T.B. v. B.B.*, Nr. 3K-3-748/2001, kat. 70.5; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. vasario 19 d. nutartis c.b. *I.K. v. B.K.*, Nr. 3K-3-246/2003, kat. 70.5

¹⁷⁰ *Cit.op.* 46

¹⁷¹ *Cit.op.* 59

¹⁷² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. rugsėjo 26 d. nutartis c.b. *E.A. v. G.K.*, Nr. 3K-3-421/2005, kat. 76.5(S); Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. rugsėjo 12 d. nutartis c.b. *L.Š. v. S.Š.* Nr. 2A-281-267/2008.

Pavyzdžiui, atsakovei pačiai abejojant dėl ieškovo tėvystės vaiko atžvilgiu - atsisakymas atlikti ekspertizę vertintas kaip tėvystės paneigimo įrodymas¹⁷³, tuo tarpu atsakovei pripažįstant vienu metu palaikius intymius santykius su dviem asmenimis ir ieškovui neturint galimybės pateikti tokių įrodymų, atsakovės atsisakymas dėl ekspertizės nevertintas kaip ieškovo tėvystės paneigimo įrodymas¹⁷⁴. Kritikuotina tai, kad teismai ne visada atsižvelgia ir įvertina, ar ieškovas turi objektyvią galimybę pateikti byloje kitų įrodymų, ir nepasižymi aktyvumu padedant ieškovui rinkti tokius papildomus įrodymus. Manytina, jog tai pateisinama tik tais atvejais, kai biologinės tiesos nustatymas byloje akivaizdžiai netaptų pagrindu ieškinio dėl tėvystės nuginkijimo patenkinimui, kadangi byloje konstatuojami glaudūs tėviški santykiai ir egzistuojanti socialinė tėvystė, perspektyvos nustatyti tikrąjį vaiko biologinį tėvą nebuvimas, o dėl to tėvystės nuginkijimas neatitiktų vaiko interesų.

Kalbant apie mokslinius įrodymus, svarbu pažymėti ir tai, kad tik teismo nutartimi paskyrus ir įstatymo nustatyta tvarka atlikus ekspertizę bei jos rezultatus įforminus įstatymų nustatyta tvarka surašytame ekspertizės akte, ekspertizės išvada laikytina specialiaja įrodinėjimo priemone. Tuo tarpu jei tyrimas atliktas ne pagal teismo nutartį, o fizinio asmens prašymu, tai nepaisant mokslinio tyrimo pobūdžio, gauta išvada nelaikoma specialiaja įrodinėjimo priemone, o vertintina kaip rašytinis įrodymas¹⁷⁵. Nors Lietuvos Aukščiausiais teismas tai yra pažymėjęs kitos kategorijos bylose, tačiau teigtina, jog tėvystės nuginkijimo bylose žemesniosios instancijos teismams nevertinant ieškovo pateikto rašto iš Serologijos ir DNR laboratorijos dėl tėvystės paneigimo pagal kraujo grupes kaip įrodymo, kasacinės instancijos teismas pagrįstai vadovaujasi aukščiau minėtomis nuostatomis ir pripažįsta tokį raštą rašytiniu įrodymu, tam tikrais atvejais netgi laikomu paaiškėjusia aplinkybe, leidžiančia teigti, kad duomenys vaiko gimimo įrašė neatitinka tikrovės¹⁷⁶. Taigi, tėvystės nuginkijimo bylose dalyvaujantys asmenys, turi teisę pateikti teismui jų iniciatyva gautus mokslinių tyrimų rezultatus kaip rašytinius įrodymus. Tokios pozicijos, vertinant įrodymus, Lietuvos Aukščiausiasis teismas laikosi ir tėvystės nustatymo bylose¹⁷⁷. Reiktų pažymėti tik tai, jog byloje esant tokiam

¹⁷³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. birželio 20 d. nutartis c.b. *H.K.S. v. L.S.*, Nr. 3K-3-348/2005, kat. 76.5(S)

¹⁷⁴ *Cit. op.* 70

¹⁷⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. gegužės 9 d. nutartis c.b. *J.V. v. UADB „Baltikums draudimas“*, Nr. 3K-3-549/2001, kat. 94.1; 115.; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. liepos 1 d. nutartis c.b. *S.K. v. I.F.*, Nr. 3K-3-312/2010, kat. 76.5; 114.9.3.2; 114.9.6.2 (S)

¹⁷⁶ *Cit. op.* 44

¹⁷⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. lapkričio 17 d. nutartis c.b. *V.K. v. V.J.*, Nr. 3K-3-587/2004, kat. 70.4; 72.2; 94.1; 94.3.

rašytiniam įrodymui ir iškilus įrodymų pakankamumo ar patikimumo klausimui, ekspertizė turėtų būti skiriama ir atliekama remiantis teismo nutartimi (CPK 212 str. 1 d.).

Analizuojant tėvystės nuginčijimo bylų praktiką, pastebėtina, jog neretai nagrinėjant šias bylas, kviečiami dalyvauti liudytojai, kurių parodymai laikytini viena iš įrodinėjimo priemonių. Šiose bylose dažniausiai liudytojais tampa ginčo šalių giminaičiai ar kiti artimi asmenys. Nors teismai tam tikrais atvejais nagrinėdami bylą ir remiasi šių liudytojų parodymais, kurie nėra nuneigti kitais į bylą pateiktais įrodymais¹⁷⁸, tačiau dažnai laiko parodymus nepatikimais ir vertina juos kritiškai, kadangi liudytojai linkę remtis ne faktais, o prielaidomis ir samprotavimais¹⁷⁹. Tad atlikta analizė leidžia teigti, kad liudytojų parodymai, kaip įrodinėjimo priemonė, patvirtinanti ar paneigianti tėvystės nuginčijimo pagrindų buvimą, šios kategorijos bylose retai kada vertinami kaip patikima ir turinti svarbią reikšmę.

Atsižvelgiant į teismų formuojamą praktiką, kai netgi esant moksliniams ir kitiems įrodymams, yra aišku, jog konkretus asmuo negali būti vaiko tėvas, tačiau jo tėvystės nuginčyti neleidžiama, kyla klausimas, ar tokia teismų praktika atitinka CK įtvirtintą teisinį reglamentavimą, t.y. ar teismai tokiais atvejais laikosi teisės normose įtvirtintų tėvystės nuginčijimo taisyklių, ypač susijusių su tėvystės nuginčijimo pagrindais. CK 3.150 straipsnyje būtent įtvirtinta, jog nuginčyti tėvystę vienu ar kitu atveju galima įrodžius, kad asmuo negali būti vaiko tėvas arba įrodžius, kad vaiko motina ar tėvas nėra biologiniai tėvai. Pažymėtina, jog minėtose teisės normose egzistuoja formuluotė „galima nuginčyti tėvystę“, vadinasi, lingvistiškai aiškinant, galima teigti, jog esant atitinkamiems įrodymams, teismas kiekvienu atveju neprivalo nuginčyti tėvystę. Taigi, tokiais atvejais, kai neleidžiama nuginčyti tėvystės, kadangi atsižvelgiama į proceso dalyvių motyvaciją ir pripažįstami esant svarbesni susiformavę tėviški santykiai bei prioritetiniai vaiko interesai, drauge ir socialinės tėvystės svarba, vadovaudamiesi minėtu lingvistiniu aiškinimu galėtume teigti, jog teismai nenukrypsta nuo aukščiau minėtų teisės normų tinkamo taikymo. Pažymėta, jog tokia praktika atitinka Europos Tarybos šeimos teisės ekspertų parengtos Baltosios knygos „Dėl principų, susijusių su tėvystės nustatymu ir tėvystės teisinėmis pasekmėmis“ 11 principo 4 dalies nuostata, įtvirtinančią galimybę tam tikrais atvejais, dėl geriausių vaiko interesų ir šeimos santykių stabilumo, apriboti teisę nuginčyti tėvystę¹⁸⁰. Išdėstyta patvirtina ir tai, jog minėtoje baltojoje knygoje taipogi pabrėžiama, kad teismai nustatant ar ginčijant tėvystę gali

¹⁷⁸ *Cit. op.* 161

¹⁷⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. vasario 19 d. nutartis c.b. *I.K. v. B.K.*, Nr. 3K-3-246/2003, kat. 70.5; Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. rugsėjo 12 d. nutartis c.b. *L.Š. v. S.Š.* Nr. 2A-281-267/2008.

¹⁸⁰ *Cit. op.* 99

naudoti medicininę ir biologinę informaciją, tačiau neprivalo to daryti visose bylose, teismai gali atsisakyti grįsti tokia informacija savo sprendimus netgi vienai iš šalių ją pateikus, jei tai būtina „šeimos santykių saugumui ir teisiniam tikrumui užtikrinti“ (14 principas, 54 d.). Vis dėlto, manytina, reiktų pritarti civilinės teisės mokslininko G. Sagačio nuomonei, kad Lietuvos civilinio kodekso nuostatos, įtvirtinančios išskirtinę biologinės (genetinės) tikrovės vietą formuojant teisinius tėvų ir vaikų santykius yra pernelyg statiškos, dėl ko kyla pavojus, kad jos gali neatitikti nuolat kintančios socialinės realybės bei žmogaus teisių standartų¹⁸¹. Todėl atsižvelgiant į tai, jog šiame darbe nustatyta, kad socialinė tėvystės samprata tiek visuomenėje, tiek Lietuvos teismų praktikoje įgauna vis didesnę reikšmę, be to, siekiant teisinio aiškumo, tam kad nekiltų abejonių dėl tėvystės nugincijimą reglamentuojančių įstatymo nuostatų tinkamo taikymo, taipogi tam, kad teisės normos, reglamentuojančios tėvystės nugincijimą nebūtų laikomos kaip pernelyg statiškos, o atspindėtų socialinę realybę, manytina, būtų tikslinga įtraukti į 3.150 straipsnį papildomą nuostatą, įtvirtinančią, kad: „*Irodžius, jog asmuo negali būti ar nėra biologinis vaiko tėvas ar motina, papildomai turi būti įrodoma, kad neegzistuoja socialinė (faktinė) tėvystė (motinystė)*“. Manytina, jog toks reglamentavimas atitiktų ir teismų išryškintą tėvystės nugincijimo instituto paskirtį bei įstatymiškai įtvirtintų teismų praktikoje vyraujančias tendencijas tėvystės nugincijimo procese išsamiai vertinti ne tik biologinius, bet ir socialinius tėvystės faktorius.

¹⁸¹ *Cit.op.* 35, p. 96

5. Ieškinio senaties terminas tėvystės nugincijimo byloje

5.1. Ieškinio senaties termino prigimtis ir taikymas šios kategorijos byloje

Ieškinio senatis – tai įstatymų nustatytas laiko tarpas, per kurį asmuo gali apginti savo teises, pareikšdamas ieškinį. Ieškinio senaties instituto tikslas – užtikrinti civilinių teisinių santykių stabilumą, užkirsti kelią nesibaigiančiam bylinėjimuisi, skatinti asmenis kuo greičiau ginti savo pažeistas teises¹⁸². Šį institutą reglamentuoja imperatyvūs CK 1.124-1.135 straipsniai. CK 3.6. straipsnyje nustatyta, kad reikalavimams, kylantiems iš šeimos teisinių santykių, taikoma ieškinio senatis, išskyrus nustatytas išimtis, o CK 3.152 straipsnis įtvirtinta specialų, sutrumpintą vienerių metų ieškinio senaties terminą kreiptis į teismą dėl tėvystės (motinystės) nugincijimo bei šio termino skaičiavimo taisyklės.

Pažymėtina, jog tėvystės nugincijimo byloje ieškinio senaties instituto klausimai keliama ganėtinai dažnai, o Lietuvos Aukščiausiasis teismas yra pabrėžęs, kad tinkamam ieškinio senaties, nustatyto 3.152 straipsnyje, taikymui būtina išsiaiškinti jo teisinę prigimtį bei ieškinio senaties termino skaičiavimo pradžią¹⁸³. Tiek teisės doktrinoje¹⁸⁴, tiek teismų praktikoje kalbant apie senaties termino kreiptis į teismą dėl tėvystės nugincijimo prigimtį, laikomasi vieningos pozicijos, jog šis terminas yra ieškininės senaties, o ne naikinamasis, todėl jis gali būti sustabdomas, nutraukiamas ir atnaujinamas (CK 3.6 str. 2 d.). Tai Lietuvos Aukščiausiasis teismas išaiškino pabrėždamas, jog „ieškininės senaties termino esmę sudaro tai, kad subjektyvinė teisė egzistuoja visą laiką, bet jos pažeidimo atveju ji ginama ieškininės senaties termino ribose. Tuo tarpu naikinamųjų terminų esmė yra ta, jog jais nustatyta pačių teisių galiojimo trukmė. Tai reiškia, kad subjektyvinė teisė egzistuoja šio termino ribose, o jam pasibaigus, pasibaigia ir pati subjektyvinė teisė. Subjektyvinė tėvystės (motinystės) teisė atsiranda nuo vaiko gimimo ir baigiasi jo mirtimi. Laikyti, kad ši teisė egzistuoja tik tai vienerius metus, nėra teisinio pagrindo ir prieštarauja objektyviai tikrovei, todėl terminas tėvystės nugincijimui ir laikomas ieškininės senaties“¹⁸⁵. Šios pozicijos gana nuosekliai laikomasi vėlesnėje teismų praktikoje¹⁸⁶. Iš nagrinėjamų tėvystės nugincijimo bylų, paminėtina tik viena nutartis, kurioje žemesniosios instancijos teismas nukrypo nuo minėto Lietuvos

¹⁸² TAMINSKAS, A. In *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. I knyga. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 2001, p. 249

¹⁸³ *Cit. op.* 44

¹⁸⁴ *Cit. op.* 8, p. 126

¹⁸⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. vasario 19 d. nutartis c.b. *I.K. v. B.K.*, Nr. 3K-3-246/2003, kat. 70.5.

¹⁸⁶ *Cit. op.* 25; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. birželio 20 d. nutartis c.b. *H.K.S. v. L.S.*, Nr. 3K-3-348/2005, kat. 76.5(S)

Aukščiausiojo teismo išaiškinimo ir teigė, kad šioje byloje terminas yra naikinamasis ir ieškinį atmetė, tačiau apeliacinės instancijos teismas pagrįstai ištaisė šią pirmosios instancijos klaidą, o be to pažymėjo, kad „teismas negali taikyti ieškinio senaties savo iniciatyva, negali siūlyti kuriai nors iš šalių pateikti su ieškinio senatimi susijusius įrodymus. Todėl nesant nei vienos šalies prašymo taikyti ieškinio senaties termino, pirmosios instancijos teismas negalėjo, remiantis ieškinio senatimi, ieškinį atmesti“¹⁸⁷. Pažymėtina, jog ši apeliacinio teismo pozicija atitinka Lietuvos Aukščiausias teismo išaiškinimą, jog ieškinio senaties termino pasibaigimas nepanaikina nei pačios materialinės teisės, nei teisės kreiptis į teismą. Pasibaigus šiam terminui, teisė į teisminę pažeistos teisės gynybą išnyksta tik tuo atveju, jeigu taikyti ieškinio senatį reikalauja ginčo šalis. Tuo tarpu, kai nėra ginčo šalies prašymo, teismas savo iniciatyva ieškinio senaties taikyti negali, todėl tokiu atveju nereikia nustatinėti ieškinio senaties termino pradžios ir pabaigos bei spręsti praleisto ieškinio senaties termino atnaujinimo klausimą¹⁸⁸.

Pažymėtina, jog tėvystės nuginčijimo bylų praktikoje yra ir daugiau atvejų, kai nukrypstama nuo minėto Lietuvos Aukščiausiojo teismo išaiškinimo ir teismo iniciatyva, nesant ginčo šalių reikalavimo, taikomas ieškinio senaties terminas¹⁸⁹. Kritikuotina tai, kad apeliacinės instancijos teismai, nors tam tikrais atvejais ir atmeta ieškinį vadovaudamiesi vaiko teisių ir interesų prioritetu, tačiau ne visada atkreipia dėmesį į tai, kad pirmosios instancijos teismas nepagrįstai byloje savo iniciatyva pritaikė ieškinio senaties terminą kreipiantis į teismą dėl tėvystės nuginčijimo¹⁹⁰.

Be to, kalbant apie ginčo šalių reikalavimą taikyti ieškinio senatį, pažymėtina, kad prašyti taikyti ieškinio senatį turi teisę ginčo materialinio teisinio santykio šalis, prieš kurios interesus nukreiptas byloje pareikštas materialinis teisinis reikalavimas. Pagal procesinę padėtį toks asmuo paprastai yra atsakovas, kadangi ginčo materialinio teisinio santykio šalis ir proceso šalis dažniausiai sutampa. Taipogi ieškinio senatį reglamentuojančios normos vienodai taikomos pareiškus tiek ieškinį, tiek priešieškinį, tiek ir trečiųjų asmenų, pareiškiančių savarankiškus reikalavimus, ieškinį¹⁹¹. Pastebėtina, jog nagrinėdami tėvystės nuginčijimo bylas žemesniųjų instancijų teismai neretai nesilaiko ir šių Lietuvos Aukščiausios teismo išaiškinimų bei tam tikrais atvejais taiko ieškinio senatį, kai to prašo tėvystės nuginčijimo byloje dalyvaujantys tretieji asmenys, nepareiškiantys savarankišku

¹⁸⁷ *Cit. op.* 95

¹⁸⁸ Lietuvos Aukščiausiojo teismo teisėjų senato 2002 m. gruodžio 20 d. nutarimu Nr. 39 patvirtinta Lietuvos Respublikos teismų praktikos, taikant ieškinio senatį reglamentuojančias įstatymų normas, apibendrinimo apžvalga.

¹⁸⁹ *Cit. op.* 75

¹⁹⁰ Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. spalio 7 d. nutartis c.b. A.R. v. N.N., Nr. 2A-349-44/2008.

¹⁹¹ *Cit. op.* 188

reikalavimų ir nesantys ginčo materialinio teisinio santykio šalimis¹⁹², o taip tam tikru aspektu šalims apsunkinamas bylinėjimosi procesas ir prailginama jo trukmė.

Išskirtinis atvejis yra tada, kai ieškinį dėl tėvystės nuginkėjimo vyrui, kuris yra miręs, pareiškia jo įpėdiniai. CK 3.151 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta, kad tokiu atveju ieškinį galima pareikšti, jei asmuo, įrašytas kaip vaiko tėvas, mirė nepasibaigus nustatytam vienerių metų ieškinio senaties terminui. Svarbu išsiaiškinti, kada mirusiajam tapo žinoma, kad jis nurodytas vaiko gimimo įrašė kaip tėvas, arba kada mirusiajam tapo aišku, jog jis nėra biologinis vaiko tėvas, kadangi asmeniui mirus ir praleidus įstatymo nustatytą ieškinio senaties terminą - būtų pagrindas ieškiniui atmesti, nes ieškinio senatis šiuo atveju taikoma, nesvarbu, atsakovai prašo ją taikyti ar ne¹⁹³. Nors nagrinėjamu laikotarpiu atitinkami ieškiniai pareiškiami retai, tačiau pastebėtina, jog ieškinio senatis tokiais atvejais teismų taikoma tinkamai. Pavyzdžiui, vienoje iš bylų buvo pripažinta, jog ieškovė, kuri kreipėsi dėl savo sūnaus tėvystės nuginkėjimo anūkės atžvilgiu, praleido ieškinio senaties terminą, kadangi ieškovės sūnus daugelį metų tiek gyvendamas santuokoje, tiek po jos nutraukimo, abejojo savo tėvyste dukters atžvilgiu, tačiau nesiėmė priemonių ginti savo subjektyvinės teisės, tuo tarpu kai atsakovė šioje byloje neprašė taikyti senaties termino¹⁹⁴.

Apibendrinant šią darbo dalį svarbu pažymėti, kad ieškinio senaties termino taikymas tėvystės nuginkėjimo bylose yra svarbus siekiant apsaugoti vaiko interesus ir šeimos santykių stabilumą, o taipogi galime teigti, jog šio termino taikymo esmė pasireiškia siekiu užtikrinti, kad asmuo prisiėmęs su tėvyste susijusius įsipareigojimus, negalėtų priklausomai nuo jo norų ir interesų, lengvabūdiškai jų atsisakyti. Vis dėlto teigtina, jog ieškinio senaties institutas tėvystės nuginkėjimo bylose neretai taikomas nesilaikant įstatymo nuostatų bei suformuotos Lietuvos Aukščiausiojo teismo praktikos.

5.2. Ieškinio senaties termino trukmė ir skaičiavimas šios kategorijos bylose

Pažymėtina, jog taikant ieškinio senaties institutą tėvystės nuginkėjimo bylose, dažniausiai keliami klausimai dėl šio senaties termino yra susiję su jo pradžios momentu. Kaip minėta, tinkamam šio termino taikymui būtina išsiaiškinti ne tik jo teisinę prigimtį, bet ir skaičiavimo pradžią¹⁹⁵.

¹⁹² *Cit. op.* 111; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. spalio 31 d. nutartis c.b. S.K. vs. I.F., Nr. 3K-3-460/2007, kat. 76.5, 78.2.1 (S)

¹⁹³ *Cit. op.* 96, p. 292

¹⁹⁴ *Cit. op.* 59

¹⁹⁵ *Cit. op.* 44

CPK 396 straipsnyje imperatyviai nustatyta, kad be bendrųjų reikalavimų, keliamų procesinių dokumentų turiniui ir formai, ieškinyje dėl tėvystės nuginkijimo turi būti nurodyta, kada ieškovas sužinojo apie ginčijamus duomenis, esamus vaiko gimimo liudijime, arba kada paaiškėjo aplinkybės, leidžiančios teigti, kad duomenys neatitinka tikrovės. Toks reikalavimas siejamas su CK 3.152 straipsnio 1 dalimi, kurioje nustatyta, kad kreiptis į teismą dėl tėvystės (motinystės) nuginkijimo galima per vienerius metus, taip pat nustatyta ieškinio senaties termino skaičiavimo pradžia bendraisiais kreipimosi į teismą atvejais. Pastarojo straipsnio pirmoje dalyje numatyti du alternatyvūs ieškinio senaties pradžios skaičiavimo momentai:

1) terminas pradedamas skaičiuoti nuo tos dienos, kai asmuo, kuris kreipiasi į teismą, sužinojo apie ginčijamus duomenis, įrašytus vaiko gimimo įrašė. Lietuvos Aukščiausiojo teismo yra išaiškinta, kad šiuo atveju vienerių metų termino eiga prasideda nuo sužinojimo apie subjektyvinės tėvystės (motinystės) teisės pažeidimą. Subjektyvinė tėvystės (motinystės) teisė pažeidžiama įrašu, bet apie teisės pažeidimą ir apie įrašą ne visada sužinoma tuo pačiu metu. Taigi vienerių metų termino eiga prasideda nuo sužinojimo apie subjektyvinės tėvystės (motinystės) teisės pažeidimą¹⁹⁶. Be to, teisės doktrinoje¹⁹⁷ ir teismų praktikoje pabrėžiama, kad senaties termino tėvytei nugincyti pradžia siejama su ieškovo sužinojimu apie ginčijamus duomenis, o ne su turėjimu tai sužinoti¹⁹⁸.

2) senaties termino skaičiavimo pradžia gali būti diena, kai asmeniui, kuris kreipėsi į teismą, paaiškėjo aplinkybės, leidžiančios teigti, kad duomenys neatitinka tikrovės (pavyzdžiui, kai vyras sužino esąs nevaisingas nuo vaikystės ir atitinkamai negali būti vaiko, gimusio santuokoje, tėvas¹⁹⁹).

Reikia pažymėti, jog CK 3.152 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta teisinė norma, skirtingai nei buvusioji Santuokos ir šeimos kodekso 59 straipsnyje, pagal kurią ieškinio senaties termino skaičiavimas buvo siejamas tik su asmens sužinojimu ar turėjimu sužinoti apie ginčijamą įrašą, įtvirtinta ganėtinai lankstų termino skaičiavimą.

Trečiaja ir specialiaja taisykle galime laikyti CK 3.152 straipsnio 2 dalį, nustatančią, kad jeigu asmenys, įrašyti kaip vaiko motina ar tėvas, apie įrašymą jais sužinojo būdami nepilnamečiai ar neveiksnūs, vienerių metų terminas skaičiuojamas nuo tos dienos, kai jie sulaukė pilnametystės arba tapo veiksniais.

¹⁹⁶ *Cit. op.* 44

¹⁹⁷ *Cit. op.* 96

¹⁹⁸ Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. gruodžio 29 d. nutartis c.b. S.G. v. S.G., Nr. 2A-1177-370/2010; Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. kovo 5 d. nutartis c.b. J.I. v. A.I., A.M., G.P., Nr. 2A-124-186/2009.

¹⁹⁹ *Cit. op.* 9, p. 325

Pažymėtina, kad skirtingų instancijų teismų pozicijos dėl senaties termino pradžios momento tėvystės nugincijimo bylose dažnai skiriasi, o kasacinės instancijos teismas ne kartą yra nustatęs žemesniosios instancijos teismus klystant dėl ieškinio senaties termino pradžios momento nustatymo. Pavyzdžiui, 2005 m. birželio 20 d. nutartyje²⁰⁰ nustatyta, kad žemesniųjų instancijų teismai nepagrįstai senaties termino pradžia laikė dieną, kai ieškovas gavo civilinės būklės akto papildymo, pakeitimo įrašo kopiją. Lietuvos Aukščiausiasis teismas šioje byloje konstatavo, kad tėvystės nugincijimo atveju vertinant sužinojimą apie ginčijamus duomenis, sužinojimo samprata negali būti susiaurinama iki civilinės būklės akto įrašo kopijos įteikimo fakto. Tokiais atvejais, reikšmingi visi duomenys, patvirtinantys tėvystę, t. y. paso išdavimas, gyventojų registro duomenys, sutikimas dėl vaiko vykimo į užsienį ir kiti duomenys²⁰¹. Taigi, netinkamas visų faktinių aplinkybių nustatymas ir įvertinimas neretai lemia ir netinkamą ieškinio senaties termino pradžios nustatymą.

Be to, atlikta teismų praktikos analizė leidžia teigti, kad Lietuvos Aukščiausiojo teismo praktika šioje darbo dalyje nagrinėjamu klausimu nėra visiškai nuosekli. Pavyzdžiui, 2003 m. vasario 19 d. nutartyje²⁰² Lietuvos Aukščiausiasis teismas atkreipė dėmesį, kad ieškovo gauta pažyma, jog jis pagal kraujo grupes negali būti vaiko tėvas, turi būti laikoma aplinkybe, leidžiančia teigti, kad duomenys vaiko gimimo įrašė neatitinka tikrovės ir sudarančia pagrindą senaties termino skaičiavimo pradžia, kai žemesniųjų instancijų teismai šioje byloje laikė esant praleistą ieškininės senaties terminą, kadangi ieškovas prieš keletą metų abejodamas dėl savo tėvystės buvo kreipęsis į teismą dėl jos nugincijimo, tačiau ieškinys buvo paliktas nenagrinėtu. Tuo tarpu 2007 m. sausio 31 d. nutartimi²⁰³ kasacinės instancijos teismas konstatavo, jog žemesniųjų instancijų teismai pagrįstai ieškinio senaties termino momento nelaikė DNR laboratorijos specialisto išvados gavimo dienos, kadangi ieškovas visuomet turėjo abejonių dėl tėvystės ir galima teigti, kad apie ginčijamus duomenis vaiko gimimo įrašė žinojo nuo įrašo padarymo dienos, tad jo pasyvumas dėl tėvystės santykių turi lemiamą reikšmę, nustatant ieškinio senaties termino pradžią.

Atsižvelgiant į tokią Aukščiausiojo teismo praktiką, manytina, kad teismai pagrįstai ieškinio senaties termino pradžią skaičiuoja nuo konkrečių aplinkybių, leidžiančių teigti, kad duomenys neatitinka tikrovės, sužinojimo, tais atvejais, kai konstatuojama, kad iki tol

²⁰⁰ *Cit. op.* 173

²⁰¹ Tai konstatuota ir šiose bylose: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. spalio 31 d. nutartis c.b. *S.K. v. I.F.*, Nr. 3K-3-460/2007, kat. 76.5, 78.2.1 (S); Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. kovo 5 d. nutartis c.b. *J.I. v. A.I., A.M., G.P.*, Nr. 2A-124-186/2009.

²⁰² *Cit. op.* 44

²⁰³ *Cit. op.* 47

asmuo, kuris kreipiasi dėl tėvystės nuginkėjimo, neturėjo jokių abejonių dėl tėvystės. Pavyzdžiui, ieškovui patikėjus atsakovės teigimu, jog ji laukiasi jo kūdikio, jis gimusiam vaikui pripažino tėvystę ir suteikė savo pavardę, o aplinkybes apie ginčijamus duomenis sužinojo po keletą metų iš pačios atsakovės, kai dėl savo tėvystės iki tol niekada nekėlė abejonių, todėl senaties termino pradžia šiuo atveju pagrįstai pradėta skaičiuoti nuo biologinio tėvystės tyrimo išvados gavimo²⁰⁴.

Vis dėlto reikia pabrėžti, jog skiriantis teismų pozicijoms dėl ieškinio senaties pradžios momento, lemiamą reikšmę turi turėti Lietuvos Aukščiausiojo teismo išaiškinimas, pagal kurį „ieškinio senaties kreiptis į teismą dėl tėvystės nuginkėjimo termino pradžia nustatyti būtina įvertinti visas bylai reikšmingas faktines aplinkybes bei atsižvelgti į tėvystės nuginkėjimo instituto paskirtį. Dėl to, kaip ir kiekvienas klausimas, susijęs su vaiko teisėmis ir interesais, senaties termino kreiptis į teismą dėl tėvystės nuginkėjimo klausimas turi būti sprendžiamas prioritetiškai atsižvelgiant į vaiko interesus – būtina įvertinti, ar galimas tėvystės nuginkėjimas konkrečiu atveju nepažeis vaiko interesų“²⁰⁵. Pastebėtina, jog šių Aukščiausiojo teismo nuostatų, akcentuotų 2007 metais, praktikoje laikomasi, ypatingai sprendžiant klausimą dėl praleisto senaties termino atnaujinimo. Pavyzdžiui, įvertinus visas aplinkybes ir nustačius esminį vaiko interesą – žinoti savo kilmę, senaties terminas tėvystės nuginkėjimui laikomas pagrįstai atnaujintu²⁰⁶, o konstatavus glaudų tarpusavio ryšį ir socialinę tėvystę, pabrėžiama, kad tėvystės nuginkėjimas neatitiks vaiko interesų ir praleistas senaties terminas nėra atnaujinamas²⁰⁷. Teigtina, kad tokiu būdu formuojama praktika atitinka tėvystės nuginkėjimo instituto paskirtį – siekį nepalikti vaiko be tėvo, o tuo pačiu teismų pozicijas pripažįstant socialinės tėvystės svarbą.

Atkreiptinas dėmesys ir į tai, jog Lietuvos teismų praktikoje aiškinama, kad trumpa ieškinio dėl tėvystės nuginkėjimo senatis įstatyme nustatyta pabrėžiant būtinybę apsaugoti vaiko interesus ir užtikrinti jo statuso apibrėžtumą²⁰⁸. Pozicijos, jog laiko ribų dėl tėvystės proceso nustatymas yra grindžiamas siekiu užtikrinti teisinį tikrumą šeimos santykiuose ir apsaugoti vaiko interesus laikosi ir Europos Žmogaus teisių teismas²⁰⁹. Tam pritariama ir šiame darbe minėtoje Europos Tarybos šeimos teisės ekspertų parengtoje Baltojoje

²⁰⁴ *Cit. op.* 71

²⁰⁵ *Cit. op.* 26

²⁰⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. liepos 1 d. nutartis c.b. *S.K. v. I.F.*, Nr. 3K-3-312/2010, kat. 76.5; 114.9.3.2; 114.9.6.2 (S)

²⁰⁷ *Cit. op.* 58; Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. vasario 9 d. nutartis c.b. *E.T. v. A.A.T.*, Nr. 2A-220-413/2010; Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. balandžio 16 d. nutartis c.b. *K.K. v. J.K.*, Nr. 2A-392-436/2008.

²⁰⁸ *Cit. op.* 56

²⁰⁹ Europos Žmogaus Teisių Teismo 1984 m. lapkričio 18 d. sprendimas byloje *Rasmussen v. Denmark*, pareiškimo Nr. 8777/79.

knygoje²¹⁰ (13 principas) bei užsienio valstybių teisinėje literatūroje teigiant, kad terminas tėvystės nuginkėjimui dėl vaiko interesų, šiuolaikinių šeimos tendencijų bei funkcinės tėvystės negali būti neribotas²¹¹. Pastebėtina, kad užsienio valstybėse, pavyzdžiui, kaimyninėje Latvijoje tėvystės nuginkėjimui įstatymų yra nustatytas dvejų metų senaties terminas, skaičiuojamas nuo aplinkybių, sudarančių pagrindą ginčyti tėvystę, paaiškėjimo dienos²¹², o Prancūzijoje – šešių mėnesių terminas nuo sužinojimo apie vaiko gimimą dienos²¹³. Atsižvelgiant į tai bei pažymint, kad Lietuvos Respublikos civiliam kodekse palyginant įtvirtintas lankstesnis vienerių metų senaties termino dėl tėvystės nuginkėjimo skaičiavimas, teigtina, kad suinteresuotas asmuo per šį laiko tarpą turi pakankamai galimybių apginti savo teises. Tokia nuomonė grindžiama ir tuom, kad dažnai pasitaikantis suinteresuoto asmens delsimas ginčyti įrašo teisėtumą negali būti pateisinamas, nes tai tiesiogiai susiję ne tik su šio asmens teisėmis bei pareigomis, bet ir su vaiko teisėtais interesais, todėl teisinių santykių stabilumas, kurį ir užtikrinta įstatyme nustatytas ieškinio senaties termino institutas, vertintinas kaip siekiamybė, kuri negali būti pažeista dėl subjektyvių suinteresuoto asmens pozicijos vaiko atžvilgiu pokyčių.

Apibendrinant galime pažymėti, jog dėl senaties termino pradžios nustatymo teismų dažniausiai klystama, nes netinkamai įvertinamos arba apskritai neįvertinamos visos bylai reikšmingos faktinės aplinkybės. Kita vertus, galime teigti, jog asmenys nėra linkę siekti operatyviai apginti savo pažeistas teises, kadangi ieškinio senaties institutas šiose bylose taikomas ganėtinai dažnai, kai tuo tarpu toks asmenų delsimas ginti savo teises, vardan vaiko teisių ir interesų bei šeimos teisinių santykių stabilumo apsaugos, negali būti pateisinamas.

²¹⁰ *Cit. op.* 99

²¹¹ JACOBS, M. B. When daddy doesn't want to be daddy anymore: an argument against paternity fraud claims. In *MSU Legal Studies Research Paper No. 02-13*. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-03-02]. Prieiga per internetą: <<http://www.ssrn.com/>>.

²¹² *Cit. op.* 101

²¹³ *Cit. op.* 93, 326 str.

6. Tam tikri procesiniai aspektai tėvystės nuginčijimo byloje

6.1. Bylinėjimosi išlaidos tėvystės nuginčijimo byloje

Bylinėjimosi išlaidos – tai dalyvaujančių byloje asmenų ir teismo išlaidos, kurios susijusios su bylos nagrinėjimu, ir teismo gali būti paskirstomos bylos pabaigoje²¹⁴. Bylinėjimosi išlaidas sudaro žyminis mokestis ir išlaidos, susijusios su bylos nagrinėjimu, t.y. sumos, išmokėtos liudytojams, ekspertams, advokatams, procesinių dokumentų įteikimo išlaidos ir pan. (CPK 79 str., 88 str.). Kaip yra pažymėjęs Lietuvos Aukščiausiasis teismas, bylinėjimosi išlaidų priteisimo klausimą teismas turi išspręsti *ex officio*, kadangi tai yra teismo pareiga, ir tai turi būti atliekama vadovaujantis CPK 93 straipsnyje įtvirtintomis taisyklėmis²¹⁵. Turi būti paskirstomos bylinėjimosi išlaidos patirtos ne tik pirmosios instancijos teisme, bet ir apeliacinės instancijos bei kasaciniame teismuose. Apeliacinės instancijos ar kasacinis teismas turi pakeisti žemesnės instancijos teismo paskirstytas bylinėjimosi išlaidas tais atvejais, kai sprendimas yra pakeičiamas ar priimamas naujas sprendimas, o jeigu apeliacinės instancijos teismas ar kasacinis teismas bylinėjimosi išlaidų nepaskirsto, šį klausimą išsprendžia pirmosios instancijos teismas. Tuo tarpu bylą gražinant nagrinėti iš naujo žemesnės instancijos teismui, byla dar nėra išnagrinėta iš esmės, tad bylinėjimosi išlaidos nėra paskirstomos²¹⁶.

Pažymėtina, jog Lietuvos Aukščiausiasis teismas nagrinėjamu laikotarpiu (2001-2009 m.) nei karto nepakeitė žemesniųjų instancijų teismų sprendimų ir vietoj jų nepriėmė naujų sprendimų. Tuo tarpu matyti, jog palikdamas galioti ankstesnius teismų sprendimus ar nutartis ne visada proceso šalims priteisia bylinėjimosi išlaidas, patirtas nagrinėjant bylą kasacine tvarka²¹⁷, nors manytina, kad teismas turėtų tai padaryti *ex officio*. Pastebėtina, kad apeliacinės instancijos teismai, palikdami galioti pirmosios instancijos teismų sprendimus, taipogi neretai bylinėjimosi išlaidų nepaskirsto arba pasisako tik dėl išlaidų valstybei priteisimo²¹⁸. Taigi, galime teigti, kad apeliacinės ir

²¹⁴ SIMAITIS, R. Bylinėjimosi išlaidų samprata. *Justitia*, 2004, t. 6 (54), p. 24.

²¹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. spalio 23 d. nutartis c.b. *V.K. v. A.T. įmonė, A.T., Sveikatos apsaugos ministerija*, Nr. 3K-3-442/2009, kat. 93.2.5; 93.2.7; 93.2.16; 99.5; 116.10.2.

²¹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. lapkričio 11 d. nutartis c.b. *UAB „Automera“ v. G.M.*, Nr. 3K-7-309/2010, kat. 33; 35.3.6; 35.5; 43.1; 62.1.

²¹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. rugsėjo 23 d. nutartis c.b. *D.K. v. L.K.*, Nr. 3K-3-1028/2002, kat. 70.5; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. sausio 31 d. nutartis c.b. *J.R. v. R.R.*, Nr. 3K-3-9/2007, kat. 76.5.

²¹⁸ Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. spalio 7 d. nutartis c.b. *A.R. v. N.N.*, Nr. 2A-349-44/2008; Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. gruodžio 23 d. nutartis c.b. *G.Ž. v. L.Ž.*, Nr. 2A-766-372/2009.

kasacinės instancijų teismai nėra linkę vadovautis proceso koncentracijos ir ekonomiško principais, kadangi bylinėjimosi išlaidų paskirstymo klausimą neretai palieka spęsti pirmosios instancijos teismui. Be to, pastebėtina, kad pirmosios instancijos teismai neretai klysta taikydami bylinėjimosi išlaidų paskirstymą reglamentuojančias teisės normas. Pavyzdžiui, priteisiant bylinėjimosi išlaidas iš atsakovo, neatsižvelgiant į tai, kad atsakovui buvo paskirta antrinė teisinė pagalba ir jis atleistas nuo bylinėjimosi išlaidų apmokėjimo²¹⁹; priteisiant iš atsakovo žyminį mokestį už reikalavimą, kuris teismo nebuvo patenkintas²²⁰; priteisiant nepagrįstai dideles išlaidas už advokato pagalbą, neatsižvelgus į teisingumo ministro 2004 m. balandžio 2 d. įsakymu Nr. 1R-85 ir Lietuvos advokatų tarybos 2004 m. kovo 26 d. nutarimu patvirtintas Rekomendacijas dėl civilinėse bylose priteistino užmokesčio už advokato ar advokato padėjėjo teikiamą teisinę pagalbą (paslaugas) maksimalaus dydžio²²¹.

Reikia pažymėti, kad yra atvejų, kai teismo išlaidos, rodos, paskirstytos tinkamai laikantis Civilinio proceso kodekso nuostatų, tačiau kyla klausimas, ar toks paskirstymas atitinka protingumo, teisingumo, sąžiningumo principus. Pavyzdžiui, vienoje iš bylų ieškovei pareiškus ieškinį dėl tėvystės nugincijimo, atsakovas su ieškiniu sutiko, įrodė teismui, jog su ieškove šeimyninių santykių nepalaikė ir nežinojo, kad jis teisinės prezumpcijos pagrindu buvo įrašytas ieškovės ir jos sugyventinio vaikų tėvu. Nugincijus tėvystę šioje byloje, atsakovas nesutiko su teismo sprendimo dalimi dėl bylinėjimosi išlaidų priteisimo, teigdamas, kad nepaisant to, jog ieškinys buvo patenkintas visiškai, visos bylinėjimosi išlaidos negalėjo būti priteistos iš jo vien dėl to, kad jo procesinė padėtis byloje yra atsakovas, tuo pažeidžiant teisingumo, protingumo, sąžiningumo principus, kai tuo tarpu ieškovė žinojo, kad jis nėra jos vaikų tėvas, ir nesiėmė priemonių, kad vaikų gimimo liudijimuose būtų įrašyti teisingi duomenys. Pirmosios instancijos teismas visas bylinėjimosi išlaidas ieškovei, kaip laimėjusiajai bylą šaliai pagal CPK 93 str. 1 d., priteisė iš atsakovo. Tačiau manytina, kad apeliacinės instancijos teismas sprendimo dalį dėl bylinėjimosi išlaidų pagrįstai ištaisė, paskirstydamas išlaidas abiem šalims po lygiai. Teismas pažymėjo, kad bylinėjimosi išlaidos turėtų būti priteisiamos ir laimėjusiai šaliai, kuri savo nesąžiningais arba neprotingais veiksmais sukėlė bylinėjimosi išlaidų atsiradimą. Be to, reiktų sutikti su teismo pozicija, jog negalima pripažinti, kad bylą visiškai laimėjo ieškovė, o atsakovas ją visiškai pralaimėjo, nes ieškovė, ginčydama vaikų tėvystę, žinojo, kad atsakovas nėra ieškinyje nurodytų vaikų tėvas, o teismo

²¹⁹ Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. spalio 16 d. nutartis c.b. *O.J. v. S.K.*, Nr. 2A-414-45/2008.

²²⁰ Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. sausio 8 d. nutartis c.b. *R.Ž., N.J. v. V.G.*, Nr. 2A-117-527/2008.

²²¹ *Ibidem.*

sprendimu buvo atstatytas teisingumas apie vaikų kilmę²²². Taigi, tokiais atvejais negalėtume teigti, jog teismas netinkamai taiko Civilinio proceso kodekso normas, reikalaujančias, paskirstant bylinėjimosi išlaidas, taikyti proporcingumo principą ir atsižvelgti į patenkintų ir atmestų ieškinio reikalavimų dalis. Pažymėtina, jog šioje byloje apeliacinės instancijos teismo pozicija atitinka ir Lietuvos Aukščiausiojo teismo išaiškinimą, pagal kurį „civilinio proceso teisės normos turi būti aiškinamos ir taikomos ne formaliai, bet atsižvelgiant į teisingumo, sąžiningumo ir protingumo kriterijus (CPK 3 straipsnio 1 dalis). Be to, bylinėjimosi išlaidų atlyginimo srityje svarbią reikšmę turi kaltė (atsakomybė) dėl proceso, pagal kurią sprendžiama, kam turėtų tekti bylinėjimosi išlaidų atlyginimo našta“²²³. Tačiau tenka pažymėti, jog yra ir priešingų atvejų, kai galima teigti, kad minėtų Aukščiausiojo teismo praktikos nuostatų neatitinka teismo atliktas bylinėjimosi išlaidų, susijusių su tėvystės nuginčijimo byla, paskirstymas. Pavyzdžiui, vienoje iš bylų²²⁴, pirmosios instancijos teismas, patenkinęs ieškinį dėl tėvystės nuginčijimo, kartu su kitomis bylinėjimosi išlaidomis ieškovės naudai iš atsakovo priteisė ir DNR ekspertizės atlikimo išlaidas, tačiau apeliacinės instancijos teismas nustatė, kad ekspertizės išlaidos iš atsakovo priteistos nepagrįstai, nes ekspertizės išvada ieškinio patenkinimui neturėjo reikšmės. Vis dėlto, manytina, kad teisingas buvo būtent pirmosios instancijos teismo sprendimas, kadangi apeliacinės instancijos teismas neatsižvelgė į tai, jog atsakovas vienareikšmiškai nesutiko dėl jo tėvystės nuginčijimo ir reiškė abejones dėl vaiko biologinės tėvystės, kas patvirtino ekspertizės atlikimo būtinumą bei atsakovo kaltę dėl atitinkamai kylančių išlaidų.

Taigi, apibendrinant teigtina, kad paskirstant išlaidas tėvystės nuginčijimo bylose, pasitaikančias teismų klaidas lemia formalus Civilinio proceso kodekso normų, įtvirtinančių atitinkamų išlaidų paskirstymo taisyklės, taikymas bei neatsižvelgimas į poreikį sistemiskai taikyti teisingumo, sąžiningumo, protingumo principus, taipogi netinkamas išlaidų realumo, būtinumo ir pagrįstumo kriterijų įvertinimas²²⁵.

²²² Panevėžio apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. vasario 17 d. nutartis c.b. *J. L. v. A. L.*, Nr. 2A-80-102/2009.

²²³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. rugsėjo 28 d. nutartis c.b. *595-oji gyvenamųjų namų statybos bendrija v. P. A.*, Nr. 3K-3-360/2010, kat. 93.2.22; 99.5; 108.

²²⁴ Cit.op. 220

²²⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. vasario 7 d. nutartis c.b. *V.D.(B). v. A.O., draudimo bendrovės „If P&C Insurance AS“*, Nr. 3K-3-31/2011, kat. 44.2.4.2; 99.5.

6.2. Tėvystės nugincijimo bylų nagrinėjimas kasacine tvarka

Kasacija – tai išimtinė įsiteisėjusių teismų sprendimų teisėtumo kontrolės forma. Kasacinis procesas inicijuojamas byloje dalyvaujančių asmenų, tačiau pagrindinis kasacinio proceso tikslas yra ne apginti privatų interesą (pašalinant teismų padarytus teisės pažeidimus), o apginti viešąjį interesą, t.y. užtikrinti vienodą teisės aiškinimą ir taikymą, vienodą teismų praktiką ir teisės plėtotę²²⁶. Todėl kasacinis teismas, neperžengdamas kasacinio skundo ribų, patikrina apskūstus sprendimus ir (ar) nutartis teisės taikymo aspektu (CPK 353 str. 1 d.).

Analizuojant 2001-2009 m. teismų praktiką tėvystės nugincijimo byloje, pastebėtina, jog Lietuvos Aukščiausiojo, kaip kasacinės instancijos teismo, praktika šios kategorijos byloje nagrinėjamu laikotarpiu nėra gausi. Pirmosios instancijos teismuose kasmet išnagrinėjamas gana nemažas ir panašus šių bylų kiekis (pvz., 2005 m. – išnagrinėtos 448 bylos, 2006 m. – 486 bylos, 2007 m. – 541 byla, 2008 – 500 bylų, 2009 m. – 482 bylos²²⁷), tuo tarpu Lietuvos Aukščiausiasis Teismas kasacine tvarka per metus vidutiniškai peržiūri tik po vieną šios kategorijos bylą. Tai leidžia manyti, kad byloje dalyvaujančių asmenų požiūriu žemesniųjų instancijų teismai šiose byloje tinkamai padeda jiems apginti pažeistas teises ir interesus bei tinkamai aiškina ir taiko tėvystės nugincijimą reglamentuojančias teisės normas.

Vadovaujantis CPK 346 bei 347 straipsniais, kasaciniame skunde turi būti nurodyti sprendimų peržiūrėjimo kasacine tvarka pagrindai. Pažymėtina, jog 2001-2009 m. Lietuvos Aukščiausiojo teismui pateiktuose ir nagrinėtuose kasaciniuose skunduose kaip kasacinio skundo pagrindai labiausiai akcentuojami materialinės ir procesinės teisės normų pažeidimai, rečiau nukrypimas Lietuvos Aukščiausiojo teismo praktikos. Tuo tarpu netinkamas teisės normų, reglamentuojančių ieškinio senaties terminą bei tėvystės nugincijimo pagrindus, taikymas ir aiškinimas dažniausiai pabrėžiami kaip materialinės ir procesinės teisės normų pažeidimai. Tai tam tikru aspektu atskleidžia problemines sritis šiose byloje.

CPK 359, 360 straipsniai įtvirtina teismo, išnagrinėjusio bylą kasacine tvarka, teises (sprendimą ar nutartį palikti nepakeistą, pakeisti sprendimą ar nutartį, priimti naują sprendimą ir kt.). Pažymėtina, jog nagrinėjamu laikotarpiu Lietuvos Aukščiausiasis teismas žemesniųjų instancijų teismų sprendimus paliko nepakeistus trijose kasacine

²²⁶ MIKELĖNAS, V. In *Civilinio proceso teisė. II tomas: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2005, p. 314-317.

²²⁷ Nacionalinės teismų administracijos statistika. [Interaktyvus]. [žiūrėta 2011-03-07]. Prieiga per internetą: <<http://www.teismai.lt/lt/teismai/teismai-statistika/>>.

tvarka nagrinėtose bylose²²⁸. Tuo tarpu keturiose nagrinėtose bylose žemesniųjų instancijų teismų sprendimai ir (ar) nutartys buvo panaikinti, o byla, dėl netinkamo materialinės ir procesinės teisės normų taikymo, perduota vienai iš žemesniųjų instancijų nagrinėti iš naujo. Taigi, manytina, jog nebūtų galima vienareikšmiškai teigti, kad Lietuvos Aukščiausiojo teismo vertinimu žemesniųjų instancijų teismai, nagrinėdami tėvystės nuginčijimo bylas iš esmės teisės normas taiko ir aiškina tinkamai.

Reikia pažymėti, jog būtent kasacine tvarka nagrinėjant tėvystės nuginčijimo bylas, Lietuvos Aukščiausiojo teismo buvo išryškinta tėvystės nuginčijimo instituto paskirtis, prioritetinės vaiko teisių apsaugos ir gynimo principo taikymo svarba šiose bylose, taipogi pripažinta šiuolaikinėje visuomenėje egzistuojančios socialinės (faktinės) tėvystės svarba. O visi šie aspektai, nors ir pasitaikant tam tikriems prieštaravimams, atsispindi žemesniųjų instancijų teismų sprendimuose ir (ar) nutartyse.

²²⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. rugsėjo 23 d. nutartis c.b. *D.K. v. L.K.*, Nr. 3K-3-1028/2002, kat. 70.5; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. rugsėjo 26 d. nutartis c.b. *E.A. v. G.K.*, Nr. 3K-3-421/2005, kat. 76.5(S); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. sausio 31 d. nutartis c.b. *J.R. v. R.R.*, Nr. 3K-3-9/2007, kat. 76.5.

IŠVADOS

1. Lietuvos teismų praktikoje išvelgiamas žymus posūkis pereinant nuo tvirtos biologinės tėvystės sampratos laikymosi prie socialinės bei psichologinės tėvystės sampratų pripažinimo. Po naujojo Lietuvos Respublikos civilinio kodekso, įtvirtinusio biologinės (genetinės) tiesos principo dominavimą, įsigaliojimo Lietuvos teismų praktikoje gana ilgą laiką vyravo tendencija laikytis vaiko ir tėvo biologinio ryšio bei biologinės tėvystės sampratos, tačiau atlikta 2001-2009 m. tėvystės nugincijimo bylų praktikos analizė leidžia teigti, jog šiuo metu sutampa teisės doktrinos ir teismų praktikos pozicijos, akcentuojančios prioritetinius vaiko interesus ir pripažįstančios biologinę tėvystę ne kaip vienintelę tėvystės rūšį, kadangi tai leidžia atsižvelgti į gyvenimo realijas ir lanksčiau taikyti šeimos santykius reglamentuojančias teisės normas.
2. Įvertinus CK įtvirtintą teisinį reglamentavimą, teigtina, jog tėvystės nugincijimas reiškia būtent vaiko ir asmens, įrašyto jo tėvu, kraujo ryšio fakto paneigimą bei teisinio ryšio tarp jų nutraukimą. Atsižvelgiant į tai pažymėtina, kad tėvystės nugincijimas negali būti tapatinamas su klaidų vaiko gimimo įrašė ištaisymu, nes pastarasis veiksmas nereiškia galimybės supaprastinta neteismine tvarka anuliuoti įrašus apie tėvą, nenugincijus pačios tėvystės.
3. Atlikus teismų praktikos, nagrinėjant tėvystės nugincijimo bylas, analizę, darytina išvada, kad tėvystės nugincijimo instituto paskirtis nėra tik biologinės tiesos konstatavimas nustatant, egzistuoja ar ne kraujo ryšys tarp tėvo ir vaiko, bet ir siekis nepalikti vaiką be tėvo. Tad šį institutą turėtume laikyti tik tarpiniu žingsniu, siekiant įteisinti naują tėvystę.
4. Atsižvelgiant į siekį apsaugoti vaiko interesus ir šeimos santykių stabilumą bei įvertinus nustatytą tėvystės nugincijimo instituto paskirtį, siūlytume įtraukti į CPK 396 straipsnį papildomą dalį, įtvirtinančią, kad: „*Ieškinio reikalavimas nugincyti tėvystę turi būti keliamas kartu su reikalavimu nustatyti kito asmens tėvystę*“. Teigtina, jog tai kartu būtų galimybė suvienodinti teismų praktiką bei užtikrinti proceso koncentracijos ir ekonomiškumo principų įgyvendinimą, o tam tikrais atvejais ir užkirsti kelią galimam piktnaudžiavimui savo teisėmis.
5. Netinkamą teisės normų taikymą bei nenuoseklumą teismų praktikoje, nagrinėjant tėvystės nugincijimo bylas, dažnai lemia tai, kad esminiam bylos aplinkybių ir šalių interesų išaiškinimui ne visada išklausomas savo pažiūras gebantis suformuoti vaikas, o vaiko teisių apsaugos institucija, kurios uždavinys yra saugoti ir ginti vaiko

interesus, neatlieka išsamaus tyrimo. Be to, teismų praktika šios kategorijos bylose nėra visiškai nuosekli ir vienoda tais atvejais, kai atsisakius atlikti ekspertizę giminystės ryšiams nustatyti, vertinami papildomi įrodomieji faktai.

6. Atlikta teismų praktikos analizė leidžia teigti, kad pastaraisiais metais tiek visuomenėje, tiek teismų praktikoje didelę svarbą įgavus socialinei tėvystei, mokslinių įrodymų reikšmė tėvystės nuginčijimo bylose sumažėjo, kadangi matoma tendencija vis išsamiau vertinti ir socialinius tėvystės faktorius, taigi, darytina išvada, jog šiose bylose padidėjo kitų įrodomųjų faktų dėl tėvystės reikšmė. Tuo tarpu moksliniai įrodymai šiose bylose gali būti laikomi kaip turintys didesnę įrodomąją galią (*prima facie* įrodymais) tik pagal jų patikimumo laipsnį.
7. Teismų praktikoje matyti ryški tendencija, vardan vaiko interesų ir susiklosčiusių tėviškų santykių apsaugos, neleisti nuginčyti tėvystės netgi esant moksliniams ir kitiems įrodymams, patvirtinantiems kraujo ryšio tarp vaiko ir asmens, įrašyto jo tėvu, nebuvimą. Dėl to, siekiant teisinio aiškumo, tam kad nekiltų abejonių dėl tėvystės nuginčijimą reglamentuojančių įstatymo nuostatų tinkamo taikymo bei aiškinimo, taipogi tam, kad teisės normos, reglamentuojančios tėvystės nuginčijimą nebūtų laikomos kaip pernelyg statiškos, o atspindėtų socialinę realybę, siūlytume įtraukti į CK 3.150 straipsnį papildomą nuostatą, įtvirtinančią, kad: „*Įrodžius, jog asmuo negali būti ar nėra biologinis vaiko tėvas ar motina, papildomai turi būti įrodoma, kad neegzistuoja socialinė (faktinė) tėvystė (motinystė)*“.
8. Atlikus teismų praktikos analizę, darytina išvada, jog ieškinio senaties institutas tėvystės nuginčijimo bylose neretai taikomas nesilaikant įstatymo nuostatų bei nukrypstant nuo Lietuvos Aukščiausiojo teismo suformuotos praktikos dėl šio instituto taikymo, tuo tarpu tinkamas ieškinio senaties termino taikymas šiose bylose yra ypatingai svarbus siekiant apsaugoti vaiko interesus ir šeimos santykių stabilumą.
9. Teigtina, kad teismai, sprenddami bylinėjimosi išlaidų paskirstymo klausimą tėvystės nuginčijimo bylose, sistemiškai turėtų efektyviau taikyti protingumo, teisingumo, sąžiningumo principus tam, kad patirtos bylinėjimosi išlaidos nebūtų paskirstomos vien formaliai taikant šių išlaidų paskirstymą reglamentuojančias teisės normas ir visiškai neatsižvelgiant į tai, kas konkrečiai lėmė šių išlaidų būtinumą bei kam turėtų tekti jų atlyginimo našta.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014;
2. 1975 m. Europos Konvencija „Dėl nesantuokinių vaikų teisinio statuso“. Valstybės žinios, 1997-06-27, Nr. 60-1404;
3. 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. Valstybės žinios, 1995, Nr. 60-1501;
4. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2000, Nr.74-2262;
5. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340;
6. Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 1969, Nr. 21-186;
7. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. Valstybės žinios, 1996, Nr. 33-807.
8. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 1994, Nr. 46-851;
9. Civilinės metrikacijos taisyklės, patvirtintos Teisingumo ministro 2006 m. gegužės 19d. įsakymu Nr. 1R-160, (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2006, Nr. 65-2415;
10. Kanados Kvebeko provincijos civilinis kodeksas. Civil code of Quebec. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2010-12-02]. Prieiga per internetą: <http://www.canlii.org/en/qc/laws/stat/sq-1991-c-64/latest/sq-1991-c-64.html>;
11. Latvijos Respublikos civilinis kodeksas, 156 str. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-01-21]. Prieiga per internetą: http://www.tiesas.lv/files/ties_darb_reg_norm_akti/civillikums.pdf;
12. Prancūzijos civilinis kodeksas. Civil code of France. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2010-12-02]. Prieiga per internetą: http://www.legifrance.gouv.fr/html/codes_traduits/code_civil_somA.htm.

Specialioji literatūra:

1. BUSS, E. Parental Rights. *Virginia Law Review*, 2002, Vol. 88 (3);
2. CHVATOVIČ, G., GARMUS, A. Biologinio giminystės ryšio nustatymas. *Teisės problemos*, 2002, Nr.3;

3. ČESNUITYTĖ, Vida; OKUNEVIČIŪTĖ-NEVERSAUSKIENĖ, Laima. Vaikų, netekusių tėvų globos arba galinčių ją prarasti, teisių įgyvendinimo problemos Lietuvoje. *Socialinis darbas*, 2009;
4. FREEMAN, MICHAEL D. A. *Understanding family law*. London : Sweet & Maxwell, 2007;
5. HERRING, J. *Family law*. Harlow : Longman, 2001;
6. KOSAITĖ-ČYPIENĖ, E. Įrodinėjimo Švedijos civiliniame procese bendrieji šaltiniai, bruožai ir principai. *Jurisprudencija*, 2008, t.7 (109);
7. LUIGI, Z. *Tėvas: istorinė, psichologinė ir kultūrinė perspektyva*. Vilnius: Ciklonas, 2008;
8. MEULDERS-KLEIN, M.-TH. The status of the Father in European Legislation. *American Journal of Comparative Law*, 1996, Vol. 44;
9. MIKELĖNAS, V. *Šeimos teisė*. Vilnius: Justitia, 2009;
10. MIKELĖNAS, V., et.al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. III knyga. Šeimos teisė*. Vilnius: Justitia, 2002;
11. MIKELĖNAS, V. *Civilinis procesas. I dalis. Antrasis, pataisytas ir papildytas leidimas*. Vilnius: Justitia, 1997;
12. MIKELĖNAS, V. In *Civilinio proceso teisė. II tomas: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2005;
13. MIKELĖNIENĖ, D., MIKELĖNAS, V. *Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai*. Vilnius: Justitia, 1999;
14. MEILIUS, K., JONAITIS, M. Šeimos struktūros ir tėvystės sampratos pokyčiai, turintys įtakos vaiko teiseems ir interesams. *Jurisprudencija*, 2007, Nr. 12(102);
15. NEKROŠIUS, V. Kai kurie civilinio proceso teisės klausimai Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo doktrinoje. *Teisė*, 2007, Nr. 63;
16. RASIMAVIČIUS, P. *Tarybinė šeimos teisė*. Vilnius, 1981;
17. ROCA, E- MIRALLES, I., edits. *Family Law. Processes, Practices and Presures*. Dewar-Parker, 2003;
18. SAGATYS, G. *Vaiko teisė į šeimos ryšius*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006;
19. SAGATYS, G. Vaiko teisė į šeimos ryšius Europos Žmogaus teisių teismo jurisprudencijoje. *Jurisprudencija*, 2002, Nr. 33(25);
20. SAGATYS, G. Biologinės ir faktinės tėvystės santykio problema ir vaiko teisės. *Jurisprudencija*, 2003, t. 37(29);

21. SHAPIRO, J. Changing Ways, New Technologies and the Devaluation of the Genetic Connection to Children. In *Family Law and Family Values*. Editor M. Maclean. Oxford; Portland: Hart Publishing, 2005;
22. SHAWN MATTA, D., KNUDSON-MARTIN, C. Father Responsivity: Couple Processes and the Coconstruction of Fatherhood. *Family process*, 2006, Vol. 45, No.1.;
23. SIMAITIS, R. Bylinėjimosi išlaidų samprata. *Justitia*, 2004, t. 6 (54);
24. TAMINSKAS, A. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. I knyga. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 2001.

Praktinė medžiaga:

1. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2006 m. liepos 13 d. sprendimas byloje *Jäggi v. Switzerland*, pareiškimo Nr. 58757/00;
2. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2003 m. vasario 13 d. sprendimas byloje *Odièvre v. France*, pareiškimo Nr. 42326/98;
3. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1994 m. spalio 27 d. sprendimas byloje *Kroon and Others v. The Netherlands*, pareiškimo Nr. 18535/91;
4. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1984 m. lapkričio 18 d. sprendimas byloje *Rasmussen v. Denmark*, pareiškimo Nr. 8777/79;
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. vasario 7 d. nutartis c.b. *V.D.(B). v. A.O., draudimo bendrovės „If P&C Insurance AS“*, Nr. 3K-3-31/2011, kat. 44.2.4.2; 99.5;
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. gruodžio 21 d. nutartis c.b. *A. K. v. VĮ Registrų centro Klaipėdos filialas*, Nr. 3K-3-552/2010, kat. 114.11; 128.2 (S);
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. lapkričio 11 d. nutartis c.b. *UAB „Automera“ v. G.M.*, Nr. 3K-7-309/2010, kat. 33; 35.3.6; 35.5; 43.1; 62.1.;
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. rugsėjo mėn. 28 d. nutartis c.b. *595-oji gyvenamųjų namų statybos bendrija v. P. A.*, Nr. 3K-3-360/2010, kat. 93.2.22; 99.5; 108;
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. liepos 2 d. nutartis c.b. *E. T. v. A. A. – T.*, Nr. 3K-3-304/2010, kat. 76.5; 77.7; 114.11 (S);
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. liepos 1 d. nutartis c.b. *S.K. v. I.F.*, Nr. 3K-3-312/2010, kat. 76.5; 114.9.3.2; 114.9.6.2 (S);

11. Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. spalio 23 d. nutartis c.b. *V.K. v. A.T. įmonė, A.T., Sveikatos apsaugos ministerija*, Nr. 3K-3-442/2009, kat. 93.2.5; 93.2.7; 93.2.16; 99.5; 116.10.2.;
12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. spalio 6 d. nutartis c.b. *O.L. v. E.L., S.L., Vilniaus miesto savivaldybė*, Nr. 3K-3-391/2009, kat. 21.4.2.6, 30.6, 95.6.2, 121.19.2;
13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. gegužės 11 d. nutartis c.b. *UAB „Klevo lapas“ v. AB „Mažeikių nafta“*, Nr. 3K-3-209/2009, kat. 95.6.2;
14. Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. gegužės 15 d. nutartis c.b. *E.G. v. R.G.*, Nr. 3K-3-243, kat. 75.8 (S);
15. Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. balandžio 7 d. nutartis c.b. *S.L v. I.L.*, Nr. 3K-3-207, kat. 75.4.3; 75.8;
16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. spalio 14 d. nutartis c. b. *Forthmill Limited v. UAB „Pakrijas“*, Nr. 3K-3-367/2008, kat. 123.8; 95.5.;
17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. sausio 31 d. nutartis c.b. *J.R. v. R.R.* , Nr. 3K-3-9/2007, kat. 76.5;
18. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. spalio 31 d. nutartis c.b. *S.K. v. I.F.* , Nr. 3K-3-460/2007, kat. 76.5, 78.2.1 (S);
19. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. rugsėjo 26 d. nutartis c.b. *E.A. v. G.K.*, Nr. 3K-3-421/2005, kat. 76.5(S);
20. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. birželio 20 d. nutartis c.b. *H.K.S. v. L.S.*, Nr. 3K-3-348/2005, kat. 76.5(S);
21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. gruodžio 30 d. Lietuvos Respublikos teismų praktikos, taikant Civilinio proceso kodekso normas, reglamentuojančias įrodinėjimą, apžvalga Nr. 51, kat. 94; Teismų praktika 22;
22. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. kovo 31 d. nutartis c.b. *Č.K. v. V.K.*, Nr. 3K-3-241/2004, kat. 70.4;
23. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. kovo 18 d. konsultacija Nr. A3-101;
24. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. lapkričio 17 d. nutartis c.b. *V.K. v. V.J.*, Nr. 3K-3-587/2004, kat. 70.4; 72.2; 94.1; 94.3;
25. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. gruodžio 21 d.. nutartis c.b. *I.B. v. R.R.*, Nr. 3K-7-607/2004, kat. 70.4; 94.2; 94.3;

26. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. birželio 11 d. nutartis c.b. *I.B. vs. E.B.*, Nr. 3K-3-696/2003, kat. 70.4.;
27. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. vasario 19 d. nutartis c.b. *I.K. v. B.K.*, Nr. 3K-3-246/2003, kat. 70.5;
28. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. vasario 12 d. nutartis, c.b. *J. V.-Mažylienė v. F. A. S.*, Nr. 3K-3-223/2003, kat. 71.4;
29. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. gruodžio 20 d. Teismų praktikos, taikant ieškinio senatį reglamentuojančias įstatymų normas, apibendrinimo apžvalga Nr. A2-39, kat. 18; Teismų praktika 18;
30. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. rugsėjo 23 d. nutartis c.b. *D.K. v. L.K.*, Nr. 3K-3-1028/2002, kat. 70.5;
31. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. lapkričio 4 d. nutartis civilinėje byloje *R. N. v. A. N.*, Nr. 3K-3-1296/2002, kat. 71.4;
32. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. birželio 12 d. nutartis c.b. *G.R. v. A.B.*, Nr. 3K-3-860/2002, kat. 70.4; 72.2;
33. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. birželio 3 d. nutartis c. b. *S. P. v. D. A.*, Nr. 3K-3-1006/2002, kat. 71.4;
34. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. kovo 13 d. nutartis c.b. *G.K. v. V.K.*, Nr. 3K-3-428/2002, kat. 70.2; 70.4; 94.1; 94.5;
35. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. sausio 14 d. nutartis c.b. *A. M. v. R. M.*, Nr. 3K-3-58/2002, kat. 71.4.
36. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. rugsėjo 5 d. nutartis c.b. *T.B. v. B.B.*, Nr. 3K-3-748/2001, kat. 70.5;
37. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. gegužės 9 d. nutartis c.b. *J.V. v. UADB „Baltikums draudimas“*, Nr. 3K-3-549/2001, kat. 94.1; 115.;
38. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. balandžio 25 d. nutartis c.b. *M.R. v. B.S.*, Nr. 3K-3-406/2001, kat. 85.1; 94.3; 107.1; 110;
39. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. sausio 29 d. nutartis c.b. *V.Š. v. Z.L., J.L.*, Nr. 3K-3-105/2001, kat. 71.3. 71.4;
40. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. sausio 22 d. nutartis c.b. *M.R. v. V.R.*, Nr. 3K-3-64/2001, kat. 70.4;
41. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. liepos 15 d. nutartis c.b. *M.B. v. R.B.*, Nr. 2A-866-467/2010;
42. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. gegužės 17 d. nutartis c.b. *I.U., D.P., K.U.*, Nr. 2S-561-611/2010;

43. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. liepos 14 d. nutartis c.b. *O.A. v. M.P., A.A.*, Nr. 2A-693-467/2009;
44. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. liepos 13 d. nutartis c.b. *J.B. v. S.B.*, Nr. 2S-787-275/2009;
45. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. kovo 5 d. nutartis c.b. *J.I. v. A.I, A.M., G.P.*, Nr. 2A-124-186/2009;
46. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. vasario 20 d. nutartis c.b. *V.K. v. D.K.*, Nr. 2S-190-302/2009;
47. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. gegužės 20 d. nutartis c.b. *R.P. v. R.P.*, Nr. 2S-344-567/2008;
48. Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. vasario 9 d. nutartis c.b. *E.T. v. A.A.T.*, Nr. 2A-220-413/2010;
49. Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. birželio 30 d. nutartis c.b. *E.T. v. A. A.-T.*, Nr. 2S-1135-254/2009;
50. Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. gegužės 11 d. nutartis c.b. *R.B. v. V.J.*, Nr. 2A-469-264/2009;
51. Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. balandžio 16 d. nutartis c.b. *K.K. v. J.K.*, Nr. 2A-392-436/2008;
52. Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. sausio 8 d. nutartis c.b. *R.Ž., N.J. v. V.G.*, Nr. 2A-117-527/2008;
53. Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. gruodžio 29 d. nutartis c.b. *S.G. v. S.G.*, Nr. 2A-1177-370/2010.;
54. Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. birželio 23 d. sprendimas c.b. *A.S. v. R.S.*, Nr. 2A-409-265/2010;
55. Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. birželio 10 d. nutartis c.b. *J.J v. R.B.*, Nr. 2A-373-159/2009;
56. Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. rugsėjo 3 d. nutartis c.b. *J.S. v. S.S., V.B.*, Nr. 2S-1135-524/2009;
57. Panevėžio apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. sausio 7 d. nutartis c. b. *Kėdainių rajono savivaldybės administracijos Vaiko teisių apsaugos skyrius v. K.K.*, Nr. 2A-91-102/2010;
58. Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. gruodžio 23 d. nutartis c.b. *G.Ž. v. L.Ž.*, Nr. 2A-766-372/2009;
59. Panevėžio apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. spalio 29 d. nutartis c.b. *I.Ž. v. G.Ž.*, Nr. 2A-439-102/2009;

60. Panevėžio apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. rugsėjo 22 d. nutartis c.b. *G.Š. v. J.Š.*, Nr. 2A-424-212/2009;
61. Panevėžio apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. vasario mėn. 17 d. nutartis c.b. *J. L. v. A. L.*, Nr. 2A-80-102/2009;
62. Panevėžio apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. sausio 22 d. nutartis c.b. *A.M. v. K.M.*, Nr. 2A-13-280/2009;
63. Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. rugsėjo 17 d. nutartis c.b. *A.M. v. J.J.*, Nr. 2A-305-267/2009;
64. Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. spalio 16 d. nutartis c.b. *O.J. v. S.K.*, Nr. 2A-414-45/2008;
65. Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. spalio 7 d. nutartis c.b. *A.R. v. N.N.*, Nr. 2A-349-44/2008;
66. Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. spalio 7 d. sprendimas c.b. *A.Č. v. V.Č., A.N.*, Nr. 2A-344-368/2008;
67. Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. rugsėjo 12 d. nutartis c.b. *L.Š. v. S.Š.*, Nr. 2A-281-267/2008;
68. Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. kovo 7 d. nutartis c.b. *M.Š. v. V.S (Š.)*, Nr. 2A-11-45/2008;
69. Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. spalio 7 d. sprendimas c.b. *A.Č. v. V.Č., A.N.*, Nr. 2A-344-368/2008;
70. Teksaso Aukščiausiojo teismo 2002 m. vasario 14 d. sprendimas byloje 01-1042, *In The Interest of T.S.S., A Child*, 61 SW3d 481 (2002). [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2010-11-07]. Prieiga per internetą:
<<http://www.supreme.courts.state.tx.us/opinions/Case.asp?FilingID=15964>>

Elektroniniai dokumentai:

1. 2010-10-12 paskelbtas Lietuvos Respublikos dirtinio apvaisinimo įstatymo projektas. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2010-11-02]. Prieiga per internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=382967&p_query=dirbtinis%20apvaisinimas&p_tr2=2>;
2. Lietuvių kalbos žodynas. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2010-11-02]. Prieiga per internetą:
<<http://www.lkz.lt/startas.htm>>;
3. „The White paper“ – On Principles Concerning the Establishment and Legal Consequences of Parentage. CJ-FA (2006) 4 e. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2010-12-07]. Prieiga per internetą: <http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/family/CJ-FA_2006_4e%20Revised%20White%20Paper.pdf>;

4. ABER, L.J., BROOKS-GUNN, J., MAYRNARD, R. A. Effects of welfare reform on teenage parents and their children. In *The future of children* [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2010-12-12]. Prieiga per internetą: <http://www.princeton.edu/futureofchildren/publications/docs/05_02_05.pdf>;
5. BAKER K. The history and future of paternity law and parental status. *Cornell Journal of Law and Public Policy*, 2004, Vol. 14. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2010-12-12]. Prieiga per internetą: <<http://www.ssrn.com/>>;
6. JACOBS, M. B. When daddy doesn't want to be daddy anymore: an argument against paternity fraud claims. In *MSU Legal Studies Research Paper No. 02-13*. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-03-02]. Prieiga per internetą: <<http://www.ssrn.com/>>;
7. Nacionalinės teismų administracijos statistika. [Interaktyvus]. [žiūrėta 2011-03-07]. Prieiga per internetą: <<http://www.teismai.lt/lt/teismai/teismai-statistika/>>

SANTRAUKA

Šeima, o kartu ir tėvystė yra itin reikšmingi socialiniai institutai, kurie dėl kintančių gyvenimo realių nuolat priversti patirti įvairius pokyčius. Pažymėtina, jog šiuolaikinės šeimos trapumas bei santuokos ir šeimos sampratų transformacija, kohabitacija, modernios reprodukcinės technologijos ir daugybė kitų veiksnių turi didelę įtaką tėvystės sampratos pokyčiams, o be to ir dažnėjantiems tėvystės nuginkijimo atvejams. Atsižvelgiant į tai, jog reaguodama į tokius socialinius veiksmus, atitinkamai kinta ir teismų praktika, šiame darbe yra atliekama išsami Lietuvos teismų praktikos analizė tėvystės nuginkijimo bylose, o taipogi ir teisinės literatūros analizė, ypatingai padedanti išryškinti šiuolaikinėje visuomenėje ir teisėje egzistuojančių tėvystės sampratų įvairovę.

Remiantis atlikta analize, darbe yra nustatoma, kokia tėvystės sąvoka vadovaujasi Lietuvos teismai, nagrinėdami tėvystės nuginkijimo bylas. Taipogi pabrėžiama, jog biologinė tėvystė nebėra vienintelė tėvystės rūšis, o greta jos tiek visuomenėje, tiek Lietuvos teismų praktikoje vis svarbesnę reikšmę įgauna socialinė ir psichologinė tėvystės sampratos. Darbe analizuojama, kaip Lietuvos teismų yra sprendžiama biologinės ir socialinės (faktinės) tėvystės santykio problema, atskleidžiama tėvystės nuginkijimo instituto paskirtis, aptariamas teismų praktikos nuoseklumas bei pasitaikantys prieštaravimai šiose bylose, teismų daromos klaidos, taipogi nustatomos ir įvertinamos problemos, susijusios su tėvystės nuginkijimą reglamentuojančių teisės normų taikymu bei aiškinimu, vertinama, ar šios normos nėra pernelyg statiškos ir neatspindi socialinės realybės, o remiantis atlikta analize, siūlomi galimi tam tikrų problemų sprendimo variantai.

The Contestation of Paternity (according to 2001-2009 Lithuanian Case-law)

SUMMARY

Family and paternity are especially important social institutes, which constantly face various changes due to the changing realities of life. It should be noted that the fragility of the modern family, the transformation of marriage and family concepts, cohabitation, modern reproductive technologies and many other factors have a significant impact on changes in the concept of paternity and in addition to increased number of situations when paternity is contested. Seeing that the case-law is changing because of such social factors, in this master work is made a comprehensive analysis of Lithuania case-law in cases of contestation of paternity, and moreover the analysis of the legal literature, which especially helps to highlight the existing diversity of conceptions of paternity in modern society and law.

On the ground of the analysis made in this master work, it is identified which concept of paternity is used by Lithuanian courts in the proceedings of paternity contestation. Moreover, it is emphasized that the concept of biological paternity is no longer the only one of the species of paternity and that the social and psychological concepts of paternity are taking an increasingly significant importance on both society and the practise of Lithuanian courts. In this work it is also analysed how Lithuanian courts are dealing with the problem when biological and social concepts of paternity correalate, the purpose of the institute of the contestation of paternity is also disclosed, the consistency of jurisprudence, the emergent contradictions in these cases and failures made by courts are considered. Beside this, problems related to the application and interpretation of legal rules, governing the contestation of paternity, are identified and assessed as well as it is assessed whether these legal rules are not unduly static and do not reflect the social reality when on the basis of analysis the possible options are suggested as an opportunity to solve some problems.